

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN BARIŞI DESTEKLEME
HAREKÂTLARI KAPSAMINDAKİ FAALİYETLERİ: BOSNA HERSEK
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Umut Yaşar TURHAN
(172026004)

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Cenk Özgen

Giresun-2020

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nün 21/09/2020 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Umut Yaşar TURHAN'ın ''Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtları Kapsamındaki Faaliyetleri: Bosna Hersek Örneği'' başlıklı tezini incelemiş olup aday 05/10/2020 tarihinde, saat 14.00'te jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Dr. Öğr. Üyesi Cenk ÖZGEN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Arda ÖZKAN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Selim KURT	

ONAY

.../.../2020

Prof. Dr. Enver SARI

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtları Kapsamındaki Faaliyetleri: Bosna Hersek Örneği” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/10/2020

Umut Yaşar TURHAN

ÖN SÖZ

“Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtları Kapsamındaki Faaliyetleri: Bosna Hersek Örneği” isimli bu çalışma; barışı destekleme harekâtlarının amaç ve esaslarını açıklamak, TSK’nin bu kapsamda icra ettiği görevleri ifade etmek, harekâtlar kapsamında uluslararası barışın, güvenliğin ve istikrarın sağlanmasına verdiği katkıları, Bosna Hersek örneği ışığında ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmanın hazırlanmaya başlandığı günden bu yana, sahip olduğu bilgi ve tecrübe ile bana katkıda bulunan, eleştiri ve yönlendirmeleri ile desteğini ve sabrını benden hiç esirgemeyen danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Cenk ÖZGEN’e çok teşekkür ederim.

Bugünlere gelmemde çok büyük emeği olan, bana kendimi bir an bile yalnız hissettirmeyen, her zaman güvenen ve yanımda olan, çok kıymetli annem ve babam Fatma TURHAN ve Mustafa TURHAN’a, sevgili eşim Elif TURHAN’a ve varlığıyla bana güç veren, yakında dünyaya gelecek olan biricik kızıma, sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN BARIŞI DESTEKLEME HAREKÂTLARI KAPSAMINDAKİ FAALİYETLERİ: BOSNA HERSEK ÖRNEĞİ

Bu tezin amacı; barışı destekleme harekâtlarının amaç ve esaslarını açıklamak, Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) bu kapsamda icra ettiği görevleri incelemek, harekâtlara sağladığı katkıları Bosna Hersek örneği ışığında ortaya koymaktır.

1. Dünya Savaşı sonrasında gösterilen çabalar, yeni bir dünya savaşını engellemeye yetmemiştir. Yaşanan iki büyük felaket, uluslararası örgütlenmeye duyulan ihtiyacı daha da arttırmıştır. 2. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası barış ve güvenliği sağlayabilmesi umuduyla Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur. BM Antlaşması'yla öngörülen ortak güvenlik sisteminin zamanla işlemez hale gelmesi, barışı destekleme mekanizmasını ön plana çıkartmıştır. Barışı destekleme harekâtları; başlangıçta geçici bir çözüm olarak düşünülmüş, zamanla BM, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası örgütlerin sürekli tercih ettikleri uygulamalar haline gelmiştir. Yıllar geçtikçe, birçok kurum gibi barışı destekleme güçleri de değişime uğramış, harekâtlar geleneksel askeri görevlerin dışında siyasi ve insancıl yönleri de içermeye başlamıştır.

İlk barışı destekleme harekâtından bu yana, 120'yi aşkın ülkeden yüz binlerce askeri ve sivil personelin katılımıyla birçok farklı bölgede, çok sayıda harekât gerçekleştirmiştir ve gerçekleştirmeye devam etmektedir. Bosna Hersek'te, gerçekleştirilen, barışı destekleme harekâtlarının en önemli örneklerinden biridir. Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi sonucunda, Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesi ile artan şiddet bütün ülkeye yayılmış, yaklaşık üç buçuk yıl sürecek bir savaş haline dönüşmüştür. Dayton Barış Antlaşması imzalanana kadar BM'nin BM Koruma Gücü (UNPROFOR) misyonu, sonrasında ise sırayla NATO liderliğindeki NATO Uygulama Gücü (IFOR) ve NATO İstikrar Gücü (SFOR) ile

AB liderliğinde gerçekleştirilen Avrupa Birliği Gücü (EUFOR), bölgede barış ve istikrarın sağlanması için çaba göstermiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Türk Dış Politikası'nı etkileyen dinamikler değişim göstermiş, barışı destekleme harekâtlarında etkin rol oynamıştır. TSK, Afrika, Balkanlar ve Arap Yarımadası gibi farklı coğrafyalardaki birçok barışı destekleme harekâtında farklı seviyelerde görevler almış, sorumluluklar üstlenmiştir. Türkiye, Bosna Hersek'te BM ve NATO öncülüğünde icra edilen, AB öncülüğünde günümüzde de yürütülmekte olan tüm barışı destekleme harekâtlarına katılım sağlamıştır ve 25 yılı aşkın süredir bölgede görev yapmaktadır.

TSK'nin Bosna Hersek'teki faaliyetleri; ateşkesin kontrol edilmesi, tarafların silahsızlandırılması, seçimlerin emniyetinin ve denetiminin, bölge güvenliğinin sağlanması ya da gözlem görevleriyle sınırlı kalmamış, alt yapı, onarım ve imar, eğitim, sağlık ve rehabilitasyon, sosyal yardım, barınma ve güvenlik, tanıtım, kültür ve spor gibi neredeyse her alana yayılmıştır. Türkiye gösterdiği çaba ve yarattığı olumlu izlenimle, sadece çatışma taraflarının değil, uluslararası toplumun da güvenini kazanmış, yaşanan krizlerde hep aranan bir güç haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Silahlı Kuvvetleri, Barış, Barışı Destekleme, Bosna Hersek, Birleşmiş Milletler.

ABSTRACT

ACTIVITIES OF THE TURKISH ARMED FORCES UNDER THE PEACE SUPPORT OPERATIONS: BOSNIA AND HERZEGOVINA EXAMPLE

The purpose of this thesis is to explain the aims and principles of peace support operations, to express the missions within this scope performed by the Turkish Armed Forces (TAF), and to demonstrate their contributions to the operations in the light of the example of Bosnia and Herzegovina.

The efforts made after the World War I were not enough to prevent a new world war. Two major disasters encountered have increased the need for international organization. The United Nations (UN) was founded in the hope of ensuring international peace and security after the World War II. The fact that the common security system foreseen by the UN Treaty has become obsolete over the time has brought the mechanism of supporting the peace into the forefront. Peace support operations initially considered as a temporary solution, but in time, it has become the implementations that international organizations such as the UN, North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the European Union (EU) have always preferred. Over the years, the forces to support peace, like many institutions, have changed, and operations have begun to include political and humanitarian aspects besides the traditional military missions.

Since the first peace support operation, with the participation of hundreds of thousands of military and civilian personel from more than 120 countries, it has carried out and continuing to carry out many operations in many different regions. It is one of the most important examples of peace support operations carried out in Bosnia Herzegovina. As Yugoslavia entered the disintegration process, the increasing violence, with the declaration of the independence of Bosnia and Herzegovina, spread the whole country and turned into a war that would last about three and a half years. The UN's United Nations Protection Force (UNPROFOR) mission until the Dayton Peace Treaty was signed, and then Implementation Force (IFOR) and Stabilization Force (SFOR) led by the NATO and European Union

Force (EUFOR) carried out by EU made efforts to ensure peace and stability in the region.

In the post-ColdWar period, the dynamics affecting Turkish Foreign Policy changed and played an active role in peace support operations. The TAF took different duties and responsibilities in many peace-supporting operations in different geographies such as Africa, the Balkans and the Arabian Peninsula. Turkey have participated in all peace-support operations executed under the leadership of the UN and NATO and being carried out at present led by the EU in Bosnia and Herzegovina, and has been working for over 25 years in the region.

TAF's activities in Bosnia and Herzegovina are not limited to controlling the cease-fire, disarmament of the parties, the security and control of the elections, the security of the region or the monitoring, spread over almost every field such as infrastructure, repair and reconstruction, education, health and rehabilitation, social assistance, shelter and security, promotion, culture and sports. With the efforts demonstrated and the positive impressions given, Turkey has earned the trust of not only the parties of the conflict, but also the trust of the international community and has become an always wanted force in crisis.

Key Words: Turkish Army Forces, Peace, Peace Support, Bosnia and Herzegovina, United Nations

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	X
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1.1. BM VE MÜDAHALE	6
1.1.1. Müdahalenin Tanımı.....	6
1.1.2. Müdahalenin Dayanması Gereken Unsurlar.....	6
1.1.3. BM Müdahale Şekilleri	8
1.1.3.1. Önleyici Diplomasi.....	8
1.1.3.2. Barış Yapma.....	9
1.1.3.3. Barışı Koruma.....	9
1.1.3.4. Barışa Zorlama	10
1.1.3.5. Barışın İnşası.....	10
1.2. İNSANİ MÜDAHALE VE KORUMA SORUMLULUĞU.....	11
1.2.1. İnsani Müdahalenin Meşruluğu Sorunu	13
1.2.2. İnsan Hakları İhlalleri ve BM'nin İnsani Müdahale Yetkisi	14
1.2.3. BM Kararı Olmaksızın Yapılan İnsani Müdahalelerde Hukuka Uygunluk Kriterleri	17
1.3. BARIŞI DESTEKLEME HAREKÂTI.....	18
1.3.1. Genel Anlamda Barışı Destekleme Harekâtı	19

1.3.2. Barışı Destekleme Harekâtının Ortak İlkeleri	21
1.3.2.1. Rıza İlkesi	22
1.3.2.2. Kuvvet Kullanmama İlkesi	23
1.3.2.3. Tarafsızlık İlkesi	24
1.3.2.4. İç İşlerine Karışmama İlkesi.....	24
1.3.3. Barışı Destekleme Harekâtlarına Katılım Esasları	25
1.3.4. Geçmişten Günümüze Barışı Destekleme Harekâtları	28
1.3.5. Barışı Destekleme Harekâtlarındaki Artışın ve Değişimin Sebepleri ...	32
1.3.6. Geleneksel ve Yeni Barışı Destekleme Güçleri Arasındaki Farklar.....	34

2. BÖLÜM

2.1. TSK UNSURLARININ YURT DIŞI GÖREVLENDİRMELERİNİN YASAL DAYANAĞI	36
2.2. TSK'NİN ULUSLARARASI BARIŞ VE GÜVENLİĞE KATKILARI.....	37
2.2.1. Geçmişten Günümüze Türk Dış Politikası.....	37
2.2.2. TSK'nın Katıldığı Barışı Destekleme Harekâtları ve Uluslararası Gözlemci Görevleri.....	46
2.2.2.1. Kore.....	46
2.2.2.2. Somali.....	47
2.2.2.3. Arnavutluk	47
2.2.2.4. Kosova.....	48
2.2.2.5. Makedonya	49
2.2.2.6. Afganistan.....	49
2.2.2.7. Sudan	50
2.2.2.8. Lübnan.....	51
2.2.2.9. Kongo Demokratik Cumhuriyeti	52

2.2.2.10. Libya	52
2.2.2.11. Diğer Harekâtlar	53
2.2.2.12. Uluslararası Gözlemci Görevleri	54

3. BÖLÜM

3.1. BALKANLAR'A GENEL BİR BAKIŞ	57
3.2. BOSNA HERSEK'E GENEL BİR BAKIŞ	59
3.3. BOSNA HERSEK KRİZİ	63
3.3.1. Krizin Seyri	63
3.3.2. Uluslararası Toplumun Bosna Hersek Krizine Yaklaşımı	69
3.3.2.1. BM	69
3.3.2.2. NATO	70
3.3.2.3. AT/AB	72
3.3.2.4. AGİK	73
3.3.3. Türkiye'nin Bosna Hersek Krizi'ne Yaklaşımı	73

4.BÖLÜM

4.1. TSK'NİN BOSNA HERSEK'TEKİ VARLIĞININ İNSANİ MÜDAHALE VE KORUMA SORUMLULUĞU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ....	77
4.2. TSK'NİN BOSNA HERSEK'TE BARIŞI DESTEKLEME HAREKÂTINA KATKILARI	84
4.2.1. Barışı Koruma Kapsamındaki Faaliyetler	94
4.2.1.1. Ateşkesi Kontrol Etmek	94
4.2.1.2. Askerden Arındırılmış Bölgeyi Gözlemlemek.....	95
4.2.1.3. Silah Akımını Kontrol Etmek ve Tarafların Silahsızlandırılması ..	95
4.2.1.4. İnsani Yardım Faaliyetlerinin Güvenliğinin Sağlanması	96
4.2.1.5. Seçimlerin Emniyeti ve Denetimini Sağlama	96

4.2.1.6. Yerlerinden Edilmiş Kişilerin ve Haklarının Korunması.....	97
4.2.2. Barışın İnşası Kapsamındaki Faaliyetler	98
4.2.2.1. Altyapı İnşa ve Onarım Hizmetleri.....	98
4.2.2.2. Sosyal Yardım ve Dağıtım Hizmetleri	99
4.2.2.3. Barınma ve Güvenlik Hizmetleri	100
4.2.2.4. Eğitim Hizmetleri.....	100
4.2.2.5. Sağlık ve Rehabilitasyon Hizmetleri	101
4.2.2.6. Tanıtım Kültür ve Spor Hizmetleri.....	102
4.2.2.7. İş İmkânı Sağlama	103
SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA	111
ÖZGEÇMİŞ.....	120

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFOR	: Arnavutluk İnsani Yardım Kuvveti
AGİK	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	: Avrupa Parlamentosu
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
CTF 150/151	: Birleşik Görev Kuvveti 150/151
DCB	: Savunma Kapasitesi İnşası
DOMREP	: Dominik Cumhuriyeti Genel Sekreter Temsilciliği
EUFOR	: Avrupa Birliği Gücü
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IFOR	: NATO Uygulama Gücü
ISAF	: Afganistan Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KFOR	: Kosova Askeri Gücü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MC	: Milletler Cemiyeti
MINURCAT	: BM Afrika Cumhuriyeti ve Çad Misyonu
MONUC	: BM Kongo Demokratik Cumhuriyeti Misyonu

MONUSCO	: BM Kongo Demokratik Cumhuriyeti Kuruluş Uyumlaştırma Misyonu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NMI	: NATO Irak Misyonu
NTCB-I	: NATO Eğitim ve İnşa Kapasite Faaliyetleri
NTM-I	: NATO Irak Eğitim Desteği
ONUC	: BM Kongo Operasyonu
ONUMUZ	: BM Mozambik Operasyonu
ONUSAL	: BM El Salvador Gözlemci Misyonu
OSCE BMO	: Gürcistan Çeçenistan AGİT Sınır Gözlem Misyonu
RSM	: Kararlı Destek Misyonu
SFOR	: NATO İstikrar Gücü
SNMG-II	: NATO Daimi Deniz Görev Grubu-II
STANAVFORMED	: NATO Akdeniz Daimi Deniz Gücü
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TIPH	: Uluslararası Geçici Mevcudiyet
THY	: Türk Hava Yolları
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UMDEK	: Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu
UNAMA	: BM Afganistan Yardım Misyonu
UNAMID	: BM Afrika Birliği Darfur Misyonu
UNAMIR	: BM Ruanda Yardımlaşma Misyonu
UNAVEM I	: BM Angola Doğrulama Görevi I
UNAVEM II	: BM Angola Doğrulama Görevi II

UNDOF	: BM Ayrılma Gözlem Gücü
UNEF I	: BM Acil Durum Kuvveti I
UNEF II	: BM Acil Durum Kuvveti II
UNFICYP	: BM Kıbrıs Barış Gücü
UNIFIL	: BM Lübnan Geçici Gücü
UNIKOM	: BM Irak-Kuveyt Askeri Gözlem Misyonu
UNIMOG	: BM Irak-İran Askeri Gözlemci Grubu
UNITAF	: Birleşik Görev Kuvveti
UNMIBH	: BM Bosna Hersek Misyonu
UNMIK	: BM Kosova Misyonu
UNMIS	: BM Sudan Misyonu
UNMISET	: BM Doğu Timor Destek Misyonu
UNMISS	: BM Güney Sudan Misyonu
UNMOGIP	: BM Hindistan ve Pakistan Askeri Gözlemci Grubu
UNOMIG	: BM Gürcistan Gözlemci Misyonu
UNOSOM II	: BM Somali Operasyonu II
UNPROFOR	: BM Koruma Gücü
UNSF	: BM Güvenlik Gücü
UNTAC	: BM Kamboçya Geçici Yönetimi
UNTAET	: BM Doğu Timor Destek Misyonu
UNTAG	: BM Namibya Geçiş Yardım Grubu
UNTSO	: BM Ateşkes Sağlama ve Denetleme Teşkilatı
UNYOM	: BM Yemen Gözlem Heyeti

GİRİŞ

Bu çalışmayla, barışı destekleme harekâtlarının amaç ve esaslarını açıklamak, Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) bu kapsamda icra ettiği görevleri incelemek, harekâtlara sağladığı katkıları ortaya koymak amaçlanmıştır. Konunun somut bir çerçevede incelenebilmesi bakımından çalışmada, TSK'nin barışı destekleme harekâtları kapsamında Bosna Hersek'teki faaliyetleri ele alınmıştır. Çalışmanın konusunun belirlenmesinde, aşağıda bahsi geçen hususlar etkin rol oynamıştır.

Milletler Cemiyeti (MC), uluslararası barışı sağlayabilme umutlarıyla kurulmuş, ancak 1. Dünya Savaşı'nın açtığı yaraları kapatmayı başaramamış, yeni bir dünya savaşı çıkmasını engelleyememiştir. Yaşananlar, uluslararası örgütlenmeye olan ihtiyacı giderek artırmış, bu süreç Birleşmiş Milletler'in (BM) kurulması ile sonuçlanmıştır. BM Kurucu Antlaşması ile öngörülen ortak güvenlik sistemi, kuvvet kullanımını yasaklamış, uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözülmesini ilke edinmiştir. Barışçıl yöntemlerin, uyuşmazlıkları çözmeye yetmediği durumlarda ise zorlayıcı tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Ancak, bu sistem ilerleyen yıllarda işlerliğini yitirmiş, BM Antlaşması'nın yetkili organlara tanıdığı geniş yetki sonucunda barışı destekleme harekâtları oluşmuştur.

1948 yılında gerçekleştirilen ilk barışı destekleme harekâtından bu yana, 120'yi aşkın ülkeden yüz binlerce askeri ve sivil personelin katılımıyla, birçok farklı bölgede, çok sayıda harekât gerçekleştirmiştir ve gerçekleştirmeye devam etmektedir. Operasyonlar, bazen istenen sonuçları vermemiş, geri çekilmeler ve başarısızlıklar yaşanmış, harekât personelinin hayatını kaybedenler olmuştur. Yaşanan olumsuz durumlara rağmen, icra edilen barışı destekleme harekâtları, genellikle ya uzun yıllar istikrarla devam etmiş ya da görevler başarı ile tamamlanmıştır. Barışı destekleme güçlerine duyulan ihtiyaç, ilk günden bu yana hep devam etmiştir, gelecekte de devam edeceği değerlendirilmektedir.

Türkiye, kurulduğu ilk yıllarda ulus ötesi maceralardan kaçınmayı, devleti, rejimi ve reformları pekiştirmeyi kendine amaç edinmiştir. Türkiye, 1937 yılında

gerçekleşen Nyon Konferansı'nda çok uluslu askeri bir girişime ilk kez davet edilmiş, fakat kabul görmemiştir. Türkiye, 1950 yılında Kore'de gerçekleşen BM askeri operasyonu ve Irak-İran Savaşı sonrası, 1988-1991 yılları arasında görev aldığı askeri gözlemci görevi dışında, Soğuk Savaş dönemi boyunca icra edilen harekâtlara ve askeri etkinliklere ilgisiz kalmıştır. Ancak bu durumun Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan dinamiklerin etkisiyle değiştiği görülmektedir. Öyle ki, Soğuk Savaş sonrasında TSK, Afrika, Balkanlar ve Arap Yarımadası gibi farklı coğrafyalardaki birçok barışı destekleme harekâtında farklı seviyelerde görevler almış, sorumluluklar üstlenmiştir. TSK'nin bu kapsamda yürüttüğü faaliyetler, barışı destekleme harekâtlarındaki etkinliği, uluslararası barışın, güvenliğin ve istikrarın sağlanmasında gösterdiği çaba, Türkiye'nin dış politikada ağırlığını hissettirmesini sağlamış, TSK dünya barışında giderek bir denge unsuru haline gelmeyi başarmıştır.

Öte yandan, TSK'nin yurt dışı faaliyetleri ile ilgili bir literatür sorunu mevcuttur. Barışı destekleme harekâtları ve TSK'nin icra edilen harekâtlarda uluslararası barış ve güvenliğe olan katkıları ile ilgili, çok az araştırma vardır ve yeterli kaynak bulunmamaktadır. Var olan eserlerin büyük çoğunluğu, ordu tarihinin belirli bir dönemini ele almakta ya da silahlı kuvvetlerin profesyonelleşmesi, uzmanlaşması, modernizasyonu gibi konulara ağırlık vermektedir. Bazı kaynaklar ise, TSK'nin barışı destekleme harekâtlarına olan katkılarını, kısmen dile getirmektedir ve güncellenmemiştir. Bu kapsamdaki bir çalışmanın, literatürdeki boşluğu dolduracağı değerlendirilmektedir.

Barışı destekleme harekâtları ekseninde TSK'yi incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, cevabı aranan araştırma soruları, "TSK'nın Bosna Hersek'teki varlığı insani müdahale ve koruma sorumluluğu ilkeleriyle bağdaşmakta mıdır?" ve "TSK'nın Bosna Hersek'te icra edilen barışı destekleme harekâtındaki faaliyetleri nelerdir?" şeklinde belirlenmiştir. Araştırma konusunda ortaya konulan hipotez ise şöyledir. TSK, Somali, Balkanlar, Afganistan gibi birçok farklı bölgede barışı destekleme harekâtları kapsamında çeşitli kademelerde görev almıştır. TSK'nın gerek kriz esnasında düzenlenen harekâtlara katkıları, gerekse kriz sonrası imzalanan barış anlaşmalarının uygulanması ve bölgede güvenliğin ve istikrarın sağlanması

yolunda attığı adımları, uluslararası toplumun büyük çoğunluğunun takdirini kazanmıştır.

TSK'nin aldığı görevler; ateşkesin kontrol edilmesi, tarafların silahsızlandırılması, seçimlerin emniyetinin ve denetiminin, bölge güvenliğinin sağlanması ya da gözlem görevleriyle sınırlı kalmamış, alt yapı, onarım ve imar, eğitim, sağlık ve rehabilitasyon, sosyal yardım, barınma ve güvenlik, tanıtım, kültür ve spor gibi neredeyse her alana yayılmıştır. TSK, yarattığı olumlu imaj ile sadece çatışma taraflarının değil, uluslararası toplumunda güvenini kazanmıştır.

Çalışmanın iki açıdan önem taşıdığı düşünülmektedir. Birincisi, TSK'nin barışı destekleme kapsamında yurt dışında yürüttüğü faaliyetleri konu edinen kaynakların sayısı oldukça kısıtlıdır. Günümüzde popülerliğini koruyan ve belirli dönemlerde gerek siyasi çevrelerin, gerekse kamuoyunun gündemini teşkil eden bu konuda, az sayıda çalışma bulunmaktadır. Gökhan Koçer'in "Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkısı" isimli makalesi bu kapsamdaki çalışmaların en önemlilerindendir. Ancak TSK'nin Bosna Hersek'teki faaliyetleri bu çalışmada detaylı olarak yer almamaktadır. Bu konuda Tamer Yaman tarafından yazılmış bir yüksek lisans tezi mevcut olsa da, 2007 yılına ait olan çalışma güncel verileri içermemektedir. Bu nedenle bu tez çalışması, konuyla ilgili olarak literatüre ve sonrasında yapılacak çalışmalara katkıda bulunabilecektir. İkincisi, bu çalışmada Bosna Hersek ışığında TSK'nin geçmişten günümüze katıldığı barışı destekleme harekâtlarına yer verilmiştir. Çalışma, bu yönüyle TSK'nin uluslararası barış, güvenlik ve istikrarın sağlanmasında ki rolünü analiz edebilme imkânı sağlamaktadır.

Çalışmaya temel teşkil eden varsayımlar şu şekildedir: (1) Bölgesel bir güç olmanın yolu aktif bir dış politika izlemekten geçmektedir. Askeri güç ise dış politikanın en önemli araçlarından biridir. (2) Barışı destekleme harekâtlarına katılma, Türkiye'nin dış politika hedeflerine ulaşmayı kolaylaştırıcı işlev görmektedir.

Çalışmanın sınırlılıkları ise şu şekilde tespit edilmiştir: (1) Geçmişten bugüne dek icra edilen barışı destekleme harekâtları sıralanmış ancak detaylara yer verilmemiştir. (2) Türkiye'nin, barışı destekleme harekâtlarına karşı tutumunun anlaşılabilmesi açısından Türk Dış Politikası ana hatları ile belirtilmiş, bazı örnek olaylardan söz edilmekle yetinilmiştir. (3) Çalışmanın konusu gereği, TSK'nin katılmış olduğu ve halen iştirak ettiği, BM ve diğer bölgesel örgütler öncülüğünde icra edilen barışı destekleme harekâtı ve uluslararası gözlemci görevlerinin tamamı çalışmada yer almış ancak sadece Bosna Hersek örneği detaylandırılmıştır. (4) Bosna Hersek krizinin daha iyi ifade edilebilmesi için, Balkanlar ve Bosna Hersek hakkında temel bilgiler paylaşılmış, Bosna Hersek tarihi kısaca aktarılmış, ayrıntılara değinilmemiştir.

Bu çalışmada; uluslararası hukuk, uluslararası ilişkiler, dış politika, siyasi tarih ve sosyoloji disiplinlerinden faydalanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak 'belgesel kaynak taraması', araştırma yöntemi olarak da 'tarihi araştırma yöntemi' uygulanmıştır. Çalışma için; kitap, dergi, makale, tez, internet kaynakları gibi farklı kaynaklardan konuyla birinci dereceden ilgili olanlara, ulaşmaya çalışılmıştır.

Çalışma, dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; İlk olarak genel anlamda müdahale tanımı ve müdahale şekilleri ele alınmıştır. Sonrasında, insani müdahale ve koruma sorumluluğu kavramları ışığında, uluslararası müdahalenin meşruluğu sorunu üzerinde durulmuş, BM'nin insani müdahale yetkisinden söz edilmiştir. Hemen ardından, barışı destekleme kavramı, barışı destekleme harekâtlarının özellikleri ve prensipleri, harekât çeşitleri ve harekâtın hukuksal esaslarına yer verilmiştir. Bölüm içerisinde ayrıca, gerçekleştirilen barışı destekleme harekâtları tarihsel süreçte özetlenmiştir. Barışı destekleme güçlerinin zaman içerisinde gösterdiği değişimin de yer aldığı birinci bölüm, geleneksel ve yeni barışı destekleme güçleri arasındaki farklar sıralanarak tamamlanmıştır.

İkinci bölüme; TSK'nin genel yapısı ve ana görevi tanımlanarak başlanmış, Türk askerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve uluslararası krizlere müdahalede bulunabilmesinin yasal dayanağı olan, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)

kararlarının açıklanması ile devam edilmiştir. Bölümün ikinci kısmında, Türk Dış Politikası'na yön veren temel ilkeler ışığında, Türk Dış Politikası'nda cumhuriyetten günümüze yaşanan değişim, önemli örnek olaylarla birlikte değerlendirilmiştir. İkinci bölüm, TSK'nin katılmış olduğu ve halen iştirak ettiği BM ve diğer bölgesel örgütler öncülüğünde icra edilen barışı destekleme harekâtları ve uluslararası gözlemci görevlerine sağladığı katkılardan, görevlendirilen personel sayılarından, görev yaptığı farklı coğrafyalardan ve alınan görevlerden bahsedilerek sonlandırılmıştır.

Üçüncü bölümde, çalışmanın konusu gereği Bosna Hersek krizi incelenmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından, öncelikle Balkanlar ve Bosna Hersek hakkında genel bilgiler verilmiş, Bosna Hersek tarihine genel hatlarıyla değinilmiş, krize giden süreç anlaşılmaya çalışılmıştır. Akabinde, bölgede yaşanan kriz süreci, krizin sonuçlandırılması ve sonrasında günümüze dek yaşanan gelişmelerden söz edilmiştir. Bölüm içerisinde, uluslararası toplumun bu krize müdahaleleri, aldıkları ve uyguladıkları kararlar ve barış çabaları da aktarılmıştır. Son olarak Türkiye'nin krize bakışı, Bosna Hersek politikası, yürüttüğü diplomatik faaliyetler ve barış girişimleri irdelenerek dördüncü bölüme geçilmiştir.

Dördüncü bölümde, uluslararası toplumun Bosna Hersek krizindeki uygulamaları ve TSK'nin Bosna Hersek'teki varlığı, insani müdahale ve koruma sorumluluğu açısından değerlendirilmiştir. Ardından Türkiye'nin bölgede görevli UNPROFOR'a katılma çabaları, Türk Birliği'nin oluşturulma, hazırlık ve görev bölgesine varış süreci ve kriz sırasında UNPROFOR paralelinde ve BM yetkisiyle yürütülen harekâtlara katkıları yer almıştır. Sonrasında ise, Türk askerinin sırasıyla IFOR, SFOR ve EUFOR kapsamında ateşkes anlaşmasının uygulanması ve istikrarın sağlanması için bölgesinde günümüze değin yürüttüğü faaliyetler, aldığı görevler, hedefler ve kazanımlar barışı koruma ve barışın inşası başlıkları altında detaylı bir şekilde ifade edilmiştir.

1. BÖLÜM

1.1. BM VE MÜDAHALE

1.1.1. Müdahalenin Tanımı

Devletler hukuku açısından müdahale; bağımsız bir devletin, bağımsız diğer bir veya birden fazla devletin, iç işlerine veya dış işlerine, onun egemenlik haklarını ihlal eder bir şekilde, mevcut durumu muhafaza etmek veya değiştirmek amacıyla karışmasıdır.¹ Diğer bir tanıma göre ise müdahale; bir devletin başka bir devletin iç işlerine ekonomik zor kullanarak veya zor kullanma tehdidi içeren zorbaca bir dahlidir.²

Müdahale, bir devletin diğerinin ulusal yetkisine giren konularda tavsiyelerde bulunması gibi zorlayıcı hiçbir araç kullanmadan gerçekleştirilebileceği gibi, ortak mekanizma ve organlarda bazı konuların tartışılması ve karara bağlanması şeklinde de gerçekleştirilebilir. Devletler, İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası bir anlaşma imzalama yoluyla egemenliklerini müdahaleye açık hale getirebileceği gibi, dışarıdan gelebilecek hiçbir müdahaleye rıza göstermeyip, müdahaleyi zorlayıcı hale de getirebilirler. Zorlayıcı müdahaleyi diğerlerinden ayıran, silahlı kuvvet kullanımını da gerektirebilecek zorlayıcı önlemleri içermesi ve müdahale edilen devletin, bu duruma rıza gösterip göstermediğidir. Silahlı kuvvet kullanımını içeren müdahaleler, özel bir rejime tabi tutulur ve bu rejime aykırı olması halinde, uluslararası hukuka aykırı kabul edilir.³

1.1.2. Müdahalenin Dayanması Gereken Unsurlar

BM Antlaşması, uluslararası barışın ve güvenliğin tehdit edildiği hallerde, bu durumun savaşa dönüşmesini engellemeye, uyuşmazlığın taraflarını, uyuşmazlığa neden olan sorunlarını, savaşarak değil de karşılıklı diyalog içerisinde, anlaşarak

¹ Sedat KILIÇCI, “Devletler Hukukunda Müdahale”, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Ankara, 1973

² Kenneth R. HIMES, “The Morality of Humanitarian Intervention”, *Theological Studies*, Vol.55, No.1, March 1994, s. 83.

³ Yıldray SAK, “Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye’de Yaşanan ya da Yaşanacaklar İçin Dersler”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 44, Kış 2015, ss. 122-123.

çözmeye ikna etmeye ve çatışma olduğu zaman ise, barışı yeniden sağlamaya çağırmaktadır.⁴

BM Antlaşması'nın 2/7. maddesine göre; ‘‘Antlaşmanın hiçbir hükmü, bir devletin ulusal yetkisindeki işlere BM'nin karışmasına izin vermediği gibi, üyeleri de, bu türden işleri anlaşma uyarınca çözüme bağlamaya zorlayamaz’’denilerek, devletlerin iç işlerine müdahalede bulunulamayacağı karara bağlanmıştır. Ancak, 7. bölümde yer verilen zorlayıcı önlemlerin hayata geçirilmesinin, bu ilkeden etkilenmeyeceği de belirtilmiştir.⁵ Uzlaşmanın masa başında sağlanamadığı, müdahalenin kaçınılmaz olduğu durumlarda, uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanabilmesi için yapılacak müdahale, bazı temel unsurlar içermelidir.

İlk olarak, en uzlaşmacısından en zorlayıcısına kadar, müdahalenin mümkün olduğunca en kapsamlı tanımı yapılmalıdır. Çünkü insani yardım, rehabilitasyon ve yeniden yapılandırma faaliyetleri, krizden krize, ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye değişkenlik göstermektedir. Uluslararası toplumun desteğini almak amaçlanıyorsa, müdahale açık, istikrarlı, bölge ve millet ayırt etmeksizin, tarafsızca uygulanmalıdır.⁶

İkinci olarak, üye devletlerin her bir krizde kendi ulusal çıkarlarını tanımlamaları gerekmektedir. Yeni, daha geniş ve daha çok kabullenen bir ulusal çıkar tanımının yapılması, BM Antlaşması'nın temel değerleri arasında yer alan demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerlerin korunmasını, devletlerin daha çok iş birliği ve dayanışma içinde hareket etmelerini sağlayacaktır.⁷

Üçüncü olarak, kuvvet kullanımının ve müdahalenin gerekli veya zorunlu olduğu durumlarda, yetkili organların sorumluluk alacağından emin olunmalıdır. Yani öncelikle bu kurullara güven sağlanmalıdır. BM Antlaşması'na öngörülen zor kullanma gücü, caydırıcı güçtür. Bu güç, ortaklaşa bir boyut kazanamazsa, dünya kamuoyu gözünde itibarı azalacaktır.⁸

⁴ Hasan DURAN, ‘‘BM ve Müdahale’’, *Süleyman Demirel Üni. İİBF Dergisi*, C.6, S.2, 2001, s. 132.

⁵ **BM Antlaşması**, BM Enformasyon Merkezi, Ankara, 1997.

⁶ Kofi A. ANNAN, *The Question of Intervention*, UN Publications, New York, 1999, s. 40.

⁷ ANNAN, *a.g.e.*, s. 41.

⁸ ANNAN, *a.g.e.*, s. 42.

Son olarak, barışın sağlanması için de, en az anlaşmazlıkların çözülmesi, çatışmaların sona erdirilmesi, savaşın ortadan kaldırılması için harcanan çaba kadar emek harcanmalıdır. İnsani çabaların kabul görmesi ve meşruluğun sağlanabilmesi için, evrensel olması gerektiği gibi, ortaya konan çabalar çatışmaların sonrasında da devam etmelidir. Kalıcı barışın sağlanması ve sona erdirilmeye çalışılan şiddetin tekrarlanmaması için, bu çok önemlidir.⁹

1.1.3. BM Müdahale Şekilleri

BM'nin başlıca amacı; uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla barışın devamını sağlamak için ortak önlemler almaktır.¹⁰ BM Anlaşması'nın verdiği yetki çerçevesinde, BM'nin uluslararası barışın ve güvenliğin korunması ya da yeniden sağlanması ile ilgili olarak gerçekleştirebileceği müdahale şekilleri, beş ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar; önleyici diplomasi, barış yapma, barışı koruma, barışa zorlama ve barış inşası/tesis edilmesidir.¹¹

1.1.3.1. Önleyici Diplomasi

Önleyici diplomasi, taraflar arasında çıkabilecek uyuşmazlıkları önlemeye, yaşanan uyuşmazlıkların şiddetlenerek çatışmaya dönüşmesini engellemeye ve çatışmaya dönüşmesi halinde, çatışmanın yayılmasını azaltmaya ve sınırlandırmaya yönelik çabaları içermektedir. Önleyici diplomasi, bilgi toplamaya, resmi ya da gayri resmi araştırmaya dayalı erken uyarı gerektirir. Önleyici konuşlandırma ve askerden arındırılmış bölge gibi güven artırıcı önlemleri içerebilir.¹² Genel Sekreter tarafından, doğrudan ya da yetkilendirilen üst düzey ihtisas kuruluşları aracılığıyla, Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurul tarafından ve BM ile birlikte hareket eden bölgesel örgütler eliyle, gerçekleştirilebilir.¹³

⁹ ANNAN, a.g.e., s. 43.

¹⁰ BM Antlaşması, md. 1

¹¹ DURAN, a.g.e., s. 134.

¹² DURAN, a.g.e., s. 134.

¹³ Boutros GHALI, *Bir Barış Gündemi*, BM Enformasyon Merkezi, Ankara, 1993, s. 13.

1.1.3.2. Barış Yapma

Barış yapma, bir çatışmanın sona erdirilmesi için aracılık yapılan, çatışan tarafların uzlaştırılmaya çalışıldığı, diplomatik süreçtir. Öncelikle kullanılan yöntemler, arabuluculuk ve müzakereler yöntemidir. Barış yapımına katkı sağlayan faaliyetlerin önemli örnekleri; ordular arasında bağlantı kurulması, güvenlik yardımı, tatbikatlar ve önleyici konuşlandırmalardır. Önleyici konuşlandırmanın amacı, taraflar arasındaki gerilimin tırmandığı, potansiyel bir çatışma bölgesinde şiddeti önlemektir.¹⁴

Bir uyuşmazlığın çözümlenememesinde asıl sorun, çözüm tekniklerinin yetersizliği ya da bilgi eksikliği değil, tarafların çözüm bulmak için gerekli siyasi irededen yoksun oluşu ya da çözüm için katkısı beklenen üçüncü bir tarafın, elindeki imkânların yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.¹⁵

1.1.3.3. Barışı Koruma

Barışı koruma, uyuşmazlığın tüm taraflarının onayı ve rızasıyla, içerisinde asker ve/veya polis güçleri ve çoğunlukla sivil personelin de yer aldığı bir kuvvetin, çatışma bölgesine yerleştirilmesidir. Hem çatışmanın önlemesini sağlayan, hem de barış yapılmasına imkân tanıyan bir yöntemdir.¹⁶

Barışı koruma görevleri, siyasi bir çözüme ulaşma yönündeki diplomatik çabaları destekleyen, mevcut bir ateşkes anlaşmasının uygulanmasını takip etmek ve kolaylaştırmak için gerçekleştirilirler. Güvenlik Konseyi'nce oluşturulan barışı koruma görevleri, Genel Sekreter tarafından idare edilirler. Hiçbir şekilde, bir tarafın çıkarını, diğer tarafinkinden üstün görececek şekilde kullanılamazlar.¹⁷

Barışı koruma görevlerinde, gönüllü katılım esastır. Gönüllü olan ülkelerin, istedikleri zaman harekâtlardan çekilmeleri mümkündür. Her ülkenin askeri, kendi

¹⁴ DURAN, a.g.e., s. 135.

¹⁵ GHALI, a.g.e., s. 20.

¹⁶ GHALI, a.g.e., s. 11.

¹⁷ DURAN, a.g.e., s. 135.

ülkesinin askeri üniformasını giymektedir. Barışı koruma görevi kuvvetleri, başlarına giydikleri mavi bereler ve taşıdıkları BM rozetiyle, diğer kuvvetlerden ayrılmaktadır.¹⁸ Barışı koruma görevlerinin en önemlileri; insani yardımlar, sivillerin korunması, çatışmacı tarafların silahsızlandırılması, insan hakları gözlemcileri ve seçim görevlilerinin güvenliğinin sağlanması, arazilerden mayınların temizlenmesi ve yeniden inşaya yardım edilmesidir.¹⁹

1.1.3.4. Barışa Zorlama

Çatışmaların ciddi seviyelere ulaştığı taraflar arasında, bu yöntem uygulanmaktadır. Yalnızca devlet organları ve ülke bütünlüğü değil, halkların da çatışmalardan zarar görme ihtimali oldukça yüksektir. Böyle bir durumda, kuruluş antlaşmasının 7. bölümünde belirtilen, askeri müdahaleyi de kapsayabilen, gereken veya mümkün olan her türlü önlem alınabilir. Tarafların rızası ile çatışmalara müdahale etme teamülüne çoğunlukla uyulsa da, tehlikeli boyutlara varan, bölgesel ve uluslararası güvenliğe zarar veren ve insan hakları ihlallerinin sıklıkla yaşandığı durumlarda, tarafların daveti ya da rızası olmaksızın müdahalede bulunulur ve taraflar barışa zorlanır.²⁰

1.1.3.5. Barışın İnşası

Barışın inşası, çatışma sonrasında eski düşmanlar arasında güveni ve karşılıklı diyalogu sağlayacak ve barışı daha sağlam temellere oturtacak tedbirlerin alınması, yapıların meydana getirilmesi ve desteklenmesidir.²¹ Barışın inşası, barış koşullarının kötüleşmesini engellenmeyi amaçlayan önleyici diplomasinin tamamlayıcısıdır. Amaç, uyuşmazlıkların ve olası çatışmaların tekrarlanmasına mani olmaktır. Bu kapsamda yürütülen bütün faaliyetler, BM tarafından düzenlenir, takip edilir veya gerçekleşmesi sağlanır.²²

¹⁸ DURAN, a.g.e., s. 136.

¹⁹ DURAN, a.g.e., s. 136.

²⁰ Haydar ÇAKMAK, *Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri*, Platin Yayınevi, Ankara, 2004, s. 185.

²¹ GHALI, a.g.e., s. 11.

²² DURAN, a.g.e., s. 140.

Barışın inşası, çatışmanın taraflarının yalnızca ekonomik ve sosyal olarak kalkınmasına katkıda bulunmayıp, karşılıklı güveni artıracak faydalı girişimleri destekleyen, somut iş birliği projeleri şeklinde de kendini göstermektedir. Örneğin; tarımın geliştirilmesi, ulaşım imkânlarının iyileştirilmesi, serbest dolaşımın sağlanması, kültürel değişim, ortak eğitim ve gençlik programları vb.²³

1.2. İNSANİ MÜDAHALE VE KORUMA SORUMLULUĞU

İnsani müdahale kavramından; bir ya da birden fazla devletin, bir başka devletin halkının bir bölümünü ya da tamamını, soykırım ya da insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla yapılan, silahlı müdahaleler anlaşılmaktadır. Bir devletin, kendi vatandaşlarını korumak ya da kurtarmak amaçlı yaptığı müdahaleler, bu kapsama girmez. Avrupa Parlamentosu (AP), 1944 yılında insani sebeplerle müdahale etme hakkına ilişkin verdiği kararında; “insani müdahale”yi, bir devletin vatandaşlarının ve/veya o ülkede oturanların insan haklarının, başka bir devlet ya da devletler tarafından, kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanma suretiyle korunmasıdır, şeklide tanımlamıştır.²⁴ Diğer bir tanıma göre ise, insani müdahale; temel insan haklarının yabancı devletlerce veya kendi hükümetlerince, kitlesel ya da zalimane bir biçimde çiğnenmesini gidermek için yapılan müdahaledir.²⁵

Ruanda, Darfur, Kosova gibi bazı örneklerde, uluslararası toplum kimi zaman sessizliğini hiç bozmamış, kimi zaman ise harekete geçmekte oldukça geç kalmıştır. Bu durum; egemenlik, hukuk, siyasi açıdan tartışmalı yönleri bulunan insani müdahale kavramının, insan hakları ihlallerine mani olamadığını ve uluslararası toplumun, daha fazla sorumluluk alması gerektiğini ortaya koymuştur.²⁶ BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 1999 yılında gerçekleştirilen BM Genel Kurulu açılış konuşmasında, devletlerden geleneksel egemenlik anlayışlarını gözden geçirmelerini talep etmiştir. Bunun üzerine, Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği

²³ GHALI, a.g.e., s. 33.

²⁴ Naim DEMİREL, ‘Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu’, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2013, s. 153.

²⁵ HIMES, a.g.e., s. 83.

²⁶ Fecra AKCA, ‘Kosova’dan Suriye’ye İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Kavramlarının Dönüşümü’, Ahi Evran Üni. SBE. Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2018, s. 39.

Komisyonu (UMDEK/ICISS) oluşturularak Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect) adlı bir rapor hazırlanmıştır.²⁷

Rapor, ‘‘sorumluluk olarak egemenlik’’ yaklaşımını temel almaktadır. Egemenliğin, devleti korumanın dışında ülkedeki vatandaşları da korumak olduğu vurgulanmıştır. Egemenlik sorumluluktur ve halkının korunması konusunda asli sorumluluk devlete aittir. Bir ülkede ağır ve kapsamlı insan hakları ihlallerinin gerçekleştiği durumlarda, vatandaşlarını koruma sorumluluğu o devletindir. Devletin, vatandaşlarını insan hakları ihlallerine karşı koruyamaması veya insan haklarını bizzat ihlal etmesi halinde, iç işlerine karışmama ilkesi yerini uluslararası koruma sorumluluğuna bırakmaktadır.²⁸

ICISS Raporu’na göre, koruma sorumluluğu üç aşamalı bir sorumluluğu kapsamaktadır. Bunlar: Önleme sorumluluğu, tepki sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğudur. Önleme sorumluluğu ile, olası bir insani krizin sebeplerinin önceden tespit edilip önlenmesi amaçlanmaktadır. Tepki sorumluluğu, önleyici tedbirlerin başarısız olması halinde uluslararası toplumun sorumluluk olarak harekete geçmesi ile devreye girmektedir. Öncelikle kuvvet kullanımına varmayan yaptırımların uygulanması öngörülmekte, askeri müdahale son çare olarak gündeme gelmektedir.²⁹ Yeniden inşa sorumluluğu ile ise, kriz sonrası dönemde barışın, güvenliğin ve istikrarın devlet organları ve uluslararası toplum eliyle yeniden sağlanması amaçlanmaktadır.³⁰

Bu ilkenin uluslararası toplumda kabul görmesi, BM çerçevesine taşınması ve ön yargı oluşturan unsurların çıkarılması ile mümkün olmuştur. 2004 yılında Genel Sekreter Kofi Annan tarafından sunulan ‘‘Daha Güvenli Bir Dünya: Ortak Sorumluluğumuz’’ başlıklı raporla, doğal afet ve salgın hastalıklar koruma sorumluluğu kapsamından çıkartılmıştır. Doğru otorite olarak Güvenlik Konseyi

²⁷ **Responsibility to Protect**, ICISS, Kanada, Aralık 2001, ss. VII-VIII.

²⁸ **Responsibility to Protect**, s. XI.

²⁹ **Responsibility to Protect**, s. XI.

³⁰ **Responsibility to Protect**, s. XI.

tanımlanmış ve Konsey'in BM Antlaşması VII. Bölümü uyarınca güç kullanımını da içerebilecek kararlar alabileceği vurgulanmıştır.³¹

Koruma sorumluluğu kavramı, en son halini BM 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi ile almış, BM Genel Kurulu üye devletlerince oy birliği ile kabul edilmiştir. Bildirgenin 138. ve 139. maddeleri koruma sorumluluğuna ayrılmıştır. 138. maddeyle, her bir devletin vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçları içeren eylemlere karşı korumakla yükümlü olduğu, uluslararası toplumun ise bu konularda devletlere ve BM'ye yardımcı olması gerektiği ifade edilmiştir. 139. madde de ise, uluslararası toplumun BM aracılığı ile ve BM Antlaşması hükümlerine uygun olarak, 138. maddede söz edilen suçlar karşısındaki koruma sağlama yükümlülüğünden söz edilmiştir.³² Koruma sorumluluğu; BM Güvenlik Konseyi'nin 2006 yılındaki 1674 sayılı kararı ile tekrar onaylanarak ilk defa bir Güvenlik Konseyi kararında yer almıştır.³³ BM Genel Kurulu, 14 Eylül 2009'da Koruma Sorumluluğu Uygulama Raporu'nu görüşmek üzere toplanmış, 63/308 sayılı Genel Kurul kararı ile koruma sorumluluğu yaklaşımı kabul edilmiştir.³⁴

1.2.1. İnsani Müdahalenin Meşruluğu Sorunu

İnsani müdahalenin meşruluğu ve uygulanabilirliği konusunda, farklı görüşler mevcuttur. Uluslararası hukukta, müdahale yasağı ilkesi kabullenilmiş olsa da, insani müdahalenin bir istisna oluşturduğu ve uluslararası hukukta, bu konuda bir teamül olduğu görüşü ön plandadır. Bu görüş; insan haklarının açıkça ihlal edildiği durumların, uluslararası barışa zarar verdiği, hukuka olan inancı zayıflattığı, devletlerin diğer devletlerdeki insan hakları ihlallerine göz yummasının, insan hakları korumasını etkisiz bırakacağı fikrini temel almaktadır.³⁵ Bu görüşten yola çıkılarak, eğer bir devlet vatandaşlarının temel insani haklarını hiçe sayacak ve bütün

³¹ Kofi A. ANNAN, "A More Secure World: Our Shared Responsibility", **Report of the Secretary General's Report High-level Panel on Threats, Challenges and Change**, 2004, s. 65.

³² <https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

³³ <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/security-council-resolution-1674-2006-on-protection-of-civilians-in-armed-conflict/> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

³⁴ https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/308 (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

³⁵ Ian FORBES and Mark HOFFMAN, **Political Theory, International Relations, and the Ethics of Intervention**, St. Martin's Pres, New York, 1993, s. 147.

insanlığın vicdanını rahatsız edecek şekilde davranıyorsa, bu mesele devlete ait olmaktan çıkıp, insani nedenlerle müdahale meşru hale gelmektedir.³⁶

BM Anlaşması'nın, devletlere ve uluslararası örgütlere insani müdahalede bulunma anlamında, bazı engeller getirdiğini savunan düşünürler de mevcuttur.³⁷ Anlaşmanın 2/4. maddesine göre, herhangi bir devletin siyasal egemenliği ve ülkesel bütünlüğüne karşı güç kullanılması veya güç kullanma tehdidinde bulunulması yasaklanmıştır. Bu yasak, insani müdahalede bulunma eğilimindeki devletin, hedeflerini ve niyetlerini dikkate almayan bir bağlayıcılıktır. Benzer şekilde 2/7. maddede, devletlerin iç işlerini ilgilendiren meselelere müdahale edilmesi yasaklanmıştır.³⁸

Özetle, günümüzde geçerli olan uluslararası hukukta, bir devlette meydana gelen insan hakları ihlalleriyle alakalı, diğer devletlerin insani müdahalede bulunabileceğine yönelik, anlaşmalarda ve uluslararası teamüllerde herhangi bir kural bulunmamaktadır. Etik olarak, insan hakları ihlallerine müdahalede bulunulması gerektiği kabul edilse de, bu gibi manevi kurallar, uluslararası hukuk düzeni tarafından ortak kabul görmediği sürece, mevcut insan hakları ihlallerine diğer devletler veya uluslararası örgütlerin müdahalesi, uluslararası hukuk açısından geçerli bir hale dönüşmeyecektir.³⁹

1.2.2. İnsan Hakları İhlalleri ve BM'nin İnsani Müdahale Yetkisi

BM'nin, herhangi bir devlet içerisinde yaşanan insan hakları ihlallerine, insani müdahalede bulunabilmesinin temel koşulu; Güvenlik Konseyi'nin insan hakları ihlallerini, uluslararası barışı ve güvenliğini tehdit eden veya ihlal eden bir durum olarak görmesi ve buna karşı, gerekli önlemlerin alınması yönünde karar vermesidir. BM Antlaşması'nın 39. maddesine göre, Güvenlik Konseyi; barışın tehdit edildiği veya bozulduğu hallerde, bu durumu tespit etme ve uyuşmazlığa sebep

³⁶ Funda KESKİN, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 125.

³⁷ John Steadman STEPHEN, "The New Interventionist", *Foreign Affairs*, Cilt. 72, 1992-1993, s. 11.

³⁸ Nazlı MÜDÜROĞLU, *'Birleşmiş Milletler ve İnsani Müdahale'*, Ankara Üni. SBE, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezsis Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Ankara, 2007, s. 5.

³⁹ MÜDÜROĞLU, *a.g.e.*, s. 7.

olan taraflara tavsiyelerde bulunma ya da 41 ve 42. maddeler kapsamında, alınacak önlemlere karar verme yetkisine sahiptir. Barışın bozulduğu ve tehdit edildiği hallerin tespiti, oldukça zordur ve BM Antlaşması'nda, bu konuda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Güvenlik Konseyi'ne, bu konuda verilmiş yetki ise oldukça geniştir.⁴⁰

39. madde ile asıl hedeflenen, insan haklarının korunması değil, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıdır. Ancak Güvenlik Konseyi'nce, insan hakları ihlallerinin yaşandığı, uluslararası barışa ve güvenliğe zarar veren bir uyuşmazlığa müdahalede bulunulması durumunda, bu müdahale, dolaylı yoldan insan hakları ihlallerinin gerçekleşmesini de önleyecektir. Her insan hakları ihlali, uluslararası barışı ve güvenliği tehlikeye atmayacağı için, Güvenlik Konseyi kararlarının, yalnızca uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden insan hakları ihlalleriyle sınırlandırılması gerekmektedir.⁴¹

BM, uluslararası barış ve güvenliğin korunması açısından sorun teşkil edebilecek bir uyuşmazlığa taraf olan üyelerinden, uyuşmazlıklarını barışçıl yollarla çözmelerini istemektedir. Çözüm için ise; görüşme, arabuluculuk, uzlaştırma, dostça girişim gibi yöntemleri önermektedir. Üyelerin, uyuşmazlıklarını kendi seçecekleri başka barışçı yöntemlerle de çözmesine imkân tanınmıştır. Üyeler, iyi niyetle gayret göstermeden, barışçı çözüm yollarını deneyip başarısızlığa ulaşmadan, uyuşmazlıklarını Güvenlik Konseyi'ne sunmamaktadır. Güvenlik Konseyi'nin, bu konuda tarafları çözüme zorlayacak, herhangi bir hukuksal yetkisi bulunmamaktadır ancak ikna etme yöntemlerini kullanabilmektedir.⁴²

Barışçı çözüm yöntemlerinin yeterli olmayacağının düşünüldüğü durumlarda, Güvenlik Konseyi'nin alabileceği önlemleri; geçici ve zorlayıcı önlemler olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Geçici tedbirlerin amacı, mevcut durumun daha fazla kötüleşmesinin önüne geçmektir. Bu önlemlerin; çatışmaların

⁴⁰ Hüseyin PAZARCI, *Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap*, 3. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 1999, ss. 214-215.

⁴¹ MÜDÜROĞLU, a.g.e., s. 9.

⁴² Tamer YAMAN, '*Barışı Destekleme Harekâtının Hukuksal Temelleri ve Barışı Destekleme Harekâtına Katılımın Türkiye'ye Sağladığı Faydalar*', Süleyman Demirel Üni. SBE. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2007, ss. 26-28.

durdurulması, ateşkes, silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi, anlaşmaya varılması ve askeri malzemeye ambargo konulması gibi geçici önlemler olduğu görülmektedir. Zorlayıcı tedbirler ise; silahlı kuvvetler kullanılmasını gerektiren ve gerektirmeyen yaptırımlar olarak öngörülmektedir. Uyuşmazlığın tarafları, geçici önlemlere uymaya çağırılmakta, sonrasında ise silahlı kuvvet uygulanmasını gerektirmeyen önlemler devreye sokulmaktadır. Bu önlemler de yetersiz görülürse, silahlı kuvvet kullanımı gündeme gelmektedir. Güvenlik Konseyi, zorlayıcı önlemler alırken, BM amaç ve ilkelerine uygun davranmak mecburiyetindedir. Üye devletler ise, Güvenlik Konseyi'nin bu konudaki kararlarını kabullenmek ve uygulamaya koymak zorundadır.⁴³

41.madde; diplomatik, siyasi, ekonomik ilişkilerin ve hava, deniz, demiryolu ulaşımının, radyo, televizyon, posta iletişiminin kesilmesi gibi silahlı kuvvet kullanımını gerektirmeyen tedbirleri kapsamaktadır. 42. madde ise, gerektiğinde hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla kuvvet kullanılmasını öngören zorlayıcı önlemleri kapsamaktadır.⁴⁴ Zorlayıcı önlemler ile ilgili uygulamalara bakıldığında, BM'nin üye devletlerin silahlı kuvvetleri kullanılarak gerçekleştirdiği operasyonları, ikiye ayırmak mümkündür. İlki, BM adına ya da yetkilendirdiği üye devletlerin silahlı kuvvetlerini kullanarak; ikincisi ise tarafların rızası ile BM barışı koruma gücü birliklerinin müdahalesi yolu ile gerçekleştirilmektedir.⁴⁵

BM dışındaki bölgesel örgütler de, uyuşmazlıkların çözümü, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanabilmesi için, inisiyatif alabilmektedir. Ancak, BM Antlaşması'na göre; kuvvet kullanmayı, zorlayıcı tedbirler almayı, müdahalede bulunmayı gerektiren harekâtlarda, BM Güvenlik Konseyi'nden yetki alınması gereklidir. BM, bölgesel örgütlerin üyelerine, taraflar arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde, her türlü iyi niyetli çabayı göstermeyi yükümlü kılmıştır.⁴⁶

⁴³ YAMAN, a.g.e., ss. 29-30.

⁴⁴ PAZARCI, a.g.e., ss. 215-216.

⁴⁵ MÜDÜROĞLU, a.g.e., s. 9.

⁴⁶ YAMAN, a.g.e., ss. 31-32.

1.2.3. BM Kararı Olmaksızın Yapılan İnsani Müdahalelerde Hukuka Uygunluk Kriterleri

İnsani müdahalenin kötü niyetle kullanımının engellenebilmesi için, gerçekleştirilecek müdahalenin belirli esasları içermesi gerekmektedir. BM sistemine uygun hareket edilebilmesi için, insani müdahale kriterlerinin anlaşılır bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. İnsani müdahale görüşünü destekleyenler, görüşlerini aşağıdaki kriterlerle ortaya koymuştur.⁴⁷

1. Konu mutlaka BM organlarınca incelenmiş olmalıdır. Güvenlik Konseyi ve “Barış İçin Birleşme” kararı uyarınca, BM Genel Kurulu’ndan talepte bulunulması ve konunun bu kurullarca incelenmiş olması;
2. Müdahaleye konu olan ülkede, devlet organları tarafından doğrudan veya dolaylı olarak sebep olunan, sistemli ve ağır insan hakları ihlallerinin bulunması;
3. Uyuşmazlıkların çözümünde, zorlayıcı önlemlerin uygulanmasından önce barışçıl çözüm yollarının denenmiş olması;
4. Harekâtların, mutlaka yalnızca insani amaçlarla sınırlandırılması ve muhtemel kayıpları en aza indirecek şekilde gerçekleştirilmesi,
5. İnsani müdahalenin, insani amaçlara uygun olması ve harekât esnasında insancıl hukuk kurallarına bağlı kalınması,
6. Müdahalenin öncelikle bölgesel organizasyonlar ya da yetkilendirilen devletler eliyle gerçekleştirilmesi –İnsani müdahale yolunun kötü niyetle kullanımına engel olunabilmesi için güçlü bir devletin tek başına gerçekleştireceği müdahalelere izin verilmez.-
7. Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul’daki sayısal çoğunluk tarafından, insani müdahaleyi kınama kararı alınamaz ve müdahale sonlandırılmaz.

1994 yılında, AP’de BM kapsamı dışında gerçekleştirilebilecek insani müdahalelerin hukuki geçerliliği konusunda değerlendirmelerde bulunulmuştur. AP tarafından, aşağıdaki esaslara yer verilmiştir.⁴⁸

⁴⁷ DEMİREL, a.g.e., ss. 167-168.

⁴⁸ DEMİREL, a.g.e., s. 168.

Devlet içerisindeki ciddi ve sistematik insan hakları ihlallerinin durdurulması, silahlı müdahale haricindeki bir yöntemin ihlallere sebebiyet verenleri durdurmaya yetmemesi, BM'nin durum karşısında harekete geçememiş olması, barışçıl çözüm yollarının tamamının denenmiş olması ve başarısızlıkla sonuçlanması, müdahalede bulunan devletlerin insan haklarının korunması amacı dışında müdahale edilen devlet üzerinde herhangi bir çıkarının bulunmaması, bölgede hukuk dışı uygulamalarda bulunan devlet ya da devletlerin insani müdahaleye dâhil edilmemesi, müdahalenin belirlenmiş bir hedefe yönelmesi ve müdahale edilen devlet otoritesi üzerinde siyasi bir etkisinin olmaması, kuvvet kullanımının süreyle sınırlandırılması ve orantılı kuvvet kullanımına izin verilmesi, BM'nin müdahale konusunda hemen bilgilendirilmesi ve müdahale esnasında yaşanan insani acılardan daha büyük acılara yol açabilecek kayıpların yaşanmasına mani olunması.

BM Genel Kurulu'nca karara bağlanan koruma sorumluluğu kavramı, bu kapsamda ele alınmalıdır. İnsani müdahale kavramı içerisinde, insan haklarının korunması ile devletlerin içişlerine müdahale edilmemesi ve kuvvet kullanımının yasaklanması arasında karşılıklı bir menfaat söz konusudur. Devletlerin sorumluluğu ilkesi uyarınca; soykırım suçu, savaş suçu ve insanlığa karşı suçların takibi, devletlerin vazgeçemeyeceği sorumlulukları arasında sayılmaktadır. Yukarıda sayılan sorumlulukların yerine getirilmemesi ya da getirilememesi durumunda, gerçekleştirilecek insani müdahale yasal hale gelecektir. Bu müdahalenin, bir devletin egemenliğini kısıtlamadığı, aksine egemenliğin sağlanabilmesine katkıda bulunduğu iddia edilmektedir. Çünkü egemenlik kavramı ile anlatılmak istenen, aynı zamanda devletin kendi vatandaşlarını koruyabilmesidir.⁴⁹

1.3. BARIŞI DESTEKLEME HAREKÂTI

1. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu büyük yıkım ve gerek İtilaf gerekse İttifak Devletleri'nin uğradığı büyük kayıplar sonucunda uzlaşma yanlısı bir ortam belirmiş, uluslararası dayanışmanın zorunluluğu anlaşılmış ve savaşı önlemeye, uluslararası barışı sağlamaya yönelik çabalar artmıştır. Bu çabalar sonucunda, MC kurulmuştur.

⁴⁹ DEMİREL, a.g.e., s. 168.

Ülke bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığı güvence altına almayı amaçlayan, yeni bir savaşı engelleme ve uluslararası barışı sağlama misyonu ile oluşturulan MC, bu amaçların gerçekleşmesinde etkisiz kalarak, 2. Dünya Savaşı'nın çıkmasına engel olamamıştır. Bu başarısızlıkla, uluslararası örgütlenmeye duyulan ihtiyaç daha da artmıştır. Benzer başarısızlıkların ve 2. Dünya Savaşı'ndaki gibi büyük acıların tekrar yaşanmaması düşüncesiyle, savaşın hemen ardından BM kurulmuştur.

BM Antlaşması, getirdiği evrensel düzenlemeler ile bugünkü uluslararası düzenin temelini oluşturmuştur. Bu antlaşma ile öngörülen BM ortak güvenlik sistemi, üye devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerde kuvvet kullanmalarını yasaklamış, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, birbirlerinin siyasal bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstererek, barışçıl yöntemlerle çözmelerini ilke edinmiştir. Bu sistemle, uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülememesi durumunda, saldırgan olarak nitelendirilen devlete karşı, zorlayıcı tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Zamanla oluşan koşulların etkisiyle, söz edilen sistem işlemez hale gelmiş, BM Antlaşması'nın yetkili organlara tanıdığı geniş yetki sonucunda barışı destekleme harekâtları ortaya çıkmıştır.⁵⁰

1.3.1. Genel Anlamda Barışı Destekleme Harekâtı

Barışı destekleme harekâtına ilişkin, üzerinde anlaşılmış ve ortak kabul gören bir tanım söz konusu değildir. Bu nedenle, Johan Galtung'un negatif ve pozitif barış kavramlarına bakmak, bu konuda açıklayıcı olacaktır. Galtung, negatif barışı, savaş ya da şiddetli çatışmaların olmayışı olarak tanımlarken, pozitif barış ise, çatışmaların çözümlenmesi ve uluslararası iş birliğinin sağlanması olarak öngörülmektedir.⁵¹ Galtung'un pozitif barış tanımı, zamanla uluslararası toplum tarafından benimsenmiş, barışı destekleme harekâtlarının fikrîsel temellerini oluşturmuştur.⁵²

⁵⁰ Metin SAĞSAK, 'Bosna Hersek Örneğinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtları', Ankara Üni. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 39.

⁵¹ Johan GALTUNG, 'Peace', *Essays in Peace Research*, Copenhagen, 1975, s. 29.

⁵² Cahit Armağan DİLEK, Kıvılcım ROMYA, 'Çağımızın Askeri Harekâtı: Barışı Destekleme', *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, S:400, Nisan 2009, s. 88.

Genel bir tanımla barışı destekleme harekâtı; uluslararası barış ve güvenliğin korunması, istikrarın sağlanması, çatışmaların önlenmesi veya sonlandırılması, barışın yeniden inşası ve insani yardım amaçlarıyla, BM veya diğer Uluslararası Güvenlik Örgütleri tarafından, doğrudan veya üyelerinden birine ya da birkaçına vereceği yetkiyle, önceden belirlenmiş şartlar, sınırlar ve süre içerisinde, gözlemcilikten büyük miktarlarda silahlı güç kullanılmasına kadar değişebilen bir çerçeve içinde yürütülen faaliyetlerdir.⁵³

Bu harekâtlar, yalnızca uluslararası çatışmalarda değil, iç çatışmalarda da söz konusu olabilen harekâtlardır. İç çatışma durumunda barışı destekleme harekâtından bahsedilebilmesi için, çatışmanın uluslararası nitelik taşıması gerekmektedir. Bu nitelik, ancak çatışmanın taraflarından birinin dışarıdan desteklenmesi veya başka bir devletin, ciddi şekilde çatışmaya müdahil olma tehdidi ile mümkün olmaktadır.⁵⁴

Bu harekâtlarla amaçlanan, çatışmanın ya da krizin yaşandığı bölgede bozulan toplumsal yapıyı onarmak, düzeni ve istikrarı yeniden sağlamaktır. Harekâtlar, BM ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından verilen yetki doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bunlar politik ve askeri harekâtlardır ve medyanın yakın kontrolünde yürütülmektedirler. Sadece askeri birliklerin değil, gözlemci grupların faaliyetlerini de kapsamaktadırlar. Bu harekâtlarda düşman yoktur ve çatışan taraflara tehdit unsuru oluşturulmamaktadır. Başarı için, çatışmacı tarafların güvenini kazanmak hedeflenir. Bu nedenle, ancak kendini savunma amaçlı ve son çare olarak kuvvet kullanmak esastır.⁵⁵

Barışı destekleme harekâtları; BM Antlaşması hükümlerince, askeri kuvvetlere verilen görevleri kapsamaktadır. Bu görevlerin yerine getirilmesi amacıyla gerçekleştirilen harekâtlar ise, “barışı koruma harekâtı” ve “barışı zorlama harekâtı” olarak ikiye ayrılmaktadır.⁵⁶

⁵³ **Peace Support Operations** (AJP-3.4.1), USA, 2007, s. 5.

⁵⁴ SAĞSAK, a.g.e., s. 34.

⁵⁵ **Peace Support Operations**, s. 7.

⁵⁶ YAMAN, a.g.e., s. 33.

Gözlemcilik, Abluka, Ambargo, Karantina, Arama ve Kurtarma, Uçuşa Yasak Bölge Uygulaması, Tecrit, Deniz Ulaştırma Hatlarının Kontrolü, Kara ve Deniz Unsurları için Hava Desteği gibi görevler, barışı destekleme harekâtı türlerinin her birinde, harekâtın şartları, hedefleri ve bölgenin imkânları doğrultusunda farklı şekillerde icra edilmektedir.⁵⁷

Barışı koruma harekâtları, çatışmaya taraf olan unsurların rızası ile gerçekleştirilmektedir. Tarafların rızası söz konusu olmadığında ise, ancak zorlama harekâtı gerçekleştirilebilmektedir.⁵⁸ Barışı koruma harekâtı kuvveti; daha küçük ve hafif silahlarla daha pasif şekilde donatılmış, savunma yönü ağır basan özellikler taşıırken, zorlama harekâtı kuvveti; görev yapacağı zorlu koşullar sebebiyle, daha savaşçı bir birlik olma mecburiyeti taşımaktadır ve yeterli miktarda silah, teçhizat ve istihkâm desteği ile kuvvetlendirilmesi gerekmektedir.⁵⁹

Harekâtlar, BM bünyesinde gerçekleştirilebileceği gibi, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Birliği (AB), AGİT gibi bölgesel örgütler veya örgüt üyelerince oluşturulan koalisyon güçleri eliyle de gerçekleştirilebilmektedir. Bir harekâtın, barışı koruma harekâtı ya da zorlama harekâtı olarak belirlenmesinde etkili olan faktörler; görevin esasları, harekât bölgesindeki genel durum, çatışma taraflarının rızasının olup olmadığı, harekât alanında hukuki veya fiili bir otorite boşluğu bulunup bulunmadığı, silahlı kuvvet kullanma ihtiyacı ve çatışma kurallarının niteliği olarak belirtilmektedir.⁶⁰

1.3.2. Barışı Destekleme Harekâtının Ortak İlkeleri

Temelleri BM Antlaşması olan barışı destekleme harekâtı uygulamaları, gerçekleştirildiği ilk günden günümüze dek bir birikim oluşturmuş, zamanla bu birikim, uluslararası toplumun büyük kısmının görüş birliğine vardığı barışı destekleme harekâtının ortak temel ilkelerini oluşturmuştur. Bu ilkeler; ‘‘ev sahibi ülkenin rızası, kendini savunma hariç kuvvet kullanmama, tarafsızlık ve iç işlerine

⁵⁷ *Peace Support Operations*, s. 8.

⁵⁸ Sadi ÇAYCI, ‘‘Barışı Destekleme Harekâtı’’, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, S:341, Temmuz 1994, ss. 33-37.

⁵⁹ YAMAN, *a.g.e.*, s. 59.

⁶⁰ YAMAN, *a.g.e.*, s. 59.

karışmama’’ olarak belirlenmiştir.⁶¹ Harekâtın başarısı için, bu ilkelerin hepsine birden uymak esastır. Bir ilkeye bile bağlı kalınamaması, tarafların güveninin kaybedilmesine, krizin ya da çatışmanın devam etmesine, belki de uzun bir süre daha, bölgede barış ve istikrarın sağlanamamasına yol açacaktır.⁶²

1.3.2.1. Rıza İlkesi

Rıza ilkesi; harekât tiplerinin tanımlanmasında temel ayırt edici unsur konumundadır. Bütün barışı koruma harekâtları, devletlerin talebi ve rızası ile yapılmakta ve rıza ilkesi ile, barışı koruma harekâtlarının yasallığı sağlamaktadır. Güvenlik Konseyi, tarafların aralarındaki uyuşmazlıkları barışçı yollardan çözmelerini talep etmektedir. Ancak, Güvenlik Konseyi’nce bu konuda alınan kararlar, taraflara tavsiye niteliğindedir. Genel Kurul da, uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden konularda, üyelerine sadece önerilerde bulunabilmektedir. Bu durumda, barışı koruma harekâtının rıza ile gerçekleşmesi oldukça doğaldır.⁶³

Tarafların rızaları, görevin yerine getirilebilmesi için hazırlanan talimatları da kapsamaktadır. Görev sırasında, talimatlarda gerçekleşebilecek herhangi bir değişiklikte de, tarafların rızası aranmaktadır. Ev sahibi ülkenin rızasından vazgeçmesi halinde, barışı koruma kuvvetlerinin o ülkede konuşlandırılması hukuki açıdan mümkün olmadığı gibi, fiili açıdan da, sınırlı bir gücün etkin bir hükümete karşı başarılı olması oldukça zordur. Harekâta devam edilmesi, ancak harekâtın zorlama harekâtına dönüştürülmesi ile mümkün olmaktadır. Zorlama harekâtı için ise, bölgedeki kuvvetlerin yeniden düzenlenmesi ve donanımın artırılması gerekmektedir. Ayrıca, harekât türünde yapılabilecek böylesine büyük bir değişiklik, harekâta katılım sağlayan ülkelerin isteklerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.⁶⁴ Zorlama harekâtında, saldırgan devlet, topraklarının dokunulmazlık hakkını kaybetmektedir. Saldırıya uğrayan devlet ise, ülkesinde gerçekleştirilecek olan

⁶¹ YAMAN, a.g.e., s. 39.

⁶² YAMAN, a.g.e., s. 39.

⁶³ YAMAN, a.g.e., ss. 40-41.

⁶⁴ Marjorie M. WHITEMAN, *Digest of International Law*, Volume 12, Washington DC, 1971.

harekâta katlanmak zorundadır. Ayrıca ev sahibi devlet, harekât sırasında elinden gelen her türlü kolaylığı sağlamakla yükümlendirilmiştir.⁶⁵

1.3.2.2. Kuvvet Kullanmama İlkesi

Harekât sırasında, uyuşmazlığın taraflarından birine ya da birkaçına karşı kuvvete başvurulması, tarafların rızasından vazgeçmesine neden olabilmektedir. Bu durumda, harekât meşruluğunu yitirebilir ve harekâtın sonlandırılmasına yol açabilmektedir. Barışı destekleme harekâtı askerleri, hafif silahlarla donatılırlar, gözlemciler ise silahsızdır. Tarafların bölgedeki iş birliği sayesinde faaliyetlerini yürütmektedir ve korunması tarafların sorumluluğuna bırakılmıştır. Barışı destekleme harekâtı askerinin, düşmanı yoktur ve hiçbir zaman, kuvvete ilk başvuran taraf olmamaktadır.⁶⁶

Kuvvet kullanmama ilkesi, harekâtlarda görev alan askerlerin kendini savunmayacağı anlamına gelmemektedir. Silahlı saldırıya uğradıklarında ya da silahlı saldırıya uğrayan kuvvet personeline yardım edilmesi sırasında, silahları zor kullanarak alınmak istendiğinde, kaçırılma veya tutuklama durumlarında, görev bölgelerinden ayrılmaya zorlandığında, görevinin yapılmasının engellendiği hallerde, kuvvete ait bina, araç ve kontrol alanlarına saldırılar gerçekleştirildiğinde, üstlerinin yetkisi doğrultusunda kuvvet kullanılabilecektir.⁶⁷

Harekâtın geleceği bakımından, kuvvet kullanmanın usulü de oldukça önemlidir. Hayati bir durum arz eden tehlikenin varlığı halinde veya bir kayıp gerçekleşmişse ve görev talimatlarının uygulanmasına mani olunan bir durumda, barışı destekleme harekâtında görev alan askeri personel, saldırının sonuçlandırılması ve saldırganın kontrol altına alınabilmesi için, hemen silahına başvurabilir. Ayrıca, kendini savunma kuralına göre belirlenen farklı yöntemleri de kullanabilir. Bu

⁶⁵ YAMAN, a.g.e., ss. 40-42.

⁶⁶ Enver BOZKURT, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Asil Yayıncılık, 3.Baskı, Ankara, 2007, s. 81.

⁶⁷ YAMAN, a.g.e., s. 44.

yöntemler; ses ve ışıkla ikaz, havaya uyarı ateşi, aydınlatma mermisi atışı, sis bombası dâhil yakına ateş ve hedef gözeterek ateştir.⁶⁸

1.3.2.3. Tarafsızlık İlkesi

Tarafsızlık ilkesi; uyuşmazlığın taraflarından biri için olumlu diğeri için ise olumsuz sonuçlanabilecek ya da birinin çıkarlarının diğlerinden üstün gelebileceği bütün karar, uygulama ve yöntemlerden uzak durmayı gerektirmektedir. Tarafsızlık, harekâtın öncesi ve sonrası da dâhil olmak üzere bütün aşamalarında, en yetkilisinden en düşük rütbeli personele kadar, her kademe tarafından titizlikle uygulanmalıdır.⁶⁹

Tarafsızlığın kesin olarak korunması, başarılı bir harekât sürdürülebilmesi için zorunludur. Harekâtın yasal dayanağını oluşturan uyuşmazlığa taraf olan unsurların rızası, kuvvet kullanmama ve tarafsızlık ilkesine dikkatle uyularak sağlanmaktadır. Bu sebeple, barışı destekleme harekâtlarının icra edildiği ilk yıllardan bu yana, Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden, çatışmaların yaşandığı ülkeye sınırı olan devletlerden, eylem ve söylemleri ile tarafsızlığı konusunda tereddüde sebep olan devletlerden, harekâtlar için birlik alınmamasına çaba gösterilmiştir.⁷⁰

1.3.2.4. İç İşlerine Karışmama İlkesi

Barışı destekleme harekâtlarında uluslararası kabul gören en temel esaslardan biri, devletin ulusal yetkisi içerisindeki işlere karışılmamasıdır. İç işlerine karışmama ilkesi, egemenlik hakkının doğal sonucudur. Bu nedenle, harekâta katılan unsurlar, rıza gösteren ülkenin iç işlerine kesinlikle karışmamalı, orada bulundukları sürece uluslararası barışın ve güvenliğin korunması ile bağdaşmayan uygulamalardan uzak durulmalıdır. Ancak, harekât personelinin, yetkili organ tarafından verilen görevleri yerine getirmek için yürüttüğü faaliyetler, tarafların iç işlerine karışma itirazı ile

⁶⁸ Orhan NALCIOĞLU, *Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekâtının Hukuksal Esasları*, ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 35.

⁶⁹ YAMAN, *a.g.e.*, s. 45.

⁷⁰ YAMAN, *a.g.e.*, s. 45.

engellenemez. Harekâtın, tarafların iç işlerine müdahale edilmeden yürütülmesinde temel ölçüt, harekâtı gerçekleştiren personelin güvenliğinin korunması ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması olarak belirlenmiştir.⁷¹

Ulusal nitelikteki silahlı çatışmalar, bir ülkenin bölünmesine yönelik faaliyetler ve şiddet içeren muhalefet eylemlerine karşı hükümetin desteklenmesi veya tarafların belirli bir çözüm şekline zorlanması, iç işlerine müdahale olarak görülmektedir ve hukuka aykırıdır. Uluslararası toplumda, devletlerin kendi topraklarında yaşanan olağanüstü durumlardan etkilen insanlara, dışarıdan yapılacak insani yardımı kabul etmeleri beklemektedir. Ancak, devletlerin rıza göstermemesi halinde, gerçekleştirilen insani yardım faaliyetleri, iç işlerine karışmama ilkesinin ihlali olarak görülmemektedir.⁷²

1.3.3. Barışı Destekleme Harekâtlarına Katılım Esasları

Barışı destekleme harekâtlarının hukuksal temellerini oluşturan anlaşma ve belgelere göre, bir harekât Güvenlik Konseyi kararına istinaden, görev talimatının oluşturulması, kuvvet gönderen devletlerle katılma, ev sahibi devletle ise statü anlaşmalarının imzalanması, bölgede konuşlanacak birliğin kurulması ve birliğe komutan atanması ile başlamaktadır. Harekâtlara katılma, yalnızca birlik gönderme şeklinde gerçekleşmez. Bunun dışında, gözlemci verme, araç ve malzeme gönderme ya da parasal katkı sağlama şeklinde katılım da mümkündür.⁷³

Harekâtlar; uygulamada ‘‘gözlemci gruplar’’ ve ‘‘askeri gruplar’’ olarak ikiye ayrılmaktadır. Gözlemci gruplar, askeri personeldir ancak silah taşımazlar ve kişisel olarak görevlendirilirler. Görevleri, kontrolünde bulunan bölge hakkında, harekâttan sorumlu uluslararası organizasyona rapor sunmaktır. Askeri gruplar ise, büyük sayılarda birliklerden oluşur ve sahip oldukları yetkiler daha geniştir.⁷⁴

⁷¹ YAMAN, a.g.e., s. 46.

⁷² YAMAN, a.g.e., s. 47.

⁷³ YAMAN, a.g.e., s. 48.

⁷⁴ Sadi ÇAYCI, ‘‘Barış Gücü Harekâtının Hukuksal Esasları’’, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Ocak 1993, s. 103

Barışı destekleme harekâtının bir bölümünü oluşturan barışı koruma harekâtlarının görevlendirileceği durumlarda, BM tarafından gerçekleştirilecek barışı koruma harekâtında yer almak ve birlik göndermek isteyen ülkeler, bu konuda kendi anayasalarında yer alan kısıtlayıcı hükümleri ve katılım şartlarını, BM Genel Sekreteri'ne bildirerek teklifte bulunmaktadır. Bu teklifler, hukuki olarak bağlayıcı değildir ve ülkelerin niyet göstergesi olarak görülmektedir. Teklifin Genel Sekreter tarafından kabul edilmesi halinde, bu karar harekâta katılmak isteyen devlete bildirilir ve taraflar arasında, resmi olmayan danışma görüşmeleri gerçekleştirilir. Bu görüşmelerle, harekâta yer alacak birliğin kuruluşu, hizmet süresi ve parasal konular anlaşmaya bağlanmaktadır.⁷⁵

Harekâta birlik gönderecek ülkeyle, Genel Sekreter ya da bu konuda görevlendirdiği yetkililer arasında, bölgede görev yapacak kuvvetlerin hizmet esas ve usullerini içeren, görev ve geri çekilme şartlarının da yer aldığı, Katılma Antlaşması yapılmaktadır. Bu antlaşmada, kuvvet gönderen devletin komutanının, gönderilecek kuvvet üzerindeki yetkileri ve kuvvetin geri çağrılmasını sağlayabilecek hükümler de bulunmaktadır. Mutabakata varıldıktan sonra, harekâta katılacak birliğin, yolculuk sırasında kullanacağı güzergâhın ve görev bölgesinin keşfinin yapılması, edinilecek bilgilere göre görev yerine ulaşmasında ve görev yerinde gerekli kolaylıkların sağlanması için, üzerinden geçilecek ülkeler ve ev sahibi ülkeyle, Destek Anlaşmaları yapılması gerekmektedir. Bu anlaşmalarla, kuvvet mensuplarının yasal formalite ve düzenlemelere takılmadan, kolay ve güvenli bir şekilde görev bölgesine ulaşip, vakit kaybetmeden göreve başlaması amaçlanmaktadır.⁷⁶

BM'nin gerçekleştirdiği her harekât için, BM Genel Sekreteri ile ev sahibi devlet arasında, Kuvvetler Statü Sözleşmesi imzalanmaktadır. Bu sözleşmeyle, harekâta katılacak kuvvetin, ev sahibi ülke içindeki konumu ve hukuki statüsü, emir-komuta zinciri, idari esas ve usuller, cezai yargı yetkisi, sivil kurumlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon vb. düzenlenmektedir.⁷⁷

⁷⁵ YAMAN, a.g.e., ss. 48-49.

⁷⁶ YAMAN, a.g.e., ss. 48-49.

⁷⁷ YAMAN, a.g.e., ss. 49-52.

Taraflarca aksi kararlaştırılmadığında, barışı destekleme harekâtına katılacak kuvvetin, ev sahibi devlet ülkesinde işlediği suçlar bakımından, o ülke yasalarının uygulanması esastır. İstisnai olarak bazı suçlar, ev sahibi ülke devletinin yargı yetkisi dışında bırakılabilmektedir. Bu suçlar, genellikle kuvvet personelinin birbirine karşı ya da birbiri aleyhine işlediği suçlar ve kuvvetin güvenliğine karşı işlenen suçlar olarak sayılmaktadır.⁷⁸

Barışı koruma harekâtları, kuvvet gönderen ülkelerin gönüllü katılımları ile icra edilmektedir. Ülkeler, gönüllü gerçekleşen katılıma karşın, kuvvette yer alan unsurlarının mutlak bir ceza dokunulmazlığına sahip olmasını istemektedir. Bu nedenle, harekâtta görev yapan unsurları üzerindeki ceza yargı yetkisi, tamamen gönderen devlete aittir. Ceza yargı yetkisine sahip devletin, işlenen suça karşın kovuşturma açmaması durumunda, ev sahibi devlet yargılama hakkı kazanmış olmamaktadır. Katılma Sözleşmesi'ne uygun olmayan bu davranış sonucunda, BM'nin sözleşmeye aykırı hareket eden devletten tazminat hakkı doğmaktadır. BM talebiyle, suç işleyen birlik personelinin ya da bütün birliğin, harekâttan çekilmesi de istenebilmektedir. Ev sahibi devletin ceza yargı yetkisinin bulunmaması, suç işleyen kuvvet personelinin yakalanmasına ve kuvvet yetkililerine teslim edilmek üzere gözetim altına alınmasına engel teşkil etmemektedir. Kuvvet yetkililerinin, ilk soruşturmayı yapma ve ev sahibi ülke talebi ile suç işleyen personeli tutuklama yetkisi de bulunmaktadır.⁷⁹

Barışı koruma harekâtı kuvvet mensuplarının, görevleri sırasında 3. kişilere karşı işlediği haksız fiillerden ötürü, tazminat sorumluluğu BM'ye aittir. Tazminat talepleri, üç kişiden oluşan tazminat komisyonlarınca karara bağlanmaktadır. Üç üyeden biri Genel Sekreter, diğeri ise ev sahibi ülke tarafından belirlenmektedir. Komisyonun başkanı olan üçüncü üye ise, ev sahibi ülke ve Genel Sekreter'in ortak kararı ile görevlendirilmektedir.⁸⁰

⁷⁸ Erman ŞAHİN, *Askeri Ceza Hukuk Umumi Kısım ve Usul*, Yeniden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 7.baskı, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983, ss. 63-65.

⁷⁹ YAMAN, *a.g.e.*, ss. 53-54.

⁸⁰ YAMAN, *a.g.e.*, s. 55.

Barışı koruma harekâtında görevlendirilen unsurlar, ne bir bütün olarak, ne de kuvvetin bir kısmı olmak üzere, ev sahibi ülkeden ya da kuvvet gönderen devlet hükümetlerinin hiçbirinden talimat alamaz. Kuvvet mensupları; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi veya yetkilendirilmesi halinde Genel Sekreter tarafından atanmış bir komutanın emri altında, görevini yerine getirmektedir. Kuvvet komutanı, BM hizmetinde görev yapmaktadır ve Genel Sekreter'e karşı sorumludur. Komutan, emri altındaki unsurların genel disiplin ve düzenini sağlamakla yetkilendirilmiştir. Atama, soruşturma yapma, personelin bilgi ve görüşüne başvurma imkânına sahiptir. Ancak, aksi kararlaştırılmadıkça disiplin cezası verme yetkisi bulunmamaktadır.⁸¹

1.3.4. Geçmişten Günümüze Barışı Destekleme Harekâtları

Klasik anlamda gerçekleştirilen barışı destekleme harekâtlarının ilki, 1948 yılında 1. Arap-İsrail Savaşı'nın sonrasında başlatılan ve BM Ateşkes Sağlama ve Denetleme Teşkilatı (UNTSO) olarak belirlenen görevdir. İlk harekâtın amacı, İsrail ve Arap komşuları arasında varılan anlaşmayı gözlemlemektir.⁸² O günden sonra, 70'in üzerinde barışı destekleme harekâtı gerçekleştirilmiştir. Operasyonlarda, 120'yi aşkın ülkeden yüz binlerce askeri ve sivil personel yer almıştır. Harekâtlar çerçevesinde, yaklaşık 120 ülkeden 3000'in üzerinde barışı destekleme gücü personeli hayatını kaybetmiştir.⁸³

Barışı destekleme gücü, Soğuk Savaş döneminde süper güçler arasında yaşanan rekabetin, sıklıkla Güvenlik Konseyi'ni işleyemez hale getirdiği zamanlarda ortaya çıkmıştır. O yıllarda, barışı destekleme güçleri, barışçıl yöntemlerle çatışmaları çözmek için destekte bulunan, silah taşımayan askeri gözlemcilerden ve hafif silahlı kuvvetlerden oluşmaktadır ve görevleri öncelikle izleme, raporlama ve güven oluşturmaktır. Görevlendirilen ilk iki barışı destekleme harekâtı, UNTSO ve Hindistan ve Pakistan'da konuşlandırılan BM Askeri Gözlemci Grubu

⁸¹ YAMAN, a.g.e., ss. 55-56.

⁸² <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

⁸³ <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

(UNMOGIP)'dur. Gözlem ve izlemeye yönelik bu görevler, günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir.⁸⁴

Silahlı barışı destekleme harekâtlarının en eskisi, 1956'da Süveyş Krizi sırasında Fransız, İngiliz ve İsrail Silahlı Kuvvetlerinin Mısır topraklarından çekilmesi ve sonrasında düşmanlıkların sona ermesini sağlamak ve bölgeyi denetlemek için görevlendirilen, BM Acil Durum Kuvvetleri (UNEF I)'dir. 1960 yılında başlatılan ve 20.000 civarında askeri personelin görev aldığı ilk geniş kapsamlı harekât, Kongo BM Operasyonu (ONUC)'dur. Bu harekât, savaşı yaşamış bir ülkede, düzenin yeniden sağlanması sırasında karşılaşılan zorlukları, gözler önüne sermiştir. Genel Sekreter Dag Hammarskjöld'un da aralarında bulunduğu 250 kuvvet unsuru, bu görev sırasında hayatını kaybetmiştir.⁸⁵

1960 ve 1970'lerde, Dominik Cumhuriyeti'nde, kısa süreli Genel Sekreter Temsilciliği (DOMREP) kurulmuştur. Sonrasında, Batı Yeni Gine'de BM Güvenlik Gücü (UNSF), Yemen'de BM Yemen Gözlem Heyeti (UNYOM), Kıbrıs'taki BM Barış Gücü (UNFICYP) ve Orta Doğu'da BM Acil Durum Kuvveti II (UNEF II) , BM Ayrılma Gözlem Gücü (UNDOF) ve Lübnan'da BM Geçici Gücü (UNIFIL) kurulmuştur.⁸⁶

1988 yılında, barışı destekleme güçleri, Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. Barışı destekleme güçlerinin gösterdiği çaba ve uluslararası barışın ve güvenliği sağlanmasında ki katkısı, Nobel Komitesi tarafından takdirle karşılanmıştır. Bu dönemden sonra, BM ve AB, NATO gibi bölgesel örgütler, dünyada yaşanan meselelerde daha etkin ve merkezi bir rol üstlenmeye başlamıştır.⁸⁷

Soğuk Savaş'ın ardından, barışı destekleme harekâtlarının sayısı hızla çoğalmıştır. 1989 yılından itibaren beş yıl içerisinde, toplam 20 yeni harekât başlatılarak, barışı destekleme gücü unsurlarının sayısı 11.000'den 75.000'e kadar çıkarılmıştır. BM Angola Doğrulama Görevi I (UNAVEM I) ve BM Angola

⁸⁴ <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

⁸⁵ <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

⁸⁶ <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

⁸⁷ <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

Doğrulama Görevi II (UNAVEM II), Kamboçya BM Geçici Yönetimi (UNTAC), El Salvador BM Gözlemci Misyonu (ONUSAL), Mozambik BM Operasyonu (ONUMOZ) ve Namibya BM Geçiş Yardım Grubu (UNTAG) bu dönemde teşkil edilmiştir. Bu harekâtlar; imzalanan barış anlaşmalarının uygulanmasına yardım etmek, kriz bölgesinde güvenliği sağlamak, asker ve polis teşkilatını yeniden düzenlemek, yeni yöneticiler seçip, demokratik kurumlar oluşturmak amacıyla görevlendirilmiştir. Daha önce gerçekleşen harekâtlarda sağlanan başarı, barışı destekleme harekâtlarından beklentileri giderek artırmıştır.⁸⁸

Yugoslavya'da, BM Koruma Gücü (UNPROFOR), Ruanda BM Yardımlaşma Misyonu (UNAMIR) ve BM Somali Operasyonu II (UNOSOM II) gibi bazı harekâtlar, silahların henüz susmadığı durumlarda gerçekleştirilmiştir. Çatışmacı tarafların barış anlaşmalarına aykırı davranması ve barışı destekleme güçlerine yeterli kaynak ya da gereken desteğin verilmemesi, bu üç harekâtta sivil kayıpların sayısını artırmış ve düşmanlıkların sürmesi, barışı destekleme gücünün itibarını zedelemiştir.⁸⁹

Eski Yugoslavya, Ruanda ve Somali'de yaşanan terslikler, Güvenlik Konseyi'nce yetkilendirilebilecek yeni barışı destekleme harekâtı sayısının sınırlandırılmasına sebep olmuş, Güvenlik Konseyi, yaşanan başarısızlıkların tekrarlanmasına mani olmak için, kendi kendini sorgulama sürecine girmiştir. Genel Sekreter'in soruşturma isteği sonucunda, 1994 yılında Ruanda'da gerçekleşen soykırım, Eski Yugoslavya topraklarında Srebrenica'da yaşanan 1993-1995 olayları ve harekât unsurlarının Somali'den çekilmesini gerektiren koşullar, özenli bir şekilde incelenmiştir. Bu dönemde, barış destekleme güçleri uzun süreli harekâtlarını, Orta Doğu, Asya ve Kıbrıs'ta devam ettirmiştir.⁹⁰

Sonraki yıllarda, Burundi, Çad, Fildişi Sahili, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Eritre/Etiyopya, Liberya, Sierra Leone, Sudan gibi birçok Afrika ülkesinde, büyük çaplı barışı destekleme harekâtları gerçekleştirilmiştir. 2010 yılı

⁸⁸ <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

⁸⁹ <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

⁹⁰ <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

Mayıs ayı itibarıyla, barışı destekleme harekâtları, 124.000'den fazla asker, polis ve sivil personele ulaşmış fakat 2010'da Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde hayata geçirilen BM Kuruluş Uyumlaştırma Misyonu'nda (MONUSCO), yer alan birliklerin sayısındaki düşüş ve Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad'da görevlendirilen BM Misyonu'nun (MINURCAT) geri çekilmesiyle, on yıllık süre içerisindeki ilk hafifçe gerileme yaşanmıştır.⁹¹

2017 yılında aktif halde bulunan çok taraflı barışı destekleme harekâtlarının sayısı 63'tür. Coğrafi bölge olarak, Afrika'da 18, Avrupa'da 18, Orta Doğu'da 9, Asya ve Okyanusya'da 6, Amerika'da 5 operasyon hayata geçirilmiştir. Bu operasyonlardan beş tanesi, 2017 yılında başlatılmıştır. Aynı yıl sonuçlandırılan operasyonların sayısı ise 4'tür. Barışı destekleme harekâtlarında görev yapan unsurların toplam sayısı 2017 yılında %4 gerilemiş ve 152.822'den 145.911'e kadar düşmüştür. Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü (ISAF), Afganistan'dan ayrılışını, 2012-2014 yılları arasında kademeli bir şekilde tamamlamıştır. ISAF'ın bölgeden ayrılışı, çok taraflı barışı destekleme harekâtlarındaki görevlendirme sayılarında, önemli bir azalışa sebep olmuştur. Oysaki, çekilme süreci öncesinde operasyonlarda görevlendirilen personel sayısındaki yükseliş, 2015 yılında yaklaşık 162.000'e yakın personelin görevlendirilmesiyle en üst seviyelere ulaşmıştır.⁹²

Etiyopya, 2018 yılına gelirken, üniformalı personel desteği yönünden, barışı destekleme harekâtlarına en çok katkı sağlayan ülkeler sıralamasında, ilk sıraya yerleşmiştir. Etiyopya'nın ardından, sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Bangladeş yer almaktadır. Etiyopya, icra edilen harekâtlara 12.534 üniformalı personel ile katılım sağlamıştır. ABD'nin 9627 üniformalı personelini, Bangladeş, 10 farklı barışı destekleme harekâtındaki 7246 askeri ve polis memuru ile takip etmektedir.⁹³

⁹¹ <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

⁹² <https://www.stratejikortak.com/2018/06/bm-baris-operasyonlarinda-kuresel-ve-bolgesel-trendler.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2020)

⁹³ <https://www.stratejikortak.com/2018/06/bm-baris-operasyonlarinda-kuresel-ve-bolgesel-trendler.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2020)

Zamanla, barışı destekleme harekâtlarında yer alan kuvvetlerin sayısı azalıyor gibi görünse de, BM, NATO ve AB gibi diğer bölgesel örgütlerin uyuşmazlıklar ve çatışmalar konusunda karşılaştığı güçlükler, azalmamaktadır. Uluslararası barış ve güvenliğe zarar veren her yeni uyuşmazlık, yeni beklentileri beraberinde getirmektedir.⁹⁴

1.3.5. Barışı Destekleme Harekâtlarındaki Artışın ve Değişimin Sebepleri

BM Antlaşması tarafından öngörülen ortak güvenlik mekanizması, veto yetkisine sahip Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin onayı ile uygulamaya geçebilmektedir. Bu sistemin işlemesi, kuvvet kullanımı ve yaptırım gücüne başvurulması, ancak konsey üyelerinin oy birliği ile mümkündür. Bu koşul, Soğuk Savaş döneminde çoğu zaman yerine getirilememiştir.⁹⁵ Soğuk Savaş'ın bitimi ile, Doğu-Batı arasında gerilim azalmış, ABD ve Rusya, yerel ve bölgesel uyuşmazlıkların bitirilmesi konusunda mutabakata varmıştır. Böylece, süper güçler arasında kapsamlı bir iş birliği meydana gelmiştir. Bu vesileyle, Güvenlik Konseyi daimi üyeleri, uyuşmazlıklar konusunda uzlaşabilmiş, çatışmaların çözümünde daha uyumlu bir siyasi irade ortaya koyulabilmiştir.⁹⁶

Güvenlik Konseyi daimi üyelerince veto yetkisinin kullanılma sayısındaki azalma, gösterilen uyumlu siyasi iradenin simgesi olmuştur. Güvenlik Konseyi, daha etkin bir şekilde çalışabilmiş ve böylece, çatışmaların çözümü için daha uygun stratejiler bulma imkânı oluşmuş, daha fazla barışı destekleme harekâtı gerçekleştirilebilmiştir.⁹⁷

Soğuk Savaş sonrasında, barışı destekleme harekâtlarında artışa yol açan önemli etkenlerden biri de, bu dönemde çatışma ya da uyuşmazlık türünün farklılık göstermesidir. Soğuk Savaş döneminde, süper güçler arasındaki rekabet, bölgesel istikrarın sağlanmasında etkili olmuş, bu süper güçler kendi müttefiklerini koruyarak hayatta tutmuş ve müttefiklerinin askeri maceralarda yer almasına engel olmuşlardır.

⁹⁴ <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

⁹⁵ Uğur GÜNGÖR, "Günümüzde Barış Operasyonları", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2008, s. 13.

⁹⁶ GÜNGÖR, a.g.e., s. 13.

⁹⁷ GÜNGÖR, a.g.e., s. 14.

Ancak ABD ve Rusya arasındaki stratejik rekabetin bitişı, daha küçük çapta silahlı çatışmaların yaşanmasına uygun bir ortam hazırlamıştır.⁹⁸

Soğuk Savaş'ın bitişıyle, uyuşmazlıklar ve çatışmalar dış güçlerin desteğinden yoksun kalmış, özöme uygun hale gelmiştir. Öyle ki, bazı uyuşmazlıkların tarafları, ateşkesi gözlemlmek, silahlı unsurların geri çekilmesi ve seçimlerin hayata geçirilmesi gibi görevleri yerine getirebilmek amacıyla, tarafsız uluslararası bir güç talep etmişlerdir.⁹⁹

Barışı destekleme harekâtlarının sayısındaki artışın üçüncü sebebi, bazı devletlerin parçalanması olmuştur. Soğuk Savaş sırasında, süper güçlerin desteğı ile bastırılan gerilim, bu desteğın ortadan kalkması ile etnik kökenli iç şiddetin kurbanı olan devletlerin sayısında artışa sebep olmuştur. Sovyetler Birliğı ve Yugoslavya'nın dağılması ile, buna benzer devletlerin sayısı üç katından fazla artmıştır. Bu gibi çok uluslu devletlerin dağılması, etnik, dinsel, bölgesel uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına veya tekrarlamasına yol açmıştır.¹⁰⁰

Dördüncü sebep ise, Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan iyimserlik halidir. BM'nin ve diğerk bölgesel güvenlik örgütlerinin bu dönemdeki birçok bölgesel çatışmanın çözümünde sağladığı katkı, acil çözüm bekleyen meseleler için, uluslararası kamuoyunda umutları artırmıştır. Dünya, uluslararası barışın ve güvenliğın korunmasında daha etkin bir rol alınabileceğı ve bu problemlerle daha yakından ilgilenileceğı düşüncesine kapılmıştır. Bu beklenti sonucunda, BM, NATO, AB gibi örgütler, kendisini birçok yeni görev ve acil çözüm bekleyen birçok sorunun sorumluluğunu almış olarak bulmuştur.¹⁰¹

Barışı destekleme harekâtlarının canlanmasında ki bir diğerk sebep, Soğuk Savaş sonrasında oluşan küreselleşme sürecidir. Küreselleşme süreci; istekleri, ihtiyaçları, fikirleri, problemleri, tehlikeleri dolayısıyla, devletleri birbirine daha

⁹⁸ Steven R RATNER, **The New UN Peacekeeping: Building Peace in Lands of Conflict after the Cold War**, New York: St. Martin's Press, 1995, s. 14.

⁹⁹ Adam ROBERTS, "A Crisis in Peacekeeping", **Survival**, Cilt 36, No 3, 1994, s. 96

¹⁰⁰ Adam ROBERTS, "The United Nations and International Security", **Survival**, Cilt 35, No 2, 1993, s. 9

¹⁰¹ GÜNGÖR, **a.g.e.**, s. 15.

bağımlı hale getirmiştir. Egemen devletler, hâkim oldukları alanlarda benzersiz bir zenginlik ve refaha sahip olmuşlar, standartlarını sürdürebilmek için, barışa, güvenliğe ve istikrara gerek duyduklarının farkına varmışlardır. Bu nedenle, çatışmaların önlendiği, uyuşmazlıkların sona erdirildiği bir dünya konusunda kaygı taşımışlardır.¹⁰²

Son olarak, barışı destekleme harekâtlarının Soğuk Savaş'ın ardından artış göstermesinde, daha önce bahsedilen sebeplerle eşit derecede öneme sahip başka bir sebep de, uluslararası ilişkilerde çok ulusluluğa önem verilmesi olmuştur. Şiddetli çatışmalara dâhil olmaya çalışan devletler, bunu çoğu kez birçok ulusla birlikte uluslararası örgütler himayesinde gerçekleştirmiştir. Devletlerin çok ulusluluğa bu denli önem vermesinin başlıca nedenleri; çok uluslu yaklaşımın iç siyasetteki muhalefeti etkisiz kılması, kendilerine müttefikler kazanma imkânı sağlaması, yapılan operasyonun sınırlı ve meşru olduğu konusunda dünya kamuoyuna güven vermesi ve muhalifler ya da düşman güçler tarafından güç kullanma riskini büyük oranda azaltmasıdır.¹⁰³

1.3.6. Geleneksel ve Yeni Barışı Destekleme Güçleri Arasındaki Farklar

Zaman içinde, tıpkı uluslararası alandaki diğer kurumlar gibi, barışı destekleme güçleri de değişime uğramıştır. Soğuk Savaş süresince, “‘ tarafların rızası, barışı destekleme güçlerinin tarafsız tutumu, saldırı ile karşılaşıldığında kuvvet personelinin kendini savunma haricinde kuvvet kullanmaması ve devletlerin ulusal yetkisi içerisindeki işlere karışılmaması” gibi geleneksel ilkeler, birinci nesil barışı destekleme harekâtlarına hâkim olmuştur. Soğuk Savaş'ın ardından ise, harekâtlar çok işlevli bir nitelik kazanmış, askeri görevlerin yanı sıra, sivil personelin de yer aldığı sivil görevlerin ağırlığı zamanla artmıştır.¹⁰⁴

Soğuk Savaş'ın bitimiyle, egemen devletler arasındaki nükleer mücadele tehdidi fiilen ortadan kalkmış, aynı dönemde küçük çaplı silahlı çatışmaların

¹⁰² GÜNGÖR, a.g.e., ss. 15-16.

¹⁰³ ROBERTS, The United Nations... s. 10.

¹⁰⁴ RATNER, a.g.e., s. 17.

sayısında artış görülmüştür. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, geri plana atılmış eski düşmanlıkları ve uyuşmazlıkları yeniden gün yüzüne çıkarmıştır. Çatışmalar, zamanla bölgesel ya da devlet içerisinde var olan gruplar arasında oluşan gerilimler haline dönüşmüştür. Bu dönemde, yeni bağımsız devletler ortaya çıkmıştır. Kurumların, rejimlerin ve sınırların meşruluğu konusunda belirsizlikler söz konusudur.¹⁰⁵

Operasyonlar, geleneksel askeri görevlerin dışında siyasi ve insani yönler taşımaya da başlamıştır. Polisler, seçim görevlileri ve insan hakları gözlemcileri, barışı destekleme gücünün önemli birer parçasına dönüşmüştür. Görevler ise, insani yardım ulaştırmak, uyuşmazlıkları sona erdirilen taraflara barış anlaşmasının uygulanabilmesi için destekte bulunmak, uzlaşan tarafları silahsızlandırmak, yerel polis gücü oluşturarak eğitim vermek, seçimlerin sağlıklı ve güvenli bir şekilde yerine getirilmesini sağlamak gibi, daha önce gerçekleştirilmeyen görevleri de içermeye başlamıştır.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Peter WALLENSTEEN ve Karin AXELL, "Armed Conflict at the End of the Cold War, 1989-92", **Journal of Peace Research**, Cilt 30, No 3, 1993, s. 332.

¹⁰⁶ Funda KESKİN, 'Yeni Barış Güçleri', **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.54, S.4, 1999, s. 72.

2. BÖLÜM

2.1. TSK UNSURLARININ YURT DIŞI GÖREVLENDİRMELERİNİN YASAL DAYANAĞI

Türk Silahlı Kuvvetleri; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Genel Kurmay Başkanlığı Karargâh ve Karargâha Bağlı Birlikler ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlığından oluşan silahlı gücüdür. TSK'nin Komutanı, Cumhurbaşkanınca atanan Genel Kurmay Başkanı'dır. Başkomutanlık, TBMM'nin manevi varlığından ayrılamaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Milli Güvenliğin sağlanmasından ve silahlı kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, TBMM'ye karşı Cumhurbaşkanı sorumludur. Genel Kurmay Başkanı, savaş durumunda Başkomutanlık görevlerini Cumhurbaşkanlığı adına yürütür.¹⁰⁷

TSK'nin temel görevi; 211 Sayılı TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35.maddesinde 'Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askeri gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, TBMM kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır.' şeklinde hükme bağlanmıştır.¹⁰⁸

Silahlı kuvvetlerin yabancı ülkelere gönderilmesi ve uluslararası krizlere müdahalede bulunabilmesinin yasal dayanağı, TBMM'nin aldığı kararlardır. TBMM'nin bu yetkisi, T.C. Anayasası 92. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde, savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, TSK'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi, TBMM'nindir.¹⁰⁹

¹⁰⁷ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Gorevi%20> (Erişim Tarihi: 18.01.2020)

¹⁰⁸ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Gorevi> (Erişim Tarihi: 18.01.2020)

¹⁰⁹ <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf> (Erişim Tarihi: 18.01.2020)

TBMM tatilde veya ara vermede iken, ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde, Cumhurbaşkanı da, TSK'nin kullanılmasına karar verebilir.¹¹⁰

2.2. TSK'NİN ULUSLARARASI BARIŞ VE GÜVENLİĞE KATKILARI

2.2.1. Geçmişten Günümüze Türk Dış Politikası

Ülkeler, dış politikalarını belirlerken bazı faktörlerden etkilenirler. Ülkelerin güçleri, ekonomik yapıları, tarihsel ve sosyal geçmişleri, yönetim biçimleri, bulundukları coğrafya, uluslararası güçler dengesi gibi faktörler ülkelerin dış politika davranışlarında belirleyicidir. Bu faktörlerin bazıları, oldukça dinamik yapıdadır ve değişkenlik gösterebilir. Bu değişkenlikler, ülkelerin dış politikalarında köklü değişimlere yol açabilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, dış politikası ulus devlet temelinde şekillenmiştir. Ulusal sınırlarını korumak ve tam bağımsız yaşamak dış politikanın temel amacıdır. Geleneksel olarak Türk Dış Politikası, statüko yanlısıdır. Var olan uluslararası dengelerin korunması ve devam ettirilmesi önemlidir. Ülke içindeki değişim ve dönüşüm, uluslararası gelişmelerden etkilenip sekteye uğramamalıdır. Türk Dış Politikası, ideolojik yayılmacı politikaların karşısındadır. İstikrarın korunması, barışın sağlanması, iş birliğinin geliştirilmesi ve uyuşmazlıkların uluslararası hukukun belirlediği şekilde çözüme ulaştırılması taraftarıdır.¹¹¹

Cumhuriyetin ilk birkaç yılında hükümet, önceliğini yeni devletin, rejimin ve reformların pekişmesi şeklinde belirlemiştir. Bunun için önce ülke içinde güvenlik sağlanmalı, ulus ötesi maceralardan uzak durulmalıdır. Bu dönemde, ülkenin askeri yeteneklerinin büyük bir kısmını insan gücü oluşturmaktadır. Üstelik insan gücü, art arda yaşanan savaşlardan yorgun düşmüştür. Ekonominin içinde bulunduğu kötü

¹¹⁰ <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf> (Erişim Tarihi: 18.01.2020)

¹¹¹ Faruk SÖNMEZOĞLU, 'Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim', **Türk Dış Politika Analizi**, 3.Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 1045-1051.

durum, deniz ve hava birliklerine kaynak ayırmayı güçleştirmektedir. Önce Musul'un geleceği konusunda Britanya ile yaşanan kriz, ardından çıkan Şeyh Sait İsyanı, ülkenin bütün askeri çabasının bu konuya odaklanmasına yol açmıştır.¹¹²

Türkiye Cumhuriyeti açısından deniz gücünün önemi, ilk olarak Yunanistan ile yaşanan sorunlarda ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar, devleti deniz gücünü geliştirmeye yöneltmiş, bu süreç Türk donanmasına yeni savaş gemilerinin katılmasıyla sonuçlanmıştır. Donanmanın güçlenmesi, Türk-Yunan ilişkilerini normalleştirmiş, iki ülkenin ortak çabaları sonucunda 1934 yılında Balkan Pakti kurulmuştur.¹¹³

Türkiye, askeri yeteneklerini ilk kez bu dönemde bir dış politika aracı olarak kullanmıştır. Bulgaristan'ın Balkan Pakti'ni engellemeye çalışması üzerine, Başbakan İsmet İnönü, görüşmelerde bulunmak üzere Bulgaristan'ın Varna şehrine gitmiştir. Görüşmeler çıkmaza girdiğinde Türkiye, Yavuz ve beraberindeki iki savaş gemisini Varna'ya yollamış ve Bulgaristan'ın fikrini etkilemeye çalışmıştır.¹¹⁴

Bu dönemde, İtalyan yayılcılığı hız kazanmıştır. Boğazların silahsızlandırılmış statüsü, İtalya'nın Ege'deki güç gösterisi ve On İki Ada'da bulunan askeri varlığını artırması, Türk Dış Politikası açısından tehdit olarak algılanmıştır. Türk diplomasisi, bu dönemde İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini geliştirmiş, savunma zafiyetini ortadan kaldıran bir düzenleme olan Montrö Antlaşması'nın imzalanmasını sağlamıştır.¹¹⁵

Fransa ve İngiltere ile olan yakınlaşma, 1937 yılına Nyon Konferansı'na da taşınmıştır. İspanyol İç Savaşı sırasında Akdeniz'de bazı ticaret gemilerine saldırılar düzenlenmiş, İngiltere bu olaylar karşısında uluslararası iş birliği çabalarına girişmiştir. İngiltere, kendi filosu ile birlikte Akdeniz'de devriye görevi yapmak için

¹¹² Serhat GÜVENÇ, "Bir Dış Politika Aracı Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri: Yetenekler ve Uygulamalar", Faruk SÖNMEZOĞLU, "Türk Dış Politika Analizi, 3.Baskı" içinde, Der Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 897-898.

¹¹³ GÜVENÇ, a.g.e., s. 899.

¹¹⁴ Mert BAYAT, Atatürk'ün Deniz Stratejisi, Harp Akademileri Özel Bülten Eki No.160, Kasım 1988, s. 30.

¹¹⁵ GÜVENÇ, a.g.e., ss. 899-900.

Türkiye’den bir muhrip talep etmiştir.¹¹⁶ Bu talep, dış politikada askeri yeteneklerin kullanılması açısından bir ikileme yol açmıştır. Cumhurbaşkanı Atatürk, İngiltere ve Fransa ile iş birliği ile sonuçlanacak bu isteğe olumlu bakarken, Başbakan İsmet İnönü ve Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak bu görüşü paylaşmamıştır. Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasındaki bu görüş ayrılığı, Türkiye’nin Nyon Konferansı’nda alınan önlemlere katkısını Türk kara sularında devriye görevi ile sınırlı tutmuştur.¹¹⁷

Cumhuriyetin kuruluşundan 2. Dünya Savaşı’na kadar Türkiye, güvenlik ihtiyacını sahip olduğu imkânlarla tek başına sağlamaya çalışmıştır. Bu durum, devlete dış politikada ve askeri güç kullanımına karar vermede özgürlük tanımıştır. Yetersiz olan ülke kaynakları ve silah sağlayıcılar ile yaşanan problemler, istenilen seviyede bir askeri güç oluşturulmasına mani olmuştur. Nyon Konferansı, çok uluslu askeri girişimlere Türkiye’den katkı beklentilerinin ilk örneğidir. Bu beklenti kabul edilmemiştir. Çünkü Türk Devleti’nin askeri gücü, ülke iç güvenlik gereksinimlerine göre şekillenmiştir. Ekonomik kaynakların yetersizliği ve karar vericilerin ihtiyatlı tavırları, teklifin kabul edilmeyişinin diğer sebepleridir.¹¹⁸

Türkiye, 2. Dünya Savaşı boyunca tarafsızlığı tercih etmiş, bu tarafsızlık 1946 yılına kadar devam edecek bir yalnızlığa neden olmuştur. Bu dönemde, ülke toprakları dışında herhangi bir harekât gerçekleştirilmemiştir. Taraf devletlerin kara, hava ve deniz sınır ihlallerine tepki göstermekten dahi kaçınılmıştır. BM’ye üye olabilmek için, savaşın sona ermesinden hemen önce Mihver Devletleri’ne savaş açılmıştır. Sovyetlerin Balkanlar ve İran’daki askeri varlığı, Türkiye’yi ABD’den destek arayışına itmiştir. 1947 yılında Truman Doktrini ilan edilmiş, ABD askeri desteği ile TSK modernize edilmiştir. Bu yardımlar, Türk Dış Politikası’nda sahip olunan özerkliğin yerini Amerikan önceliklerine bırakmıştır.¹¹⁹

¹¹⁶ Cumhurbaşkanlığı Arşivleri, **AIV-6. D-54. F102-63**, 12 Eylül 1937.

¹¹⁷ Raşit MELEL, **Atatürk ve Donanma**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1966, ss. 150-151.

¹¹⁸ Selim DERİNGİL, **Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 30-68.

¹¹⁹ GÜVENÇ, **a.g.e.**, ss. 903-904.

Türkiye, NATO üyeliğini Sovyet tehdidine karşı önemli bir güvenlik unsuru olarak görmüştür ve BM Güvenlik Konseyi kararı ile Kore'ye yapılacak operasyona verilecek askeri katkının NATO güvenlik sistemine kabulü kolaylaştıracağını düşünmüştür. Sonucunda 1950 yılında göreve gelen yeni Türk hükümeti, öncekinin aksine askeri katkısı çok daha büyük bir kuvvetle çok daha uzak bir coğrafyada gerçekleştirmeye karar vermiştir. Bu katkı, 1952 yılında gerçekleşecek üyeliği kolaylaştırmış, Türk Dış Politikası'nı Amerika'ya göre şekillendirmiştir.¹²⁰

Türk yöneticilerin bu dönemde ABD çıkarları ile ülke çıkarlarını aynı gördüğü izlenimi, 1957 yılında ABD nükleer silahlarının Türkiye'ye konuşlandırılmasının yöneticiler tarafından hevesle kabulü ile ağırlık kazanmıştır. Füzeleler, 1962 yılında aktif duruma gelmiş fakat Küba'daki Sovyet füzelelerinin bölgeden çekilmesi karşılığında ABD tarafından Türkiye'ye danışmadan sökülmesi sözü verilmiştir. Bu söz, iki ülke arasındaki ilişkinin sorgulanmasına neden olmuştur.¹²¹

1963 yılında, Kıbrıs krizi patlak vermiştir. Türkiye'nin olaylara ilk aşamadaki karşılığı, sınırlı bir hava ve deniz harekâtı ile olmuştur. Harekâtın sınırlı kalışı, donanmanın deniz aşırı harekâtı yürütebilecek imkân ve donanıma sahip olmayışındandır. Ayrıca Amerikan başkanı Johnson'un tehditkâr tutumu, olası bir Türk askeri harekâtını engellemeye yetmiştir. Bu tarihten sonra, Türk Dış Politikası öncelikleri Kıbrıs üzerinde şekil almış ve bu durum TSK'nin yapılanmasına aynen yansımıştır. 1967 yılında kriz tekrarlamış, Türk donanması Mersin'e kaydırılmış ve sınırlı hava harekâtı tehdidinde bulunulmuştur. 1974 yılına gelindiğinde, Ada'nın Yunanistan ile birleşme ihtimali doğmuş, bu durum Türk askeri müdahalesini meşru hale getirmiştir. Türkiye, geçen yıllarda gerekli askeri yeteneklere büyük ölçüde sahip olmuştur. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile, Türkiye'nin hedefleri doğrultusunda askeri güç kullanımı konusundaki iradesi ve yetenekleri ispatlanmıştır.¹²²

¹²⁰ GÜVENÇ, a.g.e., ss. 903-904.

¹²¹ GÜVENÇ, a.g.e., ss. 905-906.

¹²² GÜVENÇ, a.g.e., ss. 907-909.

1978'e kadar yürürlükte olan ABD ambargosu ve yaşanan ekonomik krizler, TSK'yi olumsuz etkilemiştir. Ayrıca petrol krizi sonrası yaşanan fiyat artışları, Türkiye'nin ulusal bütçe kaynakları ile silah edinmesini oldukça zorlaştırmıştır. Ambargonun sonlanmasını takip eden on yıl, TSK'nin toparlanma süreci ile geçmiştir. Bu süreçte Yunanistan ile olan ilişkiler, Türk Dış Politikası'nın gündemini oluşturmuştur. İki ülke; kıta sahanlığı, kara suları, hava sahası, FIR hattı konularında uyuşmazlıklar yaşamıştır. Defalarca savaşın eşiğine gelinmiş, karşılıklı askeri güç kullanma tehdidinde bulunulmuş fakat bu süreç savaşı atlatılmıştır. Aynı yıllarda Türkiye, Irak'ın da rızası ile PKK'ye karşı sınır ötesi operasyonlar gerçekleştirmiştir. Bu operasyonlar, önceleri kara harekâtı şeklinde başlamış, sonrasında hava akınlarına dönüşmüştür.¹²³

1990'lara gelindiğinde Türkiye, NATO üyeliğinin yeni karmaşık tehdit ortamı içerisinde güvenlik ihtiyaçları konusunda yetersiz kalacağını düşünmüş, ulusal askeri yeteneklere daha fazla ağırlık vermiştir. Türkiye, Sovyetlerin yıkılması ile Batı'nın ve ABD'nin gözündeki stratejik önemini yitirdiğini düşünmüştür. ABD'nin ülkedeki askeri personelini azaltması, Ermeni tasarılarının Amerika'da Kongre gündemine getirilmesi, bu kanıyı güçlendirmiştir. Yine Soğuk Savaş'ın bitimiyle, küresel tehditler, yerini yavaş yavaş bölgesel tehditlere bırakmaya başlamıştır.¹²⁴

Bölgesel sorunlar karşısında varlık gösterebilmek için, askeri açıdan yeterlilik sağlanmalıdır. Bu da yeni bir askeri yapılanma ve silahlanma çabasını beraberinde getirmiştir. Yapılanma çabalarının sonuçlarının alınmaya başlanmasıyla, TSK'nin yeteneklerinde büyük bir artış meydana gelmiştir. Bu da, Türkiye'nin kendi güvenliğini tek başına sağlayabilecek duruma gelmesi, harekât alanının ve özerkliğinin genişlemesi anlamına gelmekteydi. Türkiye, bu dönemde gösterdiği BM harekâtları ve diğer çok uluslu askeri güçlere aktif katılım siyasetiyle, uluslararası etkinliğini artırmayı, yeni uluslararası ortamda etkin bir rol oynayabilmeyi hedeflemiştir. Bu dönemde Körfez Krizi yaşanmış, Türkiye bununla birlikte

¹²³ GÜVENÇ, a.g.e., ss. 910-914.

¹²⁴ GÜVENÇ, a.g.e., ss. 914-915.

batısında Yunanistan ile krizler yaşamaya devam etmiş ve güney doğusunda ise PKK sorunu ile uğraşmıştır.¹²⁵

Körfez krizi ile bir kez daha yurt dışına asker göndererek çok uluslu askeri girişimlere katılma konusu tartışılmıştır. Askeri ve sivil bürokrasi arasında derin görüş ayrılıkları yaşanmış, bu tartışmalar ülkeyi Genel Kurmay Başkanı ve Dış İşleri Bakanı'nın istifasına kadar götürmüştür. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın desteklediği aktif askeri katkı, hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Bunda sınır ötesi askeri maceralardan kaçınma geleneği ve Türkiye'nin hassasiyet gösterdiği toprak bütünlüğü ilkesi etkindir.¹²⁶

Türkiye ve Yunanistan, 1994 ve 1995 yıllarında kara sularının 12 mile çıkartılması ve Kardak meselelerinde iki kez daha karşı karşıya gelmiştir. İki krizde de Türkiye, bölgedeki menfaatlerini korumada yeterli güce ve kararlılığa sahip olduğunu ispatlamış, her türlü olasılığı göze almıştır. PKK'ye yönelik mücadeleler, 1990'lı yıllar boyunca sürmüş, girişilen mücadelelerde alınan başarılar, TSK'nin öz güvenini ve prestijini yükseltmiş, iyi donanımlı ve iyi eğitilmiş bir güce dönüşmesine yol açmıştır.¹²⁷

Suriye, 1990'ların başından beri PKK'ye destek vermiş, Türkiye'ye karşı Yunanistan ile iş birliği yapmıştır. Bu durum Türkiye-İsrail ilişkilerine ivme kazandırmış, 90'ların ortalarında ardı ardına imzalanan anlaşmalar ile Türkiye hem savunma sanayinde gelişme göstermiş, hem de aleyhine bozulan güç dengesini tekrar sağlamıştır. Kısa vadede PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması sağlanmış, PKK faaliyetleri kontrol altında tutulabilmiştir.¹²⁸

1997 yılına, Türkiye ile Yunanistan arasındaki S-300 füze krizi damga vurmuştur. Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni (GKRY) Yunan savunma sahası içine alarak silahlandırmaya başlamış, GKRY ile Rusya Federasyonu arasında

¹²⁵ GÜVENÇ, a.g.e., s. 917.

¹²⁶ GÜVENÇ, a.g.e., s. 916

¹²⁷ GÜVENÇ, a.g.e., s. 918

¹²⁸ Yiğit KÖYMEN, 'Türk Dış Politikasında Doksanlı Yıllar ve AB Perspektifinde Değerlendirilmesi', Atılım Üni. SBE. Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, ss. 47-50.

S-300 füze bataryalarının alımı konusunda anlaşma imzalanmıştır. Türkiye'nin uzun süren baskıları sonucu füzeler, bir buçuk sene sonra Yunanistan tarafından alınmış ve Girit'e konuşlandırılmış, Türkiye'nin güneyini önemli ölçüde tehdit edebilecek bu kriz sonlanmıştır.¹²⁹

90'lı yılların ortaları geçilirken, Türk Dış Politikası çok boyutlu bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Çok boyutlu yapı ile, evrensel aktörler ile kurduğu ilişkileri çeşitlendirmek ve geliştirmek, dışa bağımlılıklarını birkaç ülkeye endekslememek hedeflenmiştir.¹³⁰

Türkiye ve ABD, Abdullah Öcalan konusunda iş birliği yapmış, ABD Abdullah Öcalan'ın bulunduğu yeri tespit ederek 15 Temmuz 1999'da Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesinde önemli rol oynamıştır.¹³¹ Öcalan'ın ele geçirilmesi, Türkiye'nin komşuları ile olan ilişkilerinde rahatlama sağlamıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) yönetimi ele almıştır. Bu gelişme sonucunda, Türk Dış Politikası'ndaki geleneksel roller yerini yeni rol algılarına bırakmaya başlamıştır. Çok boyutlu yapı, bu dönemde de sürdürülmüş, komşularıyla karşılıklı diyaloga ve iş birliğine dayalı ilişkiler kurmak hedeflenmiş ve bölgesinde kalıcı barışı sağlayacak faaliyetler desteklenmiştir. Türkiye, Doğu ile Batı arasında uluslararası sistemin merkez ülkesi olarak görülmüştür. Dünyanın neresinde olursa olsun, oluşabilecek krizlere, en başından itibaren etkin bir şekilde müdahale edici politikalar izlenecektir.¹³²

“Ritmik diplomasi” ve “arabuluculuk” ile, taraflar arasında diyalog kanalları açık tutularak, sorunun çözümüne yönelik adımlar atılacaktır. İzlenecek “yumuşak güç” politikası ile, istenen kitlenin tercihlerine yön verebilmek, Türkiye

¹²⁹ KÖYMEN, a.g.e., ss. 57-59.

¹³⁰ Süleyman GÜDER- Muhammed H. MERCAN, “2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Orta Doğu Politikası”, *İnsan ve Toplum Dergisi*, Cilt.2, 2012, s. 59.

¹³¹ Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar.*, İstanbul İletişim Yayınları, Cilt.3, 2008, s. 224.

¹³² Murat YEŞİLTAŞ - Ali BALCI, “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, *Bilgi*, S:23, Kış 2011, ss. 11-15.

hakkında olumlu bir izlenim edinilmesini sağlayabilmek amaçlanmıştır.¹³³ Ayrıca Türkiye'nin güvenliği, "özgürlük-güvenlik dengesi" bağlamında, iç ve dış politikada özgürlüklerin ve demokratikleşmenin arttırılmasında görülmüştür.¹³⁴

AKP'nin Türk Dış Politikası'nda karşılaştığı ilk sınav, ABD'nin Irak'ın işgalinde Türk topraklarını kullanmak ve Türk askerinin de savaşı için Irak'a gönderilmesini istemesi olmuştur. 1 Mart Tezkeresi olarak anılan bu karar, meclisten geçmemiş, Türkiye-ABD ilişkileri bu dönemde dibe vurmuştur.¹³⁵ 4 Temmuz 2003 günü gerçekleşen Türk askerlerinin başına çuval geçirilme olayı, bu karara misilleme olarak yorumlanmıştır.¹³⁶

Kofi Annan'ın Türkler ve Rumlara ait iki bağımsız bölümden oluşan Kıbrıs'ı tek bir devlet şeklinde birleştirmeyi önerdiği plan, Türkiye tarafından AB katılım süreci sebebiyle kabul edilmiştir. Plan, 24 Nisan 2004'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve GKRY'de oylamaya sunulmuş, Rum yönetimi tarafından reddedilmiştir. Türk tarafının izlediği diplomasi sorunu çözmeye yetmese de, Türkiye'nin barışçı tutumu takdir kazanmıştır.¹³⁷

2006 yılında Hamas liderinin öldürülmesi sonucunda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın İsrail devletinin terör uyguladığı şeklindeki açıklamaları, iki devlet arasında bu dönemde gerçekleşen krizlerin ilkidir. 2007 yılında İsrail ile Suriye arasındaki barış görüşmelerine arabuluculuk eden Türkiye, İsrail'in Gazze'de peş peşe gerçekleştirdiği saldırılarla kendini kandırılmış hissetmiştir. 2009 yılında gerçekleşen 'One Minute', 2010 yılında gerçekleşen 'Alçak Koltuk' ve 9 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine sebep olan 'Mavi Marmara' hadiseleri, Türkiye-İsrail ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler, Haziran 2016'da yapılan anlaşma ile düzeltilmeye başlanmıştır.¹³⁸

¹³³ GÜDER-MERCAN, a.g.e., ss. 62-67.

¹³⁴ YEŞİLTAŞ-BALCI, a.g.e., s. 24.

¹³⁵ Abdurrahman BABACAN, "AK Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:51, Ocak-Haziran 2018, s. 23.

¹³⁶ Zafer AKBAŞ - Ahmet H. Çelik - Melih Duman, "İkinci Yüzyılda İşbirliği ve Çatışma Sarmalında Türk-Amerikan İlişkileri", **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Cilt:13, Sayı:19, Eylül 2019, s. 2244.

¹³⁷ Abdullah TARHAN, 'Türk Dış Politikasını Belirleyen Faktörler ve 21. Yüzyıl Olaylarla Türk Dış Politikası', Selçuk Üni. SBE. Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2013, ss. 58-67.

¹³⁸ TARHAN, a.g.e., ss. 71-75.

2010 yılında Tunus'ta düzenlenen gösteriler, halk ayaklanmalarına dönüşmüştür. Türkiye, söz konusu ayaklanmalar bağlamında gerçekleşen halk hareketlerini tanımlamak için kullanılan bir tabir olan 'Arap Baharı' sürecinde, demokrasi yanlısı muhalif grupları desteklemiştir. Ancak, muhalif hareketlerin iktidar tarafından sert karşılandığı ve çatışmaların yaşandığı ülkelerde daha büyük sorunlarla karşılaşmıştır. Bu durum, Türkiye'nin yakın çevresiyle ilişkilerini kötüleştirmiş, dış politikasındaki etkinliğini zayıflatmıştır.¹³⁹

2015 yılında, Rusya'ya ait Su-24 türü bir uçak, Türk hava sahasını ihlal etmesi sonucunda, Türk F-16 tarafından düşürülmüştür. Bu durum, iki ülke arasındaki gerilimi had safhaya çıkarmıştır. Türkiye'ye, Rusya tarafından bazı yaptırımlar uygulanmış, zamanla ilişkiler normalleşmiştir.¹⁴⁰ Son dönemde taraflar arasında gelişen ilişkiler neticesinde Türkiye'nin, Rusya'dan hava savunma sistemi temin etmesi konusunda anlaşmaya varılmış, S-400 füzelerinin teslimatı tamamlanmıştır. Bu durum, Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.¹⁴¹

Türkiye ayrıca, son dönemlerde terör örgütlerine karşı yurt dışı operasyonlar gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmeye devam etmektedir. Bu operasyonlar; "Fırat Kalkanı", "Zeytin Dalı" ve "Barış Pınarı" operasyonları ve "Pençe" harekâtıdır.¹⁴² Daha önce de belirtildiği üzere, Türk Dış Politikası geleneksel olarak statüko yanlısıdır. Lakin son dönemlerdeki girişimler dikkate alındığında bu artık tartışılır durumdadır.

¹³⁹ Emre OZAN, **Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin Değişen Güvenlik Gündemi**, Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Mayıs 2017, s. 20.

¹⁴⁰ Tekin Aycan TAŞÇI, "Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi", **ERUSAM**, Kayseri, 2015, s. 13.

¹⁴¹ <https://tr.euronews.com/2020/01/21/rus-devlet-ajans-mass-turkiye-ile-yap-lan-s-400-anlasmas-nda-teknoloji-transferi-kismen-bi> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

¹⁴² <http://politikaakademisi.org/2019/11/22/turk-silahl-kuvvetlerinin-yaptigi-sinir-otesi-askeri-harekatlar/> (Erişim Tarihi: 27.04.2020)

2.2.2. TSK'nın Katıldığı Barışı Destekleme Harekâtları ve Uluslararası Gözlemci Görevleri

Türkiye, 1950 yılında Kore'de yürütülen BM askeri gücüne katkı ve Irak-İran Savaşı sonrası, 1988-1991 yılları arasında görev aldığı askeri gözlemci görevi dışında, Soğuk Savaş dönemi boyunca, BM barışı koruma görevlerine ve bölgesel örgütler aracılığı ile yürütülen diğer askeri etkinliklere ilgi göstermemiştir. Ancak bu durum Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan dinamiklerin etkisi ile değişmiş, Türk Dış Politikası değişim göstermiş, günümüze dek barışı destekleme harekâtlarına etkin katılım arzulanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde TSK, barışı destekleme harekâtlarında etkin rol oynamış, bu politika ve stratejinin sonucunda Türkiye; Somali, Balkanlar, Afganistan gibi farklı coğrafyalarda görev almış ve sorumluluklar üstlenmiştir. Aşağıda, TSK'nın Kore'den günümüze barışı destekleme harekâtları kapsamında görev yaptığı coğrafyalar ile aldığı görevlere kısaca yer verilecek, çalışmanın konusu gereği TSK'nın Bosna Hersek'teki faaliyetleri sonraki bölümlerde daha detaylı olarak incelenecektir.

2.2.2.1. Kore

Türkiye Cumhuriyeti, başlangıçta Kore'ye alay seviyesinde bir askeri kuvvet göndermeyi düşünmüş, sonrasında bu kuvvet tugay seviyesine çıkartılmıştır. Kore'ye gidecek olan tugay; tamamen gönüllülerden oluşan 259 subay, 18 askeri memur, 4 sivil memur, 395 astsubay, 4414 er ve erbaş olmak üzere 5090 kişiden oluşmaktadır. Tugay Komutanlığına, Tuğgeneral Tahsin Yazıcı seçilmiştir. Ankara'da oluşturulan tugay, demir yolu ile İskenderun'a oradan da Amerika'nın tahsis ettiği gemilerle Kore'nin Pusan Limanı'na nakledilmiştir. Bekletilmeden Taegu şehrine alınan Türk Tugayı, Amerikan malzemeleri ile yeniden donatılıp, 10 Kasım 1950'de cepheye hareket etmiştir.¹⁴³

¹⁴³ Ercan HAYTOĞLU, “ Kore Savaşı ve Denizli Kore Şehitleri ile Gazileri ”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:11, 2002, ss. 87-90.

Savaşa katılan Türk Tugayı, önce Seul'un kuzeyinde bir bölgenin, daha sonrasında ise Kunu-ri Bölgesi'nin sorumluluğunu üstlenmiştir. Kore'deki Türk kuvvetleri, 1961 yılında 200 kişilik bir bölük gücüne, 1965 yılında ise bir manga gücüne düşürülmüştür. 1971 yılında ise tamamen geri çekilmiştir. Kore Savaşı boyunca Türkiye, toplam 721 ölü ve 2147 yaralı vermiştir. Bunun dışında, Türk birliklerinden 234 asker tutsak, 175 asker ise akıbeti belirsiz olarak sayılmıştır.¹⁴⁴

2.2.2.2. Somali

Somali'de, çatışmalara son verilmesi ve insani yardım için güvenli bir ortam sağlanabilmesi amacıyla, Birleşik Görev Kuvveti (UNITAF) oluşturulmuştur. TBMM, BM'nin çağrısı ile 8 Aralık 1992'de, Somali'deki insani faaliyetlere bir bölük kadar kuvvetle destek verme kararı almıştır. Karar sonucunda, 02 Ocak 1993 - 22 Şubat 1994 tarihleri arasında harekâta bir mekanize bölükle iştirak edilmiştir. UNITAF harekâtının UNISOM II olarak düzenlenmesi ile birlikte oluşan barışı koruma görevinin komutanlığını, 4 Mayıs 1993 – 18 Ocak 1994 tarihleri arasında bir Türk Korgenerali yapmıştır. UNISOM II Harekâtı, Korgeneral Çevik Bir başkanlığında 4 Mayıs 1993'te başlamıştır. Türkiye, harekâta 300 kişilik bir mekanize tabur ile katılmıştır. Somali'deki Türk askerlerinin görevi, Mart 1994'te sona ermiştir.¹⁴⁵ Türk Birliği, başkent Mogadişu'daki havaalanının ve yardım malzemelerinin korunması görevlerinde bulunmuştur. Bunun yanında, yerli halka eğitim, sağlık ve insani yardım konularında çeşitli hizmetler sunmuştur.¹⁴⁶

2.2.2.3. Arnavutluk

Arnavutluk'ta gerçekleşen siyasi ve ekonomik yozlaşma, ülkeyi kaosa sürüklemiş, Arnavut hükümetine karşı isyan sesleri yükselmiştir. Hukukun üstünlüğü ve hükümetin ülke üzerindeki kontrolü kayboldukça, yaygın şiddet olayları meydana gelmiştir. Yaşanan gelişmeler üzerine, Arnavutluk'un talebi ile BM Güvenlik Konseyi, 28 Mart 1997 tarihinde 1101 sayılı kararı almış ve AGİT'e yetki

¹⁴⁴ HAYTOĞLU, a.g.e., ss. 103-104.

¹⁴⁵ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

¹⁴⁶ Türkiye'nin Savunma Politikası ve Türk Silahlı Kuvvetleri (Beyaz Kitap), Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, 1996, s. 19.

devrederek, insani yardımın güvenle dağıtılabilmesi maksadıyla, İtalya önderliğinde çok uluslu bir güç oluşturulması sağlanmıştır. ALBA Harekâtı'na Türkiye, Nisan 1997 - Ağustos 1997 tarihleri arasında 759 kişilik Deniz Piyade Tabur Görev Kuvveti ile ve Tiran'da görev yapan 20 karargâh subayı ile katılım sağlamıştır. Tiran ve çevresinde görevlendirilmiş Türk Taburu, Türk vatandaşlarının bölgeden tahliyesinde katkıda bulunmuştur.¹⁴⁷

2.2.2.4. Kosova

Türkiye, Kosova'da düzenlenen harekâta toplam 21 adet F-16 uçağı ile iştirak etmiştir. Türk uçakları, 79 gün süren harekâta yaklaşık 2000 saatin üzerinde harekât uçuşu gerçekleştirmiştir. Harekâta, Türk Deniz Kuvvetleri de Adriyatik Denizi'nde ambargoyu denetlemek için bir fırkateyn ve bir mayın gemisi ile katılmıştır. Harekâtın başlaması ile, Arnavutluk ve Makedonya'ya mülteci akını başlamış ve büyük bir insanlık dramı yaşanmıştır. Buna karşılık, Arnavutluk'ta İnsani Yardım Kuvveti (AFOR) oluşturulmuş, Türkiye, bu kuvvete bir Sahra Hizmet Levazım Bölüğü ile katılmıştır. Bu birlik, sivil halka banyo, iâşe, çamaşır gibi hayati konularda yardımda bulunmuştur.¹⁴⁸

BM Güvenlik Konseyi, aldığı 1244 sayılı kararla Kosova'da BM Uluslararası Kosova Askeri Gücü (KFOR) oluşturulmuş ve Türkiye, bu kararın hemen ardından Kosova'ya bir birlik göndermiştir. Türkiye, harekâta 993 asker, 52'si paletli, 153'ü tekerlekli 205 araçla yer almıştır. KFOR, günümüzde 4000'i aşkın personeli ile görevini sürdürmektedir. Prizren'de konuşlu 368 personelden oluşan Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı, kendisine bağlı bir motorlu piyade bölüğü, altı adet irtibat ve izleme timi ve destek unsurları ile Kosova genelinde görev yapmaktadır. Türkiye, hali hazırda harekâta destek veren ülkeler içinde personel bakımından en çok destek sağlayan ülkelerden biridir. Ayrıca, 1999 yılında aynı karara istinaden oluşturulan

¹⁴⁷ Gökhan KOÇER, ‘‘ Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkısı’’, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:11, Güz 2006, s. 53.

¹⁴⁸ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

BM Kosova Misyonu'nun (UNMIK), askeri irtibat subayları arasında, 2011 yılı itibariyle bir Türk subayı da görev yapmaktadır.¹⁴⁹

2.2.2.5. Makedonya

15 Ağustos 2001 tarihinde NATO çok uluslu askeri gücü, Makedonya'daki krizin büyümesi sonucunda, bölgedeki silahların ve mühimmatın toplanması amacıyla yetkilendirilmiş ve Essential Harvest Harekâtı gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan çok uluslu güce Türkiye, bir piyade birliği ile katkı sağlamıştır. Bu görev, 25 Eylül 2001 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.¹⁵⁰

Ekim 2001 – Mart 2003 tarihleri arasında, 'Amber Fox' ve 'Allied Harmony' isimli iki operasyon daha gerçekleştirilmiştir. Türkiye, 27 Eylül 2001 tarihinde başlatılan Amber Fox Operasyonu'na, bir Mekanize Piyade Takımı ve 4 karargâh personeli ile katılmıştır. Bu harekâtın hemen ardından başlatılan ve 31 Mart 2003'e kadar sürdürülen Allied Harmony Operasyonu ise karargâhta görev alan üç personel ile desteklenmiştir. Allied Harmony, daha sonra AB tarafından devralınmış ve 'Concordia' ismini almıştır. Türkiye, 15 Aralık 2003'e dek Concordia Harekâtı'na iki Hafif İrtibat Timi, AB Karargâhı'ndaki iki subay ve NATO Karargâhı'ndaki bir subay ile katkı sağlamıştır. 15 Aralık 2003'te PROXIMA olarak adlandırılan polis gücüne ise dört jandarma personeli ve NATO Karargâhı'ndaki bir subay ile katkı verilmiştir. PROXIMA, iki yıl boyunca devam etmiştir. 15 Aralık 2005'te EUPAT ismini alarak bir polis danışma timine dönüştürülmüştür. Türkiye bu güce katılmamıştır.¹⁵¹

2.2.2.6. Afganistan

Afganistan'da barışı sağlamak için oluşturulan ISAF'a Türkiye'nin katkısı, ilk olarak bölük seviyesinde 300 kadar personelle olmuştur. 20 Haziran 2002 – 10 Şubat 2003 tarihleri arasında gerçekleşen ISAF II döneminde ise Türkiye, lider ülke

¹⁴⁹ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

¹⁵⁰ KOÇER, a.g.e., s. 54.

¹⁵¹ KOÇER, a.g.e., ss. 54-55.

olarak görev yapmıştır. Tümgeneral Akın Zorlu, çok uluslu karargâhta 22 ülkeye mensup 4800 kişilik kuvvete komuta etmiştir. Bu dönemde ISAF'ta görev yapan Türk personel sayısı, 1300 kişi iken Şubat 2003 – Ağustos 2004 dönemindeki ISAF harekâtına, 300 kişilik TSK personeli iştirak etmiştir.¹⁵²

Türkiye 13 Şubat – 4 Ağustos 2005 döneminde, ISAF'a ikinci kez liderlik etmiştir. 3. Kolordu Komutanlığı, bir NATO kolordusu olarak, Korgeneral Ethem Erdağı komutasında ISAF-VII harekâtını sevk ve idare etmiştir. 28. Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı, Kabil çok uluslu tugayı olarak görev yapmış, TSK Kabil Uluslararası Havaalanı'nın da işletmesine öncülük yapmışlardır. 04 Ağustos 2008 – 04 Şubat 2009 tarihleri arasında ise, 3. Kolordu Komutanlığının 100 personeli ile ISAF desteklenmiştir. Ayrıca Ocak 2014 itibarıyla, bir yıl süreyle 3. Kolordu Komutanlığı tarafından ISAF karargâhları desteklenmiş, ISAF Kurmay Başkanlığı görevi 3. Kolordu Komutanı tarafından yürütülmüştür. ISAF Harekâtı'nın 6 bölge komutanlığından biri olan Kabil Bölge Komutanlığının lider ülke sorumluluğu, 01 Kasım 2009 – 31 Aralık 2014 tarihleri arasında Türkiye'ye ait olmuştur.¹⁵³

ISAF Harekâtı, 31 Aralık 2014'te tamamlanmıştır. Bu harekâtın yerini, BM kararı ile muharip bir görev olmayan Kararlı Destek Misyonu (RSM) almıştır. Türkiye, RSM çerçevesinde; Başkent Eğitim Yardım ve Dayanışma Komutanlığını üstlenmiş, Hamid Karzai Uluslararası Havaalanı'nı işletmeye başlamış ve Kuzey Eğitim Yardım ve Dayanışma Komutanlığına danışman katkısı sağlamıştır. 2019-2020 döneminde, personel mevcudunun 689 olması planlanmaktadır.¹⁵⁴

2.2.2.7. Sudan

Sudan BM Misyonu (UNMIS), Sudan Hükümeti ile Sudan Halk Kurtuluş Ordusu tarafından 9 Ocak 2005 tarihinde imzalanan Kapsamlı Barış Anlaşması'nın uygulanmasını izlemek ve desteklemek için BM Güvenlik Konseyi'nin 24 Mart 2005

¹⁵² <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

¹⁵³ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

¹⁵⁴ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

tarhli 1590 sayılı kararı ile oluşturulmuştur.¹⁵⁵ UNMIS'in genel amacı, Sudan halkı arasında ulusal uzlaşmayı sağlamak, kalıcı barış ve istikrara destek vermek, insan haklarına saygı duyulan ve tüm vatandaşların korunduğu bir Sudan inşa etmektir.

Misyonun görevleri arasında; anlaşmanın uygulanmasını izlemek ve ihlallerin araştırılması, silahsızlanmayı sağlamak, barışın inşasına yardımcı olmak, cezasızlıkla mücadele etmek, yerinden edilmiş kişilerin geri dönüşünü kolaylaştırmak ve insani yardım ulaştırmak sayılmaktadır.¹⁵⁶ UNMIS, 27 Temmuz 2010'da tamamlanmıştır. Türkiye, bu misyona karargâh personeli ile katkı sağlamıştır.¹⁵⁷ 9 Ocak 2011'de gerçekleşen referandumun ardından Güney Sudan'ın bağımsızlığı kabul edilmiş, oluşan yeni ülkeyi desteklemek için BM Güney Sudan Misyonu (UNMISS) oluşturulmuştur.¹⁵⁸

2.2.2.8. Lübnan

BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Ağustos 2006 tarihli 1701 sayılı kararı gereği, Lübnan'da barışın sağlanması amacıyla bir uluslararası güvenlik gücü oluşturulmasına karar verilmiştir. Türkiye, 29 Ağustos 2006'da havaalanı ve limanlarının UNIFIL'e kuvvet veren ülkelere açılması için karar almış ve TBMM tarafından 05 Eylül 2006'da alınan 880 sayılı kararla, Lübnan'a kuvvet gönderilmesine onay verilmiştir.¹⁵⁹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 15 Ekim 2006 itibarıyla UNIFIL Deniz Görev Kuvveti'ne, bir fırkateyn tahsis etmiştir. 20 Ekim 2006 - 2 Eylül 2013 arasında, Türk İstihkâm İnşaat Bölüğü, Sur şehri civarına konuşlanarak, UNIFIL kapsamında faaliyet göstermiştir. Ayrıca, BM'nin belirlediği esaslara uygun olacak şekilde, UNIFIL'e katılan unsurların Mersin Limanı'nı kullanmalarına izin verilmiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁵ <https://www.loc.gov/item/lcwaN0012522/> (Erişim Tarihi: 28.04.2020)

¹⁵⁶ <https://www.ecoi.net/en/source/11532.html> (Erişim Tarihi: 28.04.2020)

¹⁵⁷ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

¹⁵⁸ <https://unmis.unmissions.org/> (Erişim Tarihi: 28.04.2020)

¹⁵⁹ “TSK'nin Lübnan'a Gönderilmesi Hususunda Anayasanın 92. Maddesi Uyarınca Hükümete İzin Verilmesine Dair”, Karar no: 880, **Resmi Gazete**, no: 26282, 5 Eylül 2006.

¹⁶⁰ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

Türk İstihkâm İnşaat Birliği'nin katkıları arasında; karargâh binası, atık su hattı, çevre yolu, helikopter pisti, elektrik hattı, bakım onarım tesisi inşası ve muhabere hatlarının yer altına alınması yer alır. Ayrıca, Lübnan'da görev yapan diğer ülkelerin çeşitli projelerine de istihkâm desteği sağlanmıştır. Hali hazırda, harekâta bir korvet ile katkı sağlanmakta, UNIFIL karargâhında iki Türk subay görev yapmaktadır.¹⁶¹

2.2.2.9. Kongo Demokratik Cumhuriyeti

BM Güvenlik Konseyi'nin 1279 sayılı kararına istinaden, AB tarafından Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde yapılan seçimler nedeniyle, BM Kongo Demokratik Cumhuriyeti Misyonu (MONUC), 30 Temmuz - 30 Kasım 2006 tarihleri arasında dört ay süre ile desteklenmiştir. Türkiye tarafından görevlendirilen bir adet C-130 askeri nakliye uçağı, 21 Temmuz - 1 Aralık 2006 tarihleri arasında 15 mürettebatı ile Libreville/Gabon'da görev yapmıştır. Söz konusu harekât kapsamında, Almanya'da konuşlu Harekât Komutanlığı ile Gabon'da konuşlanan Müşterek Kuvvet Hava Unsur Komutanlığında birer subay görevlendirilmiştir.¹⁶²

2.2.2.10. Libya

Libya'da başlayan iç karışıklıkların uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesi neticesinde, BM Güvenlik Konseyi tarafından 2011 yılında 1970 ve 1973 sayılı kararlar alınmıştır. Bu kararlara istinaden, NATO tarafından Libya'ya yönelik NATO Birleşik Koruyucu harekâtı başlatılmıştır.¹⁶³

TSK unsurları, 29 Mart-31 Ekim 2011 tarihleri arasında bu harekâta, dört firkateyn, bir denizaltı, bir lojistik destek gemisi, 6 F-16 savaş uçağı, iki KC-135 tanker uçağı, özel kuvvet karargâh personeli ile gemilerde konuşlu helikopterler, Su Altı Taarruz, Amfibi ve Su Altı Görev Timleri ile katılım sağlamıştır.¹⁶⁴

¹⁶¹ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

¹⁶² <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

¹⁶³ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

¹⁶⁴ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

2.2.2.11. Diğer Harekâtlar

BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 1546 sayılı karar ve NATO İstanbul Zirvesi'nde yer verilen Irak Bildirisi uyarınca, NATO tarafından Irak'a eğitim desteği sağlanmış, NATO Irak Eğitim Desteği'ne (NTM-I), Türkiye tarafından 2004-2011 tarihleri arasında personel katkısı verilmiştir.¹⁶⁵

NATO, 2005 yılı Haziran ayından 2007 yılı sonuna kadar, Afrika Birliği'ne eğitim ve ulaştırma yardımında bulunmuş, Türkiye de 1 adet C-160 nakliye uçağı ile 24-29 Ekim 2006 arasında destekte bulunmuştur. Ayrıca BM Afrika Birliği Darfur Misyonu'na (UNAMID), 2006-2011 yılları arasında personel desteği sağlanmıştır.¹⁶⁶

Somali açıkları ve Aden Körfezi civarında, 2008 yılı başında deniz haydutluğu olayları görülmeye başlanmıştır. Bunun üzerine, BM'nin talebiyle NATO Daimi Deniz Görev Grubu-II (SNMG-II), bölgeden geçecek gemilere refakat etmesi için NATO tarafından görevlendirilmiştir. Türkiye, bu harekâta bir firkateyn ile katılım göstermiştir. Harekât, izleyen dönemde "Okyanus Kalkanı" adını alarak genişletilmiş, SNMG-I ve SNMG-II tarafından altı aylık süreler ile gerçekleştirilmiştir. Türkiye, SNMG-II'ye firkateynler ve karargâh personeli ile katılım sağlamıştır.¹⁶⁷

BM Güvenlik Konseyi tarafından, 28 Mart 2002 tarihinde 1401 sayılı karar alınmış, bu karar sonucunda BM Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA) oluşturulmuştur. Türkiye, UNAMA'ya 2012-2015 yılları arasında askeri danışman kadrosunda görev yapan bir personel ile katılmıştır.¹⁶⁸

ABD'de yaşanan 11 Eylül 2001 olaylarının ardından, NATO tarafından oluşturulan Etkin Çaba Harekâtı, Akdeniz'de 26 Ekim 2001 tarihinden itibaren icra edilmeye başlanmıştır. Harekât ile, teröre karşı mücadele etmek ve bölgedeki terörist faaliyetleri önlemek amaçlanmıştır. Türkiye, harekâta 2015 yılı için 10'ar günlük iki

¹⁶⁵ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.06.2020)

¹⁶⁶ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.06.2020)

¹⁶⁷ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.06.2020)

¹⁶⁸ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.06.2020)

dönem olmak üzere, bir denizaltı, bir korvet veya hücumbot, bir akaryakıt gemisi, keşif ve gözetleme görevleri ve Aksaz Deniz Üssü ve Mersin Limanı'nın lojistik amaçlı kullanımı ile destekte bulunuştur. Etkin Çaba Harekâtı, 9 Kasım 2016'dan itibaren Deniz Muhafızı Harekâtı'na dönüştürülmüştür. Türkiye tarafından bu harekâta; bir denizaltı, bir fırkateyn, bir korvet, bir deniz karakol uçağı ve mobil eğitim timleri ile katılım sağlanmaktadır.¹⁶⁹

Türkiye, BM tarafından 2018 yılında alınan 2442 sayılı kararı ile korsanlık ve silahlı soygunlarla mücadele etmek amacıyla oluşturulan Birleşik Görev Kuvveti 150/151'e (CTF 150/151), gemi görevlendirerek veya milli kontroldeki gemiler aracılığıyla katkı sağlamaktadır.¹⁷⁰

2014 yılında gerçekleştirilen NATO zirvesinde, krizlere mani olunması, istikrar ve güvenliğin sağlanması için oluşturulacak ortaklığın üyelerine; eğitim, danışmanlık ve yardım hizmetinde bulunulmasına ilişkin Savunma Kapasitesi İnşası (DCB) başlatılmıştır. Türkiye, bu kapsamda Gürcistan, Ürdün, Moldova ve Irak'a eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlamaktadır.¹⁷¹

DAEŞ terör örgütünün Irak'taki etkinliğini yitirmeye başlaması üzerine, 2018 yılı Ocak ayında NATO Eğitim ve İnşa Kapasite Faaliyetleri (NTCB-I), NATO Irak Misyonu'na (NMI) dönüştürülmüştür. Türkiye bu göreve 29 karargâh personeli ile katılmaktadır.¹⁷²

2.2.2.12. Uluslararası Gözlemci Görevleri

TSK, bu operasyonlar dışında dünyanın farklı bölgelerinde aşağıda yer verilen çeşitli gözlemci görevlerine de katkıda bulunmuştur.¹⁷³

¹⁶⁹ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.06.2020)

¹⁷⁰ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.06.2020)

¹⁷¹ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.06.2020)

¹⁷² <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.06.2020)

¹⁷³ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.06.2020)

Irak-İran Savaşı'nın 1988 yılında bir anlaşma ile bitirilmesinden sonra, tarafların ateşkese uyup uymadığını gözlemlemek ve orduların çekilmesine nezaret etmek maksadıyla, BM Irak-İran Askeri Gözlemci Grubu (UNIMOG) oluşturulmuştur. Ağustos 1988 - Mayıs 1991 arasında, 6 aylık sürelerle 10'ar Türk askeri, askeri gözlemci olarak görevlendirilmiştir.

Nisan 1991'de BM tarafından oluşturulan Irak-Kuveyt Askeri Gözlem Misyonu'nda (UNIKOM), toplam 75 Türk personel görev yapmıştır. Mart 2003'te başlayan Irak Harekâtı nedeniyle görev BM tarafından askıya alınmış, 6 Türk subayı 18 Mart 2003'te bölgeden tahliye edilmiştir. Türk askerinin bölgedeki görevi; askerden arındırılmış bölgeyi gözlemleyerek, ihlalleri ve saldırgan faaliyetleri engellemek olarak belirlenmiştir.

Doğu Timor'da, barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması amacıyla, Ekim 1999'da BM Doğu Timor Destek Misyonu (UNTAET) oluşturulmuştur. Misyon, Doğu Timor'un bağımsızlık ilanı sonrasında UNMISSET olarak adlandırılmıştır. Türkiye, sırasıyla UNTAET ve UNMISSET'e toplam 8 rütbeli ordu mensubu ile katkıda bulunmuştur. TSK'nin bu misyondaki görevi, Mayıs 2005'te son bulmuştur.

Rusya'nın Çeçenistan üzerine gerçekleştirdiği harekâtlar, Gürcistan'a doğru bir mülteci akını başlatmıştır. Bu akın sonucunda, 1999 yılında Gürcistan-Çeçenistan sınırında AGİT Sınır Gözlem Misyonu (OSCE BMO) oluşturulmuştur. Bu misyona, Şubat 2000-Aralık 2004 tarihleri arasında, 10 personel ile katkı sağlanmıştır.

İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasında, 1985-1997 yılları arasında gerçekleştirilen görüşmeler sonrasında, El-Halil'de, Uluslararası Geçici Mevcudiyet (TIPH) adlı gözlemci görevi oluşturulmuştur. Türkiye, Şubat 1997'den itibaren iki taraf arasındaki görüşmelere katkı sağlamış ve misyona Şubat 1997-Nisan 2008 tarihleri arasında personel desteğinde bulunmuştur.

BM Bosna Hersek Misyonu ‘Askeri Danışmanlar Timi’nde, 2000-2001 döneminde, 1 Türk subay askeri danışman kadrosunda görev almıştır. 1995 yılında oluşturulan UNMIBH, 31 Aralık 2002’de sona ermiştir.

BM ve AB, koordineli olarak Nisan 2005 tarihinden itibaren Kinshasa/Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nde bir polis misyonu başlatmıştır. Bu misyona, Haziran 2006 - Haziran 2007 tarihleri arasında, Jandarma Genel Komutanlığından bir personel katılmıştır.¹⁷⁴

Kosova’da AGİT tarafından bir denetim misyonu başlatılmış, Türkiye AGİT Kosova Denetim Misyonu’na (OSCE KVM) 1999 yılı Mayıs ve Eylül ayları arasında personel desteğinde bulunmuştur.

BM Güvenlik Konseyi’nin 24 Ağustos 1993 tarih ve 858 sayılı kararı ile, Gürcistan Gözlemci Misyonu (UNOMIG) oluşturulmuştur. Türkiye, bu göreve ilk kez 15 Ekim 1994 tarihinde katılım göstermiştir. 1994-2001 yılları arasında, altı aylık süreler ile toplam 64 Türk askeri, bölgede imzalanan ateşkes anlaşmasının uygulanmasını sağlamak, ihlalleri araştırarak BM Genel Sekreterliği’ne raporlamakla görevlendirilmiştir.¹⁷⁵

¹⁷⁴ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

¹⁷⁵ İlknur ALBAYRAK, ‘Türkiye’nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katılımının Analizi’, KTÜ SBE Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2008, ss. 80-81

3. BÖLÜM

3.1. BALKANLAR'A GENEL BİR BAKIŞ

Balkan sözcüğü; ‘‘üzeri sık ormanlarla kaplı dağ’’ anlamına gelen, Türkçe kökenli bir sözcüktür. Genel kabul gören görüş, bölgenin isminin Osmanlı Türkleri tarafından verildiğidir. Diğer bir görüş ise, Osmanlılardan daha önce bölgede bulunmuş olan Kıpçaklar, Peçenekler ve diğer Türkmen boylarının, Hazar Denizi’nin doğusunda yer alan ve Türkmen Stepi’nin güney sınırını oluşturan Balkan Dağları’na benzeterek, bölgeyi aynı şekilde adlandırdıkları görüşüdür.¹⁷⁶

Balkanlar; Avrupa’nın güneydoğusunda yer alan coğrafi bölgedir. Bu bölge, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege ve Marmara Denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda Adriyatik ve İyon Denizi ile çevrilidir. Bölgenin kuzey sınırlarını, Sava, Tuna ve Kupa nehirleri oluşturur. Bölge, bazı kaynaklarda Güneydoğu Avrupa ismiyle yer almaktadır. Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Makedonya ve Yunanistan arazisinin tamamı Balkan toprakları içerisinde yer alır. Hırvatistan’ın %54,8’i, Romanya’nın %6,5’i, Sırbistan’ın %72,2’si, Slovenya’nın %26,7’si, Türkiye’nin ise %3’ü Balkan sınırları içerisinde yer almaktadır.¹⁷⁷

Bölgenin coğrafi bakımdan en dikkat çekici özelliği, dağlık oluşudur. Bölgedeki dağlar, dört ana grupta toplanmaktadır. Bu gruplar; Dinar Dağları, Karpatlar, Balkanlar ve Rodop Dağları’dır. Balkanlar içerisinde, birçok bölgeye uzanan, farklı büyüklükte akarsular bulunmaktadır. Tuna Nehri, bölgede yer alan en büyük akarsudur. Sava, Drava, Morava ve Drina, Tuna Nehri’ni besleyen önemli nehirlerdir.¹⁷⁸ İklim çok çeşitlidir. Adriyatik ve Ege kıyılarında Akdeniz iklimi görülürken, Karadeniz kıyılarında ılıman okyanus iklimi, iç kesimlerde ise nemli kıtasal iklim hâkimdir. Bölgenin kuzeyi ile dağlık bölümlerde, kış ayları soğuk ve

¹⁷⁶ İhsan GÜRKAN, ‘Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye: Geçmişin Işığında Geleceğe Bakış’, *Orta Doğu ve Balkanlar İncelemeleri Vakfı*, İstanbul, 1993, s. 260.

¹⁷⁷ Ramazan ÖZEY, *Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası*, 1.Baskı, Pegem Akademi, Ankara, Eylül 2016. ss. 7-9.

¹⁷⁸ Kemal KARPAT, ‘‘Balkanlar’’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:5, İstanbul, 1992, s. 25.

karlı geçerken, yaz ayları sıcak ve kuraktır. Güney kesimlerde ise kışları iklim daha yumuşaktır.¹⁷⁹

Yaklaşık 504.884 km² yüz ölçümüne sahip Balkanlar bölgesinde 50 milyona yakın insan yaşar. Nüfusun yarısından fazlasını Türkler, Yunanlar ve Bulgarlar oluşturur. Birçok farklı kültürün bir arada yer aldığı coğrafyada, yirminin üzerinde farklı dil konuşulur.¹⁸⁰ Hristiyanlık ve İslam dini, bölgenin hâkim dinleridir. En kalabalık din grubu, Ortodokslardan oluşmaktadır. Yunanlar, Sırp, Bulgarlar, Rumenler, Makedonlar, Karadağlılar Ortodoks Kilisesi'ne bağlıdır. Arnavutların belirli bir kısmı da bu grup içerisindedir. İkinci büyük din grubu, Müslümanlardan oluşur. Türkler, Boşnaklar, Arnavutların çoğunluğu, Pomaklar, Tatarlar ve Goralılar, Müslüman inanca sahiptir. Üçüncü din grubu ise Katoliklerdir. Bu din grubunda, Macarlar, Slovenler ve Hırvatlar yer alır.¹⁸¹

Balkanlar, Avrupa ile Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Asya arasında stratejik açıdan önemli bir bölgedir. Batı ile Doğu Avrupa arasındaki kara, hava ve deniz yollarının önemli bir bölümü, bu bölge üzerindedir. Balkanlar bölgesi, ilk olarak Orta ve Doğu Avrupa'da başlayan, Boğazlar, Süveyş bölgeleri ile ana petrol alanlarını hedef alan askeri harekâtların üs ve destek bölgesidir. Ayrıca, Avrupa'nın güvenliği ve istikrarı bakımından hayati bir işleve sahiptir. Balkanlar'ın stratejik konumu, Avrupa Kıtası'nda, Akdeniz ve Orta Doğu politika ve stratejisinde etkin olma imkânı sunmaktadır.¹⁸²

Balkanlar, yer altı kaynakları bakımından da hayli zengindir. Karadeniz ve Ege Denizi ile birlikte Orta ve Doğu Akdeniz'e hâkim bir konumdadır. Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılması üzerinde doğrudan etkilidir.¹⁸³

¹⁷⁹ ÖZEY, a.g.e., s. 16.

¹⁸⁰ ÖZEY, a.g.e., ss. 39-42.

¹⁸¹ KARPAT, a.g.e., s. 27.

¹⁸² E.Gazi. ÖZKÜRKÇÜ, "Balkanların Coğrafi Konumu, Bölgenin Jeopolitik, Jeostratejik ve Jeoekonomik Özelliklerinin, Bölgedeki Güç ve Rekabet Mücadelelerine Olan Etkileri", **Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu**, 15-16 Aralık 1998, s. 11.

¹⁸³ Osman Metin ÖZTÜRK, "Türk Dış Politikasında Balkanlar", der. Ömer E.Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, **Balkan Diplomasisi**, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 3.

3.2. BOSNA HERSEK'E GENEL BİR BAKIŞ

Bosna adının; eski dönemlerdeki adının Bosante Nehri olan Bosna Nehri'nden geldiği ileri sürülür. Bu nehir, ülkeyi kuzeyden boydan boya geçer ve önce Hırvatistan sonra Sırbistan ile sınır oluşturur. Hersek ise, Bosna eyaletinin güneydoğu bölgesini meydana getirir ve adını Ortaçağ'da bu bölgede kurulmuş olan Hersek Dükaliği'nden alır.¹⁸⁴ 15. yüzyılda Stefan Vukçič isimli yerel derebeyi, Bosna Krallığı'na isyan ederek kendine Herceg unvanı vermiş ve kendini bu bölgenin dükü ilan etmiş, bölgenin adı Hersek olarak süregelmiştir.¹⁸⁵ Boşnak sözcüğü ise; ‘‘bosniek’’ten gelmektedir ve Bosnalı, Bosna'da yaşayan manasındadır.¹⁸⁶

Bosna Hersek, Avrupa Kıtası'nın güneydoğusunda Balkanlar'ın ise kuzeybatısında yer alır. Etrafında kuzeyde ve batıda Hırvatistan, doğuda Sırbistan, güneydoğuda ise Karadağ bulunur. Adriyatik Denizi'ne yaklaşık 20 km. uzunluğunda küçük bir kıyı şeridi bulunur fakat limanı yoktur.¹⁸⁷

Ülke, toplam 51.197 km² yüz ölçümüne sahiptir. Ülkenin güney kısmını oluşturan Hersek'in yüz ölçümü ise 9.340 km²'dir. Son nüfus sayımına göre, ülke nüfusu 3.867.055'tir. Nüfusun %48,4'ünü Boşnaklar, %32,7'sini Sırlar, %14,6'sını Hırvatlar, kalan yaklaşık %4,3'lük kısmı ise azınlık gruplar oluşturur. Dini inanış açısından ülkede Hristiyanlık ve İslamiyet hâkimdir. Boşnakların büyük kısmı Müslümanlardan oluşurken, Hırvatlar Hristiyanlığın Katolik Mezhebi'ne, Sırlar ise Ortodoks Mezhebi'ne mensuptur. Bosna Hersek, yönetim açısından Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olarak iki devletçiğe bölünmüş durumdadır. Boşnakça, Sırpça ve Hırvatça burada konuşulan resmi dillerdir. Başkent Saraybosna'dır. Diğer önemli şehirler ise Banja Luka, Tuzla, Foça, Zenica, Goradje, Travnik, Doboj ve Mostar'dır.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Pınar YÜRÜR, ‘‘Balkanlarda Uluslararası Himaye Yönetimleri: Bosna-Hersek Örneği’’, **Avrasya Dosyası Dergisi**, Cilt/Vol.14, Sayı/No 1, 2008, s. 160.

¹⁸⁵ Branislav DJURDJEV, ‘‘Bosna-Hersek’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:6, İstanbul, 1992, s. 297.

¹⁸⁶ Mustafa Necati ÖZFATURA, **Ah Bosna**, Adım Yayınları, İstanbul, 1993, s. 11.

¹⁸⁷ ÖZEY, **a.g.e.**, s. 121.

¹⁸⁸ ÖZEY, **a.g.e.**, ss. 121-140.

Bosna Hersek coğrafyası, merkez ve kuzeyde dağlık, kuzeybatıda tepelik, kuzeydoğuda ise düzlük yapıdadır. Yüz ölçümünün büyük bir kısmını oluşturan Bosna Bölgesi'nde, karasal iklim görülür. Hersek Bölgesi, güneyde yer alır ve bölgeye Akdeniz iklimi hâkimdir. Dinar Alpleri, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda ülkenin büyük kısmını kaplar. Karadağ yakınlarında yer alan Maglic (2396 m) ülkenin zirve noktasıdır. Ülke, akarsu bakımından da oldukça zengindir. Neretva, Drina, Sava, Bosna, Una, Sana ve Vrbas önemli nehirleridir.¹⁸⁹

Bosna Hersek, coğrafi konumundan daha çok, sahip olduğu yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle stratejik önem arz etmektedir. Öyle ki, dağılan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin madenlerinin büyük kısmı Bosna Hersek'ten çıkarılmaktaydı. Bölge, demir, linyit, boksit, maden kömürü ve kaya tuzu açısından oldukça zengindir. Ayrıca, çinko, kurşun, manganit, krom, pirit ve gümüş maden rezervleri de yüksek seviyelerdedir.¹⁹⁰

Bosna Hersek tarihine bakıldığında, bölgenin en eski halkının İliiryalıları olduğu kabul edilmektedir.¹⁹¹ Romalılar, uzun mücadeleler sonrasında bu bölgeye egemen olmuş bu kavmi hâkimiyeti altına almıştır. Roma döneminde, Bosna Hersek Dalmaçya adı altında kıyı bölgeler ile birleştirilmiştir. Bosna'nın büyük bir kısmı, yaklaşık dört yüzyıl Roma egemenliğinde kalmıştır.¹⁹² 6. yüzyıldan itibaren Doğu Avrupa'dan gelen Slavlar, bugünkü Bosna Hersek, Sırbistan, Hırvatistan ve Karadağ topraklarına yerleşmişlerdir. Aynı dönemlerde Balkanlar'a akınlar düzenleyen Avarlar, bir dönem Slavlar üzerinde hâkimiyet kurmuş ve Bosna'yı kendi atadığı kişiler aracılığıyla yönetmiştir.¹⁹³

Bosna Hersek, 1137 yılına kadar Bizanslıların ve Bizans'a karşı ayaklanan Sırp'ların kontrolüne girmiştir. 1137 yılında ise Macarlar, Bosna'yı tamamen Macar topraklarına katmıştır. Bu tarihten Bosna'nın Osmanlı hâkimiyetine girdiği 1463

¹⁸⁹ ÖZEY, a.g.e., ss. 122-127.

¹⁹⁰ İsmet GÖRGÜLÜ, *Bosna Hersek*, İstanbul, 1992, s. 2.

¹⁹¹ Noel MALCOLM, *Bosna'nın Kısa Tarihi*, (çev. Aşkım Karadağlı), Om Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 30.

¹⁹² GÖRGÜLÜ, a.g.e., s. 3.

¹⁹³ Osman KARATAY, "Bosna Krallık Soyu Kotromanic'lerin Aslı Hakkındaki Tartışmalar", *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003, s. 23.

yılına kadar, Bosna tarihinde üç büyük hükümdar göze çarpmaktadır. Bunlar; Ban Kulin, Ban Sthepan Kotromanac ve Kral Stephen Tvrtko'dur.¹⁹⁴

Bosna'ya ilk Osmanlı akını, 1386'da gerçekleşmiştir. 1392'de Üsküp'ün fethi ile Osmanlı bölgede bir hareket üssüne sahip olmuş, Bosna'ya önemli akınlar düzenlenmiştir. 1428-1429 döneminde Osmanlılar, bölgeyi haraca bağlamıştır. Osmanlı'nın 1453 yılında İstanbul'u fethetmesi, Osmanlı'ya karşı yeni bir Haçlı seferi hazırlığı başlatmıştır. Bosna Krallığı ve Hersek Dükalığı, bu hazırlığa oldukça önem vermiştir.¹⁹⁵ Bunun sonucunda Fatih Sultan Mehmet, bu tehlikeyi bertaraf etmek için Balkan fetihlerini tamamlamaya karar vermiştir. 1463 yılında, Bosna Osmanlı tarafından fethedilmiştir. Hersek de 1483'te ele geçirilmiş, bütün Bosna'nın fethi, 1526 Mohaç zaferinden sonra tamamlanmıştır. 1528'de Yayçe, 1537'de Pozega, Dubica, 1565'te Krupa, 1570'te Novi ve 1582'de Bihaç'ın fethiyle, bugünkü Bosna Hersek toprakları tamamen Osmanlı'ya bağlanmıştır.¹⁹⁶

Bosna Hersek'teki Osmanlı hâkimiyeti, yüzyıllarca barış içinde istikrarlı bir şekilde sürdürülmüştür. Bölgede Osmanlı yönetimine karşı ilk ayaklanmalar, 1789 Fransız İhtilali ile gelişen milliyetçilik hareketlerinden etkilenen ve büyük Avrupa devletlerinin desteğini de alan Sırbistan ve Hırvatistan tarafından gerçekleştirilmiştir. Belirli aralıklarla tekrarlayan isyanlar, fazla büyümeden bastırılmıştır. 1875 yılına gelindiğinde, başlangıçta mültezim zulmüne karşı başlatılan bir köylü hareketi gibi görünen bir isyan patlak vermiştir. Bu isyan, Osmanlı'ya karşı milli bir isyana dönüşmüştür. Aynı yıl Bulgaristan'da da gerçekleşen milli isyan ve 1877'de Rusya ile yapılan savaş, Osmanlı Devleti'ni Balkanlar'da çökertmiştir.¹⁹⁷

1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonucunda imzalanan Berlin Anlaşması ile Bosna Hersek, Avusturya Macaristan denetimine bırakılmıştır. Bölge resmiyette Osmanlı yönetimine bağlı kalmasına rağmen, Avusturya Macaristan İmparatorluğu

¹⁹⁴ Pınar YÜRÜR, "Uluslararası Toplumun Bosna Hersek'i Yeniden Yapılandırma Süreci ve Modeli", Gazi Üni. SBE. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 33.

¹⁹⁵ Ahmet EYİCİL, "Bosna Hersek", *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Eylül-Ekim 1995, s. 30.

¹⁹⁶ Ahmet Cevat EREN, *Mahmud II Zamanında Bosna-Hersek*, Nurgök Matbaası, İstanbul, 1965, ss. 16-17.

¹⁹⁷ Tanıl BORA, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 28.

tarafından geçici olarak işgal edilmiş ve yönetim hakkı fiilen ele geçirilmiştir.¹⁹⁸ 1908 yılında Osmanlı Devleti, İkinci Meşrutiyet'i ilan etmiş, bir reform programı yürürlüğe konmuştur. Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı'nın Bosna Hersek'i yeniden denetimi altına almasından korkmuş, 7 Ekim 1908'de Bosna Hersek'i resmen topraklarına kattığını duyurmuştur. Bu durum Avrupa'da çok yönlü bir krize dönüşmüş, mesele uluslararası bir konferansa taşınmaya çalışılmıştır. Avusturya, konferansa karşı çıkmış Osmanlı ile anlaşma yoluna gitmiştir. 26 Şubat 1909'da yapılan anlaşmayla, iki buçuk milyon altın lira ve gümrük vergilerinin %11'den %15'e çıkarılması sonucu, Bosna Hersek tamamen Avusturya'ya bırakılmıştır.¹⁹⁹

Bosna Hersek, Avusturya'nın 1. Dünya Savaşı'nda yenilip topraklarının parçalanması sonucunda, 24 Kasım 1918'de yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırbistan'ın bir parçası olarak geçmiştir.²⁰⁰ 1929 yılında Kral Aleksander, parlamentoyu ve anayasayı feshederek diktatörlüğünü ilan etmiş ve devletin adı Yugoslavya Krallığı olarak değiştirilmiştir. 2. Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya toprakları işgale uğramış, Bosna Hersek bağımsız Hırvatistan'a bırakılmıştır. Sonrasında Tito ve Partizanlarının başlattığı direniş ile Yugoslavya Almanlardan kurtarılmış, Tito liderliğinde yeni bir anayasa hazırlanarak, Bosna Hersek'in de yer aldığı altı devletten oluşan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti 7 Mart 1945'te kurulmuştur. 1963 yılında yürürlüğe giren yeni anayasa ile ülkenin adı Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti olarak düzenlenmiştir.²⁰¹

Tito, öldüğü 1980 yılına kadar aralarında ırk, milliyet, dil, din ve kültür birliği bulunmayan bu toplulukları yıllar boyunca birlik içinde yaşatabilmiştir. Tito'nun ölümü sonrası Yugoslavya, geri dönüşü olmayan bir dağılma sürecine girmiştir. Ekonomik krizler, altı cumhuriyet arasındaki ekonomik gelişmişlik farkları, tarihsel düşmanlıkların gün yüzüne çıkması, şovenizme dönüşen baskıcı Sırp milliyetçiliği dağılma sürecini hızlandıran gelişmeler olmuştur.

¹⁹⁸ Mediha AKARSLAN, **Bosna Hersek ve Türkiye**, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1993, s. 41.

¹⁹⁹ Zekeriya YILDIZ, **Geçmişten Günümüze Bosna Hersek**, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1993, s. 110.

²⁰⁰ EYİCİL, **a.g.e.**, s. 34.

²⁰¹ Muharrem GÜRKAYNAK, **‘‘Bosna Hersek’te İç Savaş, İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar ve Barışın Tesisi’’**, Süleyman Demirel Üni, SBE. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 1997, ss. 20-25.

1990 yılının ocak ayında yapılan Yugoslavya Komünist Partisi kongresinde, piyasa ekonomisine ve çok partili hayata geçilmesine karar verilmiştir. Aynı yıl, altı cumhuriyette yapılan ilk serbest seçimleri Sırbistan ve Karadağ dışındaki cumhuriyetlerde milliyetçi partiler kazanmıştır. Sırbistan; Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğini kaldırmış, dağılmayı sağlayan son adım ise, 1991 yılında devlet başkanlığı sırası Hırvatistan'da iken Sırbistan'ın buna müsaade etmemesi olmuştur. Bunun sonucunda, sırasıyla Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek bağımsızlıklarını ilan ederek Yugoslavya'dan ayrılma kararı almıştır.²⁰²

3.3. BOSNA HERSEK KRİZİ

3.3.1. Krizin Seyri

Tito'nun yaşamını yitirmesi, uzun süre bir arada tutmayı başardığı etnik gruplar arasındaki bağların kopmasına yol açmıştır. Bölgedeki diğer topluluklar üzerindeki Sırp baskılarının artması, tarihsel, etnik, dinsel çatışmaları yeniden alevlendirmiş, Yugoslavya, parçalanma sürecine girmiştir. Hırvatistan ve Slovenya'nın Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlık kararlarını ilan etmesi, Bosna Hersek'i zor durumda bırakmıştır. Federasyon içinde kalmak, Bosna için Sırbistan egemenliği altında yaşamak anlamına gelmektedir. Etnik kantonlara ayrılmak ya da parçalanmak fikri ise, Bosnalı Müslümanlar tarafından yok oluş olarak nitelendirilmiştir.²⁰³

Bu gelişmeler ışığında, Avrupa Topluluğu'nun (AT) tanınmak için başvuracak ülkeleri tanıyacağını bildirmesi sonucunda, Bosna Hersek, hemen başvuru yapmış ve durum AT Hakemler Komisyonu tarafından incelenmiştir. Komisyon, ön şart olarak Bosna Hersek'te bir referandum yapılmasını önermiştir.²⁰⁴ Bosna Hersek'in bağımsızlık referandumu 29 Şubat 1992'de gerçekleşmiş, Sırlar tarafından boykot edilmiştir. 3,1 milyon seçmenden referanduma katılan %63

²⁰² EYİCİL, a.g.e., s. 33.

²⁰³ Mustafa SELVER, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, IQ Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 93.

²⁰⁴ SELVER, a.g.e., s. 98.

oranındaki seçmenin %99,4'ü, ülkenin bağımsızlığı yönünde oy kullanmıştır.²⁰⁵ Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegović tarafından, 1 Mart 1992 tarihinde bağımsızlık ilan edilmiştir. Hemen ardından Saraybosna'da çatışmalar başlamıştır. Bosna'nın bağımsızlığına karşılık olarak toplanan Sırp Meclisi, 27 Mart 1992'de başkenti Banja Luka olan Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmiştir. Temmuz ayında ise Mate Boban öncülüğünde, Hırvat Hersek Bosna Cumhuriyeti ilan edilmiştir.²⁰⁶

5 Nisan 1992 günü, parlamento binası önünde toplanan göstericilere Sırp milislerin ateş açması sonucu, çatışmalar ülke geneline yayılmaya başlamıştır. Ertesi gün Bosna Hersek, AT tarafından bağımsız bir devlet olarak tanınmış, buna karşılık Sırp, Saraybosna'ya ilk hava saldırısını gerçekleştirmiştir.²⁰⁷

15 Mayıs 1992'de BM aldığı 752 sayılı karar ile yaşananları insani kriz olarak nitelendirmiş, çözüm olarak 1991 yılında eski Yugoslavya topraklarına yönelik başlatılan silah ambargosuna ek olarak, Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan yeni Yugoslavya topraklarına ekonomik ambargo uygulamak ve çatışma bölgesine insani yardım göndermek gösterilmiştir.²⁰⁸ 20 Mayıs 1992'de, Bosna Hersek'in BM'ye üye olması kararlaştırılmış, bu üyelik düşünülenin aksine Sırp saldırılarını durduramamıştır.²⁰⁹

Daha önce Hırvatistan'da konuşlandırılmış UNPROFOR, 5 Haziran 1992'de Bosna'ya gelmiş, burada güvenliğin sağlanması, yol ve köprülerin onarılması, alt yapının gözden geçirilmesi ve ulaşılabilen bölgelere insani yardım götürülmesi gibi faaliyetler üstlenmiştir.²¹⁰ Hafif silahlarla donatılan, tarafsız ve tarafların rızası ile hareket edebilen ve yalnızca kendisine saldırı olduğunda güç kullanma yetkisine

²⁰⁵ M.Murat TAŞAR-Burhan METİN-Altay ÜNALTAY, **Bosna Hersek ve Postmodern Ortaçağa Giriş**, Birleşik Yayıncılık Yayınları, İstanbul, 1996, s. 222.

²⁰⁶ BORA, **a.g.e.**, s. 84.

²⁰⁷ Şule KUT, "Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna Hersek ve Makedonya Politikası:1990-1993", **Türk Dış Politikasının Analizi**, (der. Faruk Sönmezoğlu), Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 166.

²⁰⁸ Nejat ÖZDEMİROĞLU, **Birleşmiş Milletler Kararlarında Eski Yugoslavya ve Bosna Hersek**, Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 15-16.

²⁰⁹ Çağatay Oğuzhan AYTOĞU, **'BM Güvenlik Konseyi Kararları Doğrultusunda İnsani Müdahale'**, İstanbul Ticaret Üni. SBE. Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, s. 71.

²¹⁰ NALCIOĞLU, **a.g.e.**, s. 76.

sahip olan bu barışı koruma gücü, savaşın dinamiklerini etkilemede çoğu zaman başarısız olmuştur. 8 Ocak 1993'te, Bosnalı Bakan Hakija Turaljic'in UNPROFOR gözetiminde Sırp'lar tarafından öldürülmüş olması, UNPROFOR'un etkisizliğine en temel örnektir.²¹¹

9 Ekim 1992'de, BM'nin 781 sayılı kararıyla, Bosna Hersek hava sahası BM dışındaki bütün uçuşlara kapatılarak, uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir. Birçok ihlale karşın, ancak 31 Mart 1993'te bir karar alınarak BM üyesi devletler uçuşa yasak bölgeyi denetlemeye çağırılmış, 12 Nisan 1993'te NATO Uçuş Engelleme Operasyonu başlatılmıştır.²¹²

16 Nisan 1993'e gelindiğinde, BM'nin 819 sayılı kararı ile Srebrenica güvenli bölge ilan edilmiştir. Bir ay sonra 824 sayılı karar çıkarılmış, Bihac, Tuzla, Zepa, Gorazde ve Sarajevo güvenli bölgelere eklenmiştir. BM barışı koruma güçleri, bu bölgeleri korumak için güç kullanma yetkisi ile donatılmıştır. Tarafların iş birliği gösterememesi sonucunda, güvenli bölgelerin askerden ve silahtan arındırılmasına yönelik amaçlar gerçekleştirilememiştir. Böylece güvenli bölgeler, Bosna Hersek topraklarındaki en riskli alanlara dönüşmüştür.²¹³ 4 Temmuz 1993'te alınan 836 sayılı kararla, BM'ye üye devletlere, bölgenin korunması için hava operasyonları düzenleyebilme yetkisi verilmiştir.²¹⁴

1993 yılı ortalarına gelindiğinde, müzakere çabaları artmış, BM temsilcisi Cyrus Vance ve AT temsilcisi Lord Owen'ın hazırladığı barış planı gündeme gelmiştir. Bu planla, Bosna Hersek topraklarının bir federasyon çatısı altında 10 özerk kantona bölünmesi öngörülmüştür. Sırp'lara, Hırvat'lara ve Müslüman'lara, 3'er kanton verilecek, Saraybosna ise üç toplumlu çoğulcu bir yapıya sahip olacaktır.²¹⁵ Müslüman'lara ait eyalet sayısının 4'e çıkarılması sonucunda, Boşnakların lideri İzzetbegović, planı imzalamıştır. Hırvat temsilcilerin de ilke olarak kabul ettiği plan, Sırp'lar tarafından Bosna Sırp Parlamentosu tarafından onaylanması koşulu ile

²¹¹ BORA, a.g.e., s. 238.

²¹² ÖZDEMİROĞLU, a.g.e., s. 18.

²¹³ ÖZDEMİROĞLU, a.g.e., s. 40.

²¹⁴ SELVER, a.g.e., s. 145.

²¹⁵ BORA, a.g.e., s. 115.

benimsenmiştir. Parlamento, referanduma gidilmesine karar vermiş, Bosna Sırları planı büyük çoğunlukla reddetmiştir. Böylece, Vance Owen planı, geçerliliğini kaybetmiştir.²¹⁶

Ağustos 1993'te, Owen ve BM'nin yeni arabulucusu Thorvald Stoltenberg, taraflara Bosna'nın üç homojen etnik devlete bölünmesine ilişkin planını açıklamıştır. Plana göre, toprakların %52'si Sırların, %31'i Boşnakların, %17'si ise Hırvatların olacaktır. Bu plan, Sırp ve Hırvat çıkarlarına uygun bulunmuştur. Bosna Hükümeti tarafından ise reddedilmiştir.²¹⁷

5 Şubat 1994'te, Saraybosna'da bir pazar yerine saldırılması ile birlikte askeri kuvvet kullanımı gündeme gelmiştir. NATO, yayınladığı ultimatoma ile Sırların bölgeden ağır silahlarını çekmesi ya da BM'ye bırakması ve Sırp kuvvetlerinin Saraybosna'dan 20 km geriye çekilmesi, aksi taktirde hava saldırısında bulunacağı tehdidinde bulunmuştur. İttifakın ilk askeri çatışması, 28 Şubat 1994 tarihinde meydana gelmiş, NATO uçakları, uçuşa yasak bölgeyi ihlal eden 4 savaş uçağını düşürmüştür.²¹⁸

1 Mart 1994 tarihinde, savaşın seyrini değiştirecek bir hadise yaşanmıştır. ABD hükümetinin desteğiyle, Washington'da Hırvatlar ile Müslümanlar arasında ateşkes ilan edilmiştir. Sonrasında ise Boşnak-Hırvat Federasyonu'nun kurulması kararlaştırılmıştır. Böylece iki güç, Sırp ordusu karşısında askeri bakımdan birlikte hareket edebilme becerisini arttırmıştır.²¹⁹

Nisan 1994'te, güvenli ilan edilen bölgelerden biri olan Goradze'nin Sırlar tarafından bombalanmasından sonra, NATO, Sırp güçlerine karşı hava saldırısında bulunmuştur. Saldırı, Sırp güçlerini caydırmamış, Sırlar, UNPROFOR denetimindeki ağır silahları ele geçirmiş, 150 Fransız barışı koruma gücü askerini

²¹⁶ SELVER, a.g.e., s. 17.

²¹⁷ BORA, a.g.e., s. 134.

²¹⁸ Merve İrem YAPICI, 'Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri', **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 2, No:8, 2007, s. 7.

²¹⁹ Noel MALCOLM, **Bosna**, Om Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 392.

rehin almışlardır.²²⁰ Aynı dönemde, taraflar arasında anlaşma zemini oluşturmak amacıyla, bir Temas Grubu oluşturulmuştur. Temas Grubu'na göre, Bosna Hersek'in toprak bütünlüğünün muhafazası, toprakların %51'inin Boşnak-Hırvat Federasyonu'na, %49'unun ise Sırlara verilmesi öngörülmektedir. Müslümanlar ve Hırvatlar, belirlenen hususlara razı gelmiştir. Sırlar tarafından ise plan kabul edilebilir bulunmamıştır.²²¹

1995 yılına gelindiğinde, Batı'nın halen gerekli tepkiyi gösteremiyor olması çatışmanın boyutunu arttırmıştır. 27 Mayıs tarihinde, Sırlar Saraybosna'yı hedef almış, NATO'nun cevabı, Sırp mevzilerine ateş açmak olmuştur. Karşılık olarak Sırlar, çok sayıda barışı koruma gücü askerini ele geçirerek, canlı kalkan olarak kullanmış, ağaçlara ve elektrik direklerine kilitlenmiş askerlerin görüntüleri, televizyonlarda yer almıştır. 18 Haziran'da rehinelere serbest bırakılmış, BM barışı koruma kuvvetleri Saraybosna'dan geriye çekilmiştir. Temmuz 1995'te, Sırlar, Srebrenica'ya girmiş ve yaklaşık 400 Hollandalı barışı koruma gücü askerini ele geçirmiştir. Hollanda tarafından, askerleri Bosna'dan ayrılınca dek hava saldırısına müsaade edilmemiştir.²²²

Ağustos sonlarında Saraybosna'da gerçekleşen Sırp bombardımanında 37 kişinin ölmesi sonucunda BM, bir ultimatoya yayınlamış, saldırıların sonlandırılmasını ve ağır silahların geri çekilmesini talep etmiştir. Sırların bu istekleri reddetmesinden sonra NATO, 30 Ağustos'ta yoğun bir hava saldırısı düzenlemiştir. Ancak bu saldırıdan sonra, NATO istekleri Bosnalı Sırlar tarafından kabul edilmiştir.²²³

NATO'nun 30 Ağustos 1995 tarihli Kararlı Güç Operasyonu, BM'nin 836 sayılı güvenli bölgelerin havadan korunmasına yetki veren kararına dayandırılmıştır. Operasyon, 11 gün sürmüş, Bosna krizi, personel ve finansal anlamda BM'nin en fazla kuvvetle katıldığı kriz olmuştur. Eylül ayında taraflar arasında gerçekleşen

²²⁰ Carroll J. DOHERTY, 'US Policy on Use of Force Puzzles Many Lawmakers', **Congressional Quarterly Weekly Report**, Vol.52, No. 15, 16.04.1994, s. 906.

²²¹ SELVER, **a.g.e.**, ss. 155-156.

²²² YAPICI, **a.g.e.**, s. 8.

²²³ SELVER, **a.g.e.**, ss. 156-157.

görüşmelerde, Bosna Hersek'in mevcut sınırları içerisinde iki bölümden oluşması, toprak oranları, seçimlerin yapılması, bir federal parlamentonun oluşturulması ve bir anayasa mahkemesi kurulması konularında mutabakata varılmıştır.²²⁴

Nihayet 14 Aralık 1995'te, Bosna-Hırvat Federasyonu ve Bosna Sırp Cumhuriyeti temsilcilerinin imzaladığı Dayton Barış Antlaşmasıyla, yaklaşık 4 yıl boyunca süren savaş, sona erdirilmiştir.²²⁵ Savaş sonucunda yüz binlerce kişi hayatını kaybetmiş, nüfusun yarısından fazlası mülteci konumuna düşmüş, birçok yerleşim alanı tahrip edilmiştir.

Dayton Barış Antlaşması'na göre; Bosna Hersek, daha önce tanınan uluslararası sınırları olan tek bir devlet olarak kalmaktadır. Devlet, Bosna-Hersek Federasyonu ve Bosna Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki birimden oluşmaktadır. Antlaşma ile; ülke topraklarının %50'si Sırlara, %30'u Boşnaklara, %20'si ise Hırvatlara bırakılmıştır. Başkent Saraybosna, Bosna-Hersek Federasyonu kontrolünde olacaktır. Merkezi hükümet için, parlamento, anayasa ve başkanlık makamı oluşturulacaktır. Özgür ve demokratik seçimler yapılacak, mültecilerin evine dönmesi sağlanacaktır. İnsan hakları, bağımsız bir komisyon tarafından incelenecek, savaş suçuyla arananlar, siyasetten men edilecektir. Antlaşma ile birlikte BM Güvenlik Konseyi, eski Yugoslavya'yı oluşturan bütün cumhuriyetlere yönelik silah ambargosunu kaldırdığını açıklamıştır.²²⁶

Bölgede antlaşmanın uygulanmasını sağlamak üzere, NATO denetiminde, 60 bin kişiden oluşan NATO Uygulama Gücü'nün (IFOR) görev almasına karar verilmiştir. IFOR, Eylül 1996'da 12 aylık görev süresini tamamlamış ve yerini 30 bin kişiden oluşan NATO İstikrar Gücü'ne (SFOR) bırakmıştır. AB, Bosna Hersek'teki NATO misyonunu 2004 yılında devralmıştır ve AB tarafından gerçekleştirilen ALTHEA Harekâtı günümüzde de devam etmektedir.²²⁷

²²⁴ Patrick MOORE, 'Croatia and Bosnia: A Tale of Two Bridges', **RFE/RL Research Report 3**, No.1, 7 Ocak 1994, ss. 8-9.

²²⁵ Turan AYDIN, 'Bosna-Hersek'teki Yeniden Yapılanma Çalışmaları ve Türkiye', **Avrasya Etüdleri**, Cilt:3, Sayı:2, 1996, ss. 57-58.

²²⁶ SELVER, **a.g.e.**, ss. 157-158.

²²⁷ SELVER, **a.g.e.**, ss. 157-158.

3.3.2. Uluslararası Toplumun Bosna Hersek Krizine Yaklaşımı

Diplomatik yollarla Bosna Hersek krizine bir çözüm bulunamaması nedeniyle uluslararası kuruluşlar, askeri ve ekonomik yaptırım yollarına başvurmuşlar ve hukuki çözüm arayışlarına devam etmişlerdir.²²⁸ Bu arayışlar, Bosna Hersek krizini sona erdirmeye yetmemiştir. BM ve AT, savaşı durdurmak ve krizi çözüme kavuşturmak için etkili tedbirler içeren kararlar alamamış, NATO gibi yaptırım gücü olan uluslararası kuruluşlardan yeterince yararlanılamamıştır.²²⁹ Bu bölüm altında, uluslararası toplumun Bosna krizindeki etkinliği değerlendirilecek, gerçekleşen müdahalelerin bu krizi nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır.

3.3.2.1. BM

BM, Yugoslavya'daki krize 25 Eylül 1991 tarihinde dâhil olmuştur. Alınan askeri ambargo kararı, Bosna krizi boyunca uygulanmış, savaşın seyrini beklenenin aksine olumsuz etkilemiştir. Sırplar, eski Yugoslav ordusunun modern silahlarına sahipken, katliama uğrayan taraf olan Bosnalı Müslümanlar, silahsız ve savunmasız bırakılmıştır.²³⁰ Üstelik, ambargoyu delip Sırpları silahlandığı bilinen Yunanistan, Rusya ve Romanya'ya karşı herhangi bir yaptırım uygulanamamıştır.²³¹

BM, Bosna Hersek'in bağımsızlığını tanımış, 30 Mayıs 1992'de aldığı karar ile Sırbistan ve Karadağ'a, Bosna Hersek'in iç işlerine karışmaması konusunda uyarılarda bulunmuş, silahlı güçlerin ülkeyi terk etmesini istemiştir. Bosna'nın BM üyeliği, çatışmaları durdurmaya yetmemiş, alınan ambargo kararları yeteri kadar denetlenememiştir.²³²

UNPROFOR, 1992 yılında saldırgan tarafın cesaretini kırmak ve bölgeye insani yardım ulaştırmak amacıyla Bosna Hersek'te görevlendirilmiştir. İnsani yardım malzemeleri, çoğu zaman Bosnalı Müslümanlara yardım götürüldüğü

²²⁸ BORA, a.g.e., s. 232.

²²⁹ SELVER, a.g.e., s. 137.

²³⁰ Yusuf YAZAR, "Bosna'da Reel Politik", *İzlenim Dergisi*, S.2, Şubat 1993, s. 23.

²³¹ İrfan NEZİROĞLU, "Bosna Hersek'teki İç Gelişmeler ve Savaş", *TBMM Enformasyon Merkezi Dergisi*, S.6, Şubat 1993, s. 21.

²³² AKARSLAN, a.g.e., ss. 56-57.

düşüncesi ile Sırp lar tarafından engellenmiş, yerlerine ulaştırılamamıştır. UNPROFOR askerleri, silahlarını sadece üstlerinin emriyle kendilerini savunmak için kullanmış, sivillerin refahı ikinci planda kalmıştır.²³³ Savaş boyunca, 167 barışı koruma gücü askeri yaşamını yitirmiş, yüzlercesi rehine durumuna düşmüş, UNPROFOR savaşın dinamiklerini etkilemeyi başaramamıştır.²³⁴

9 Ekim 1992 tarihinde, Güvenlik Konseyi, BM faaliyetleri dışında Bosna Hersek hava sahasını bütün uçuşlara yasaklamıştır.²³⁵ İlk altı ay içerisinde, 465 uçuşa yasak bölge ihlali gerçekleştirilmiş, ihlallere karşı hiçbir müdahalede bulunulamamıştır. 1 Mart 1994'e gelindiğinde, yasağı ihlal ettiği tespit edilen uçuş sayısı, 1484'e ulaşmıştır.²³⁶

7 Mayıs 1993'te, aralarında Saraybosna'nın da bulunduğu 6 Müslüman kent, BM tarafından güvenli bölge olarak ilan edilmiş, bu bölgelerin havadan korunması kararlaştırılmıştır.²³⁷ Umulanın aksine bu bölgeler, Sırp saldırılarının en yoğun şekilde gerçekleştiği, katliamların ve işgallerin en çok yaşandığı yerler olmuştur. Aynı yıl, BM arabulucuları Cyrus Vance ve Thorvald Stoltenberg'in de yer aldığı uzlaşma çabalarını içeren barış planları ortaya atılmış, ancak taraflar arasında orta nokta bulunamamış ve bu uğraşlar sonuçsuz kalmıştır.²³⁸

3.3.2.2. NATO

AT, Bosna Hersek krizinin başlaması ile inisiyatifi eline almış, daha sonra bu inisiyatifi BM'ye devretmiştir. BM, kriz süresince lider ve öncü rolünü, NATO üyesi olmayan diğer devletlerin desteğiyle sürdürmek istemiştir. Bu durum, NATO'nun krize müdahalesini geciktirmiş, geri planda kalmasına sebep olmuştur. NATO, daha

²³³ YAPICI, a.g.e., s. 11.

²³⁴ Ryan C.HENDRICKSON, "Dönüşü Olmayan Karar", *NATO Dergisi*, Sonbahar 2005.

²³⁵ ÖZDEMİROĞLU, a.g.e., s. 18.

²³⁶ Roy GUTMAN, *Bosna'da Soykırım Günlüğü*, (çev: Şakir Altıntaş), Pınar Yayınları, İstanbul, 1994, s. 31.

²³⁷ SELVER, a.g.e., s. 145.

²³⁸ SELVER, a.g.e., s. 17.

sonra ise BM Genel Sekreteri'nin isteklerine uygun olarak Bosna krizinde önemli görevler üstlenmiştir.²³⁹

1992'den itibaren, NATO hava unsurları ve Adriyatik Denizi'ndeki NATO Akdeniz Daimi Deniz Gücü (STANAVFORMED), Bosna Hersek'teki BM Yaptırım Gücü'ne katkı sağlamıştır. NATO, bazı AWACS uçaklarını Bosna Hersek hava sahasının denetlenmesi için görevlendirmiş, bu uçaklar, BM için önemli bilgiler edinmiştir. Yardım konvoylarının korunması ve güvenli bölgeler ile irtibatın sağlanması için, BM emrine bazı komuta kontrol ve muharebe unsurları verilmiştir. Çok kapsamlı bir operasyon için, detaylı hava ve kara planları hazırlanmış ve BM'ye sunulmuştur. Ayrıca, politik ve askeri sahalarda barışı tesis etmek için gerçekleştirilen tüm girişimlere NATO tarafından her türlü destek verilmiştir.²⁴⁰ Aynı zamanda, BM tarafından eski Yugoslavya'nın tümüne uygulanan silah ambargosunun ve Sırbistan ile Karadağ'a uygulanan ekonomik yaptırımların da denetimi sağlanmıştır.²⁴¹

NATO, 30 Ağustos 1995 günü Bosna Hersek'teki çatışmaları bitiren Kararlı Güç Operasyonu'nu başlatmıştır. 3515 sorti ve 338 hedefe atılan 1026 bombadan oluşan bu harekate, o tarihteki 16 NATO müttefikinin neredeyse hepsi katkıda bulunmuştur. NATO, operasyonda hiçbir kayıp vermemiş, sadece harekâtın ilk günü bir Fransız uçağı düşürülmüş ve mürettebat Sırp tarafı tarafından rehin alınmıştır. Dayton Barış Antlaşması şartları doğrultusunda NATO, ilk kez barışı koruma görevine dâhil olmuştur. Antlaşmanın yerine getirilmesini sağlamak ve tekrar yaşanabilecek olası bir savaşa mani olmak için oluşturulan IFOR'a, liderlik etmiştir.²⁴² IFOR, 12 aylık görev sürecini tamamlayıp yerini SFOR'a bırakmıştır. SFOR sonrasında, bölgede AB kendi misyonunu başlatmış, böylece NATO tarihinde de önemli bir dönem sona ermiştir.²⁴³

²³⁹ Sertaç ÖZPIÇAK, 'Bosna Hersek Savaşı ve TSK'nin Barışı Destekleme Harekâtındaki Rolü', Celal Bayar Üni. SBE Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2008, s. 142.

²⁴⁰ SELVER, a.g.e., s. 151.

²⁴¹ HENDRICKSON, a.g.m.

²⁴² HENDRICKSON, a.g.m.

²⁴³ Jaap de Hoop SCHEFFER, 'İlkeli, Sabırlı ve İstikrarlı Çalışmaların Zaferi', NATO Dergisi, 2004 Kış Sayısı.

3.3.2.3. AT/AB

AT, Bosna Hersek krizine ilk dâhil olan ve inisiyatifi eline alan örgüt olmuştur. Bosna Hersek'in bağımsızlığı, ilk olarak 6 Nisan 1992'de AT tarafından tanınmıştır. Ayrıca AT, yeni Yugoslavya Cumhuriyeti'ni tanımayı reddetmiş, Sırp'ların saldırılarını artırması üzerine, 30 Mayıs 1992'de Sırp'lara karşı yaptırım ve ambargo kararları alarak uygulamaya başlamıştır. 20 Temmuz 1992'de, AT, Yugoslavya'yı bütün uluslararası kuruluşlardan dışlama kararı almıştır.²⁴⁴

1992 yazında, eski İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington, AT adına taraflar arasında Londra Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasını sağlamış, ancak bu anlaşma çok kısa süreli olmuştur. Aynı yıl eylül ayında, AT temsilcisi Lord Owen ile BM temsilcisi Cyrus Vance bir araya gelip, AT tarafından da desteklendiği açıklanan Vance-Owen Planı'nı açıklamıştır fakat bu plan, Sırp'lar tarafından kabul görmemiştir.²⁴⁵

AT üyesi devletler, ortak bir siyasi tavır yerine, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiş, bu durum AT'nin Bosna'da istikrarlı bir politika izlemesine engel olmuştur.²⁴⁶ AT daha çok barış konferansı düzenleme, arabuluculuk, ateşkes girişimi, gözlemci heyetinin gönderilmesi ve yaptırımların uygulanması gibi diplomatik yöntemlerle barışı koruma ve sağlama faaliyetlerinde bulunmuştur.²⁴⁷

Tüm bu diplomatik çabalara rağmen AT liderleri, Bosna'ya silah ambargosunun kaldırılması ve Sırp'lara hava taarruzları uygulanmasını öngören ABD planını, 22 Mayıs 1993'te reddetmiş ve güç kullanımına uzak durmuşlardır. Bu karar sonrasında AT, üzerine aldığı sorumluluğu zamanla BM'ye bırakmış ve bu kriz ile bağlarını kopartmıştır.²⁴⁸

²⁴⁴ SELVER, a.g.e., s. 142.

²⁴⁵ Reymond E.JOHN, 'Bosnia and Collective Security: UN, EC, NATO, CSCE, WEU- Which Task For Whom?', **Executive Research Project**, Washington: The Industrial College of the Armed Forces, National Defence University, 1993, s. 5.

²⁴⁶ Necmettin ALKAN, **Dağılan Yugoslavya Mozaikinde Bosna**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 180.

²⁴⁷ Haldun YALÇINKAYA, 'Geleneksel Barışı Koruma Kavramının Yugoslavya'nın Dağılıma Sürecinde NATO Harekâtı İle Uğradığı Değişim', **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Aralık 2003, s. 13.

²⁴⁸ SELVER, a.g.e., ss. 141-142.

3.3.2.4. Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı (AGİK)

AGİK, Bosna Hersek krizinde oldukça etkisiz bir görüntü sergilemiştir. 1992 Haziran'ında, BM'yi "Bosna Hersek'te kan dökülmesini engellemek için müdahaleye" çağırıştır. Çağrıya cevap alınamaması üzerine, AGİK'in hukuken yapabileceği bir şey olmadığı görülmüştür. Krizi önlemede, bölgeye gözlemci göndermekten öteye geçememiştir. Bu dönemde atılan en somut adım, Sırbistan ile Karadağ'ın oluşturduğu Yeni Yugoslavya Federe Cumhuriyeti'nin AGİK üyeliğinin, Bosna Sırplarını desteklediği gerekçesi ile askıya alınmasıdır.²⁴⁹

Bosna Hersek krizi, krizleri önlemenin AGİK ile mümkün olamayacağını göstermiştir. 52 üyeye sahip AGİK'te, tek bir üyenin itirazı bile ortak bir karar alınmasını engellemektedir. AGİK, Soğuk Savaş dönemindeki etkinliğini kaybetmiş, inisiyatifi BM ve NATO almıştır.²⁵⁰

3.3.3. Türkiye'nin Bosna Hersek Krizi'ne Yaklaşımı

Yugoslavya'nın dağılma süreci, Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren bir gelişme olmasa da Bosna Hersek'in durumu, Türkiye için ayrı bir öneme sahiptir. Bosna Hersek, Balkanlar'da Müslüman nüfusun en yoğun olduğu bölgedir ve Türkiye ile yüzyıllardır süren tarihi bağları bilinmektedir.²⁵¹

Yugoslavya'nın dağılma sürecine girdiği 1991 yılı başlarında Türkiye, krizi federasyonun iç meselesi olarak görmüş ve çözümün Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü temelinde sağlanması gerektiğini düşünmüştür. 15 Ocak 1992 tarihinde, AT'nin Slovenya ve Hırvatistan'ı, Bulgaristan'ın da bunlara ek olarak Bosna-Hersek ve Makedonya'yı tanıması sonrasında Türkiye, 6 Şubat 1992 tarihinde ayırt etmeksizin bu dört cumhuriyeti tanımıştır.²⁵²

²⁴⁹ SELVER, a.g.e., s. 142.

²⁵⁰ ÖZPIÇAK, a.g.e., s. 142.

²⁵¹ Şule KUT, *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 205-206.

²⁵² Faruk SÖNMEZOĞLU, *2.Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 589.

Bosna Hersek'te çatışmaların başlamasının ardından, Türkiye olayları egemen bir devletin toprak bütünlüğüne yönelik bir saldırı olarak tanımlamıştır. Türkiye, bir yandan Sırp saldırılarını şiddetle kınarken, diğer yandan Bosna Hersek'in toprak bütünlüğünün tanınması ile uluslararası toplumun harekete geçeceği düşüncesi ile BM'ye başvurmuştur.²⁵³

BM, 30 Mayıs 1992'de aldığı 757 sayılı kararıyla, ülkede yaşananları bir insani kriz olarak nitelendirmiş, çözüm olarak da bölgeye insani yardım gönderme ve ekonomik ambargo uygulamayı seçmiştir. Türkiye, ambargo ve insani yardım gönderme kararlarına uymakla birlikte, kararı oldukça yetersiz bulmuştur. En başından beri, kuvvet kullanımının hem hukuken hem de ahlaken meşrulaştığını savunmuştur.²⁵⁴ Türkiye, bu konuda uluslararası toplumun dikkatini çekebilmek için yoğun ve çok taraflı bir diplomasi takip etmiş, 17-18 Haziran 1992 tarihinde İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Dışişleri Bakanları Toplantısı, 26-27 Ağustos 1992'de Londra Konferansı ve 25 Kasım 1992'de ise Balkan Konferansı'na öncülük etmiştir.²⁵⁵

İKÖ Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda, BM daha sert önlemler almaya davet edilmiş, İKÖ üyesi devletlere, BM'nin çalışmalarına destekte bulunma çağrısı yapılmıştır. Londra Konferansı'nda ise Türkiye, uluslararası toplumun sadece insani krize cevap vermekle yetinmeyerek, Bosna Hersek'te askeri önlemler alması gerektiğini de vurgulamıştır.²⁵⁶ Aynı görüşler, İstanbul'da düzenlenen Balkan Konferansı'nda Balkan ülkeleri ile de paylaşılmış fakat Türkiye'nin Balkan ülkelere yönelik girişimi sonuçsuz kalmış, Balkan ülkelerinin, Bosna konusunda Türkiye ile görüş birliği içinde olmadığı anlaşılmıştır.²⁵⁷

Türkiye, 7 Ağustos 1992'de, Bosna Hersek'teki krizde izlenebilecek somut adımları ortaya koyan, iki aşamalı bir eylem planı hazırlamış ve bu planı BM

²⁵³ KUT, Yugoslavya Bunalımı...s. 166.

²⁵⁴ Gonca OĞUZ GÖK, 'Türk Dış Politikasında Uluslar arası Meşruiyet Sorunsalı: BM ve Bölgesel Krizler', Marmara Üni. SBE. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2005, s. 181.

²⁵⁵ İsmail SOYSAL, "Günümüzde Balkanlar ve Türkiye'nin Tutumu 1989-1992", **Balkanlar**, İstanbul, 1993, s. 190.

²⁵⁶ GÖK, a.g.e., s.185.

²⁵⁷ KUT, Yugoslavya Bunalımı...s. 590.

Güvenlik Konseyi daimi üyelerine sunmuştur.²⁵⁸ Planın ilk aşamasında, insanı yardımını güvenli bir şekilde ulaştırılması, göçmenlerin barındırılması için güvenli bölgeler oluşturulması, Sırp esir kamplarının kapatılması öngörülmüştür. Eğer bu eylemler başarıya ulaşmazsa, ambargonun sıkılaştırılması, uçuş yasağı ihlallerine izin verilmemesi, bölgenin askerden arındırılması, silahsızlandırılması ve tüm ağır silahların BM'ye teslim edilmesi, gerekirse Sırp milislerin mevzilerinin havadan bombalanması planlanmıştır.²⁵⁹

TBMM, 8 Aralık 1992 tarihinde, Anayasa'nın 92. Maddesine dayanarak, UNPROFOR'a katkı ve BM'nin çağrısı halinde muhtemel bir uluslararası harekâta katılmak için, yurt dışına asker gönderilmesi konusunda hükümete yetki vermiştir.²⁶⁰ Fakat, Türkiye'nin asker gönderme girişimleri, BM mekanizmasını yürüten devletlerce ve özellikle Genel Sekreter Boutros Ghali tarafından sürekli ertelenmiştir. Sebep olarak ise, Türkiye'nin Balkanlar'daki tarihi geçmişi ve Müslüman bir ülke olarak tarafsız davranamayabilme ihtimali gösterilmiştir.²⁶¹ Nihayetinde Türkiye, NATO'nun, BM'nin 781 sayılı kararını uygulamak için başlattığı uçuş yasağı ihlallerini denetleme operasyonuna, 12 uçağı ile davet edilmiştir. Türk F-16'ların görevi, Bosna Hersek hava sahasının kontrolü ile sınırlı tutulmuş, 1994 yılı başında Türk savaş uçaklarının sayısı 18'e yükseltilmiştir. Bu dönemde, Türkiye ayrıca ABD'nin başlattığı havadan insani yardım harekâtına ilk destek veren ülke olmuştur. Harekât başlar başlamaz, 9 ton yardım malzemesi bölgeye ulaştırılmıştır.²⁶²

Türkiye, ABD ile birlikte bu dönemde Bosnalı Müslümanlar ve Hırvatlar arasında çatışmaları sonlandırmak, iki taraf arasında ateşkesi sağlamak için girişimlerde bulunmuş, bu süreçte aktif rol oynamıştır. Girişimler sonucunda, Boşnak-Hırvat Federasyonu Antlaşması imzalanmış, amaçlandığı gibi Sırlara karşı bir güç dengesi oluşturulmuştur.²⁶³

²⁵⁸ KUT, Yugoslavya Bunalımı...s. 594.

²⁵⁹ BORA, a.g.e., s. 304.

²⁶⁰ "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine Dair", Karar no:205, **Resmi Gazete**, no:21431, 10 Aralık 1992, s. 2.

²⁶¹ Oya Akgönenç MUĞİSUDDİN, "Türklerin Balkanlar ve Bosna'da ki Katkılarına Bir Örnek: Türk Tugayı", **Yeni Türkiye**, 97/16, Ankara, 1997, s. 1847.

²⁶² KUT, Yugoslavya Bunalımı...ss. 594-596.

²⁶³ Misha GLENNY, "Heading of War in Southern Balkans", **Foreign Affairs**, C.77, NO:3, Mayıs-Haziran 1995, s. 105.

BM Daimi Temsilcisi İnal Batu, 8 Mart 1994'te, Bosna Hersek'e Asker Gönderen/Göndermek İsteyen Ülkeler Toplantısı'na katılmıştır. Toplantı sonrasında, Türk askerinin bölgeye gönderilmesi hususunda olumlu bir hava oluşmuş, BM Genel Sekreteri Boutros Ghali, 23 Mart 1994'te, Türkiye'den asker talebinde bulunmuştur. 28 Nisan 1994 tarihinde, Genel Kurmay Başkanlığı temsilcileri ile UNPROFOR yetkilileri arasında yeterli lojistik ve istihkâm unsurları ile desteklenmiş bir Mekanize Piyade Taburunun bölgeye gönderilmesi üzerine anlaşmaya varılmıştır. Bosna Hersek'te görevlendirilen Türk Birliği, 4 Ağustos 1994 tarihinden itibaren, Zenica bölgesinin sorumluluğunu almıştır.²⁶⁴

Dayton Antlaşması, Türkiye tarafından desteklenmiş, barışın sağlanmasından sonra Türk askeri tugay seviyesinde IFOR'a katılmıştır. Daha sonra ise SFOR'a tahsis edilmiştir. 2004 yılında, SFOR'un bölgedeki görevini Avrupa Birliği Gücü (EUFOR) almıştır. Türk askerinin bölgedeki faaliyetleri, AB bünyesinde ALTHEA Harekâtı kapsamında günümüzde de devam etmektedir.²⁶⁵

²⁶⁴ MUĞİSUDDİN, a.g.e., s. 1847.

²⁶⁵ Caner SANCAKTAR, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Açılımı", (der: Hasret Çomak), **Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2010, s. 329.

4. BÖLÜM

4.1. TSK'NİN BOSNA HERSEK'TEKİ VARLIĞININ İNSANİ MÜDAHALE VE KORUMA SORUMLULUĞU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Daha önce bahsedildiği üzere, BM'nin herhangi bir devlet içerisindeki insan hakları ihlallerine insani müdahalede bulunabilmesinin temel koşulu; Güvenlik Konseyi'nin insan hakları ihlallerini, uluslararası barışı tehdit eden bir durum olarak görmesi ve gerekli önlemlerin alınması yönünde karar almasıdır. Öncelikle BM, krizin taraflarını uyuşmazlıklarını barışçıl yöntemlerle çözmeye çağırmaktadır. Barışçıl çözüm yollarının yeterli olmadığı durumlarda ise, Güvenlik Konseyi tarafından geçici önlemler ve silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen zorlayıcı önlemler devreye sokulmaktadır. Bu önlemler de yetersiz görülürse silahlı kuvvet kullanımı gündeme gelmektedir. BM dışındaki bölgesel örgütler de insani müdahale konusunda inisiyatif alabilmektedir. Ancak BM Antlaşması'na göre kuvvet kullanılmasını, zorlayıcı tedbirler alınmasını gerektiren durumlarda BM Güvenlik Konseyi'nden yetki alınması gereklidir.²⁶⁶

BM, 15 Mayıs 1992'de aldığı 752 sayılı karar ile yaşananları insani bir kriz olarak nitelendirmiş, çözüm olarak bir dizi geçici tedbir uygulamaya koymuştur. 1991 yılında eski Yugoslavya topraklarında başlattığı askeri ambargo kararına ek olarak, Sırbistan ve Karadağ'a ekonomik ambargo uygulanmasına ve UNPROFOR'un bölgeye konuşlandırarak, bölgenin güvenliğinin sağlanmasına ve insani yardım ulaştırılmasına karar vermiştir.²⁶⁷ Alınan askeri ve ekonomik ambargo kararı, kriz boyunca Bosnalı Müslümanları silahsız ve savunmasız bırakmış, krizin seyrini olumsuz etkilemiştir. Üstelik ambargoyu deldiği ve Sırbıları silahlandığı bilinen ülkelere karşı herhangi bir yaptırım uygulanamamıştır.²⁶⁸ UNPROFOR askerleri, bölgeye insani yardım ulaştırma konusunda başarısız olmuş, güç kullanma yetkisini yalnızca kendilerini koruma amaçlı kullanabilmiş, sivillerin refahı ikinci planda kalmıştır. BM, 30 Mayıs 1992'de aldığı geçici tedbirlere yenilerini eklemiş,

²⁶⁶ PAZARCI, a.g.e., ss. 215-216.

²⁶⁷ YAZAR, a.g.e., s. 23.

²⁶⁸ NEZİROĞLU, a.g.e., s. 21.

Sırbistan ve Karadağ'a çatışmaları durdurma, silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi ve silahların BM'ye teslim edilmesi yönünde çağrıda bulunmuş, ancak bu çağrı sonuçsuz kalmıştır.

9 Ekim 1992'de ise, 41. madde kapsamında yer alan silah kullanılmasını gerektirmeyen zorlayıcı önlemlerden biri hayata geçirilmiştir. Bosna Hersek hava sahası, BM dışındaki bütün uçuşlara kapatılmıştır. Ancak, Sırp tarafından gerçekleştirilen uçuş yasağı ihlallerine uzun süre müdahalede bulunulamamış, Sırp hava saldırıları engellenememiştir. 31 Mart 1993'te alınan kararla BM, üye devletleri ve bölgesel örgütleri Bosna Hersek hava sahasını denetlemeye çağırmış, 12 Nisan 1993'te NATO Uçuş Engelleme Operasyonu başlatılmıştır.²⁶⁹

İçlerinde Saraybosna'nın da bulunduğu 6 Müslüman kent, BM tarafından 1993 yılı ortalarında güvenli bölge ilan edilmiştir. Bu karar, güvenli bölge ilan edilen kentlerin askerden ve silahtan arındırılmasına, çatışmaların ve insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesine yönelik bir tedbir olarak nitelendirilmiştir. Beklenenin aksine güvenli bölgeler Sırp saldırılarının en çok yaşandığı yerler haline gelmiştir. Bunun üzerine BM, üye devletlere ve diğer bölgesel örgütlere güvenli bölgelerin korunabilmesi için hava saldırısı düzenleyebilme yetkisi vermiştir.²⁷⁰

Süreç içerisinde alınan geçici ve zorlayıcı önlemlere ek, müzakere çabaları da sürdürülmüş, ortaya atılan barış planları çatışmacı taraflarca belirli gerekçeler öne sürülerek kabul edilebilir bulunmamıştır. 1995 yılı ortalarına dek, şiddetli çatışmalar yaşanmaya devam etmiş, can kayıpları ve insan hakları ihlallerine mani olunamamıştır. Askeri güç kullanımı defalarca gündeme gelmiş, NATO Sırp saldırılarına ateşle karşılık vermiş, ancak BM'den beklenen silahlı müdahale kararı bir türlü alınamamıştır. BM Güvenlik Konseyi üyelerinin bazılarının silahlı müdahaleye karşı çıkması ve veto yetkisini kullanma tehdidi sonrasında Güvenlik Konseyi'nden müdahale kararının çıkmayacağının anlaşılması üzerine NATO, 30 Ağustos 1995 tarihinde Kararlı Güç Operasyonu'nu devreye sokmuş ve bu

²⁶⁹ ÖZDEMİROĞLU, a.g.e., s. 18.

²⁷⁰ SELVER, a.g.e., s. 145.

operasyonu BM'nin güvenli bölgelerin korunmasına yetki veren kararına dayandırmıştır. Bu nedenle de gerçekleştirilen müdahale hukuka uygun kabul edilmektedir.²⁷¹

Özetle, Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesi sonucunda, Eski Yugoslavya'nın tamamında hak iddia eden Sırbistan'ın saldırısına uğraması ile başlayan ve yaklaşık 3,5 yıl süren Bosna Hersek krizine yönelik gerçekleştirilen müdahale, insani müdahale kapsamında ele alınacak olursa, uluslararası müdahalede oldukça geç kalınması ve yaşananlara mani olunamaması sonucunda büyük çoğunluğunu sivillerin oluşturduğu yüz binlerce kişinin hayatını kaybetmesi ya da insan hakları ihlallerine maruz kalması nedeniyle, başarısız bir insani müdahale örneği olarak nitelendirilebilmektedir.

Koruma sorumluluğu ilkesi uyarınca, her bir devletin vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçları içeren eylemlere karşı korumakla yükümlü olduğu, sorumluluğun yerine getirilememesi durumunda, doğru otorite olarak tanımlanan BM Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması VII. Bölümü uyarınca, güç kullanımını da içerebilecek tedbirler alabileceği vurgulanmıştır. İnsancıl amaçlı bir askeri müdahalenin gerçekleştirilebilmesi için ise altı ölçüt önerilmiştir. Bu ölçütler; müdahale kararının yetkili bir otorite tarafından alınması, müdahalenin haklı bir sebebe dayanması, insani amaçların dışında başka bir niyetin bulunmaması, müdahalenin son çare olarak düşünülmesi, müdahalenin orantılı araçlarla gerçekleştirilmesi ve müdahale sonrasında insan hakları ihlallerinin sona ereceğine dair makul bir beklentinin bulunması şeklinde sıralanmıştır.²⁷²

Müdahale kararının yetkili otorite tarafından alınması ölçütü, Bosna Hersek krizinde uygulanmıştır. Kararlı Güç Operasyonu, BM Güvenlik Konseyi'nin güvenli bölgelerin korunması için üyelerine ve diğer bölgesel örgütlere hava saldırısı düzenleyebilme yetkisi verdiği kararına dayandırılmış, BM'nin yetkilendirmesi sonucu NATO üyesi devletler eliyle gerçekleştirilmiştir.²⁷³ Yukarıda sayılan

²⁷¹ YAPICI, a.g.e., s. 17.

²⁷² **Responsibility to Protect**, ss. XII-XIII.

²⁷³ YAPICI, a.g.e., s. 22.

ölçütlerin ikincisi, müdahalenin haklı bir sebebe dayanmasıdır. Koruma sorumluluğu ilkesine göre askeri müdahale, insani amaçlarla yapılsa bile istisnai bir önlem olarak kabul edilmektedir ve ancak ciddi ve telafisi olmayan durumlar oluştuğunda ya da oluşması yönünde ciddi beklentiler bulunduğu gerçeğiyle gerçekleştirilmelidir.²⁷⁴ Bosna Hersek'te gerçekleştirilen askeri müdahale, Bosnalı Müslümanların toplu bir soykırıma uğramasını engellemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, haklı bir sebebe dayanmaktadır.²⁷⁵

Müdahale haklı bir sebebe dayanıyorsa ve müdahale ile amaçlanan devletlerin bireysel çıkarlarından ziyade, tüm tarafların katılımı ile barış ve uzlaşmanın sağlanmasıyla doğru niyet ölçütü karşılanmış olmaktadır. Devletlerin çıkarlarının Bosna Hersek'te gerçekleştirilen müdahale üzerinde ne derece etkili olduğu tartışılır olmakla birlikte, geçmişte NATO, günümüzde ise AB'nin bölgede devam eden sorumluluğu ile barış ve uzlaşmanın sürdürülmesi sağlanmış, doğru niyet gösterilmiştir.²⁷⁶

Son çare ölçütü, askeri müdahaleden önce her türlü diplomatik ve askeri olmayan çözüm yolunun denenmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Ancak durumun aciliyeti, bütün yolların denenebilmesine imkân tanımayabilir. Bu sebeple, bu yollar denense dahi sonuç alınamayacağına ilişkin yeterli bir kanı oluşmuşsa, son çare ölçütü karşılanmış kabul edilmektedir.²⁷⁷ Bu ölçüt Bosna Hersek krizinde karşılanmıştır. Müdahale konusunda geç bile kalınmıştır. Müdahalenin orantılı araçlarla gerçekleştirilmesi ölçütüne göre, müdahale amacını aşmamalı, orantılı ve hukuka uygun şekilde gerçekleştirilmelidir. Bosna Hersek krizinde, Sırp yerleşim yerleri NATO tarafından bombalanmamış, çoğunluğu savaştan askerler olmak üzere çok az Sırp yaşamını yitirmiştir. Böylece oldukça az kayıpla kriz sonlandırılmış, orantılılık ölçütü karşılanmıştır.²⁷⁸

²⁷⁴ *Responsibility to Protect*, s. 32.

²⁷⁵ YAPICI, a.g.e., s. 22.

²⁷⁶ YAPICI, a.g.e., s. 11.

²⁷⁷ *Responsibility to Protect*, s. 36.

²⁷⁸ YAPICI, a.g.e., s. 22.

Bahsedilen son ölçüt ise, müdahale sonrasında yaşanan insanlık dışı durumun sona ereceğine dair makul bir beklentinin bulunmasıdır. NATO komutasındaki çok uluslu bir gücün, Sırp milisler karşısında başarılı olması her zaman mümkündür. Bu sebeple, bu ölçüt de Bosna Hersek krizinde karşılanmıştır.²⁷⁹

ICISS Raporu'na göre, koruma sorumluluğu üç aşamalı bir sorumluluğu kapsamaktadır. Bunlar: Önleme sorumluluğu, tepki sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğudur. Yugoslavya'nın dağılma, Bosna Hersek'in bağımsızlık sürecinde uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilen, olası bir krizin sebeplerini tespit ederek krizi önleme yönündeki diplomatik çabalar, önleme sorumluluğu kapsamında değerlendirilmektedir. Ekonomik ve askeri ambargo, Bosna Hersek hava sahasının uçuşa kapatılması, bazı kentlerin güvenli bölge ilan edilmesi gibi kararlar ile NATO askeri müdahalesi de tepki sorumluluğu kapsamında yer almaktadır. BM, NATO ve AB öncülüğünde Dayton Antlaşması'nın imzalanmasından günümüze dek süren, barışın, güvenliğin ve istikrarın devlet organları ve uluslararası toplum eliyle yeniden sağlanmasına yönelik bütün faaliyetler ise yeniden inşa sorumluluğu kapsamı içerisindedir.

Türkiye, Bosna Hersek krizinin en başından beri yaşanan can kayıplarının ve insan hakları ihlallerinin engellenebilmesi için askeri müdahalenin gerekliliği üzerinde durmuş, kuvvet kullanımının hukuken ve ahlaken meşrulaştığını savunmuştur. Sırp saldırıları, Türkiye tarafından egemen bir devletin toprak bütünlüğüne yönelik müdahaleler olarak nitelendirilmiş, Sırp saldırılarının engellenmesi konusunda uluslararası toplumu harekete geçirebilmek için BM göreve çağırılmıştır.²⁸⁰ BM'nin aldığı ambargo ve insani yardım ulaştırılması gibi geçici tedbirler, desteklenmekle ve kararlara uyulmakla birlikte oldukça yetersiz bulunmuştur. Çok taraflı diplomasi yürütülerek, uluslararası toplumun dikkati Bosna Hersek'e çekilmeye çalışılmış, öncülük edilen toplantılarda BM daha sert önlemler almaya davet edilmiştir. Bosna Hersek krizinde izlenebilecek, bölgenin askerden arındırılması, silahsızlandırılması ve gerekmesi halinde Sırp mevzilerinin

²⁷⁹ YAPICI, a.g.e., s. 22.

²⁸⁰ SOYSAL, a.g.e., s. 190.

bombalanması gibi sert önlemleri de içeren bir eylem planı hazırlanmış ve BM Güvenlik Konseyi'ne sunulmuştur.²⁸¹

Türkiye, UNPROFOR'a katılmak için talepte bulunmuş, bu talep 1994 yılına dek karşılık bulmamıştır. Ancak alınan önlemler kapsamında, BM'nin yetkilendirmesi ile UNPROFOR paralelinde NATO tarafından Adriyatik Denizi'nde ve Bosna Hersek hava sahasında gerçekleştirilen harekâtlara etkin katılım sağlanmıştır. 30 Ağustos 1995'ten itibaren gerçekleştirilen NATO harekâtı, Türkiye tarafından hukuka uygun bulunmuş, Türk savaş uçakları da harekâta görev almıştır. Krizin sonuçlandırılmasının ardından imzalanan Dayton Barış Antlaşması da Türkiye tarafından desteklenmiştir. Türkiye barışın, güvenliğin ve istikrarın korunması, benzer krizlerin, can kayıplarının ve soykırıma varan eylemlerin tekrarlanmaması için günümüze dek görevini sürdürmüştür.²⁸²

Bosna Hersek krizi ile ilgili BM tarafından alınan kararlar, Türkiye tarafından yetersiz bulunsa da desteklenmiş, kararlara uygun davranılmıştır. Ayrıca BM'nin yetkilendirdiği NATO tarafından bölgede icra edilen harekâtlarda görev almakla, müdahale kararının yetkili otorite tarafından alınması ölçütüne uygun davranılmıştır. Sırp saldırıları sonucunda yaygın sivil ölümleri gerçekleşmiş, insanlığa karşı suçlar ve soykırıma varan eylemler yaşanmıştır.²⁸³ Yaşananlar sonrasında uluslararası toplum tarafından Bosna Hersek krizine müdahale edilmiştir. Türkiye de Bosna Hersek'te gerçekleştirilecek askeri müdahaleyi aynı sebepleri öne sürerek en başından beri savunmuş, hukuken ve ahlaken meşru bulmuştur. Nihayetinde gerçekleştirilen müdahaleye katılım sağlamıştır. Bu nedenle de Türkiye'nin Bosna Hersek'teki varlığı haklı bir sebebe dayanmaktadır.

Türkiye'nin Bosna Hersek'te günümüze dek süren varlığı, yaşanan insanlık dışı durumun sonlandırılması amacını taşımaktadır ve doğru niyet ölçütünü karşılamaktadır. Ancak iki devlet arasındaki tarihi ve kültürel bağlar sebebiyle Bosna Hersek'in Türk Dış Politikası açısından önem arz etmesi, Türkiye'nin karışık

²⁸¹ KUT, Yugoslavya Bunalımı... s. 594.

²⁸² SANCAKTAR, **a.g.e.**, s. 329.

²⁸³ YAPICI, **a.g.e.**, s. 18.

niyetlerle hareket edebileceği ve kendi çıkarlarını da gözetebileceği şeklindeki değerlendirmelere neden olmaktadır.

Türkiye, Bosna Hersek'te yaşanan durumun ciddiyetinin çok erken farkına varmış, diğer çözüm yollarının krizi sonlandırmaya yetmeyeceği fikriyle hareket ederek, daha sert önlemler alınması yönünde adımlar atmıştır.²⁸⁴ Müdahale konusunda geç kalındığı düşünülmüş, uluslararası toplum ivedilikle ve kararlılıkla harekete geçmeye çağırılmış, son çare ölçütüne uygun hareket edilmiştir. Ayrıca gerçekleştirilecek müdahalenin yaşanan insanlık dışı durumu sona erdireceğine dair beklentilerini her zaman korumuş, bu ölçütü de yerine getirmiştir. Türkiye, Bosna Hersek'te bulunduğu süre boyunca, gerek müdahale sırasında katıldığı harekâtlarda aldığı görevlerde, gerekse krizin sona ermesinin ardından bölgede yürüttüğü faaliyetlerde, eylemlerinin amacını aşmamasına dikkat etmiş, orantılı ve insani hukuka uygun şekilde davranmıştır.

Bosna Hersek'in bağımsızlık sürecinde Türkiye, krizi Yugoslavya'nın iç meselesi olarak görmüş ancak AT'nin Slovenya ve Hırvatistan'ı, Bulgaristan'ın da bunlara ek olarak Bosna Hersek ve Makedonya'yı tanımasının ardından, ayırt etmeksizin 4 cumhuriyeti de aynı anda tanımıştır. Çatışmalar başlar başlamaz ise Sırp saldırıları kınanmış, çatışmaların şiddetlenmeden bastırılması ve Bosna Hersek'in toprak bütünlüğünün tanınması için uluslararası toplumu harekete geçirebilmek için çok taraflı bir diplomasi izlenmiştir.²⁸⁵ Türkiye'nin bu çabaları önleme sorumluluğu kapsamında değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin katıldığı ve desteklediği ekonomik ve askeri ambargo kararları ile Adriyatik'te ve Bosna Hersek topraklarında gerçekleştirilen Deny Flight, Sharp Guard ve Kararlı Güç gibi hava ve deniz harekâtları tepki sorumluluğu kapsamında yer almaktadır. Dayton Barış Antlaşması sonrasında barışın, güvenliğin ve istikrarın yeniden sağlanmasına yönelik Türk askeri tarafından yürütülen ateşkesin kontrol edilmesi, bölgenin askerden arındırılması ve silahsızlandırılması, insan yardım

²⁸⁴ SOYSAL, a.g.e., s. 190.

²⁸⁵ KUT, Yugoslavya Bunalımı... s. 166.

faaliyetlerinin güvenliğini sağlanması, yerlerinden edilen kişilerin sürekli yaşadıkları yerlere dönmelerinin sağlanması gibi faaliyetler ile altyapı, inşaat ve onarım, eğitim, sağlık ve rehabilitasyon, barınma ve güvenlik, tanıtım, kültür ve spor gibi hizmetler ise yeniden inşaat sorumluluğu kapsamı içerisindedir.

4.2. TSK'NİN BOSNA HERSEK'TE BARIŞI DESTEKLEME HAREKÂTINA KATKILARI

Türkiye, Bosna Krizi'nin başından beri, kuvvet kullanımının hem hukuken hem de ahlaken meşrulaştığını savunmuş, yürüttüğü diplomasi ile uluslararası toplumun dikkatini çekmeye çalışmış ve her fırsatta askeri müdahaleyi desteklemiştir.²⁸⁶

1992 yılının şubat ayında, Türkiye, Bosna Hersek ve Hırvatistan'da görev yapan UNPROFOR'a katılmak için başvurmuş fakat Güvenlik Konseyi, bölge ile tarihsel bağları olan ülkelerin UNPROFOR'a katılımına engel oluşturan geleneksel ilke kararına atıfla, Türkiye'nin başvurusunu uzun süre kabul etmemiştir.²⁸⁷

Türkiye, BM nezaretinde Bosna Hersek'e asker gönderme niyetini açıkladıktan hemen sonra, Sırbistan Karadağ ve Yunanistan'ın, "Balkanlar'ın yüzyıllarca Türk hâkimiyetinde kalması nedeniyle, Türkiye'nin bölgede tarafsız olmayacağı, Türkiye'nin asker göndermesi durumunda Türk askerine karşı savaacakları, Türkiye'nin, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar bir devlet kurmak hayali ile Bulgaristan, Makedonya Cumhuriyeti, Arnavutluk, Kosova ve Sancak üzerinden Bosna Hersek'e ulaşmayı arzuladığı, Bosna Hersek'i, kolonize etmeye çalışan gizli bir Türk Planı'nın olduğu ve hatta Türkiye'nin, Bosna'ya müdahalesinin 3. Dünya Savaşı'nı çıkarabileceği" şeklindeki şiddetli tepkilerine maruz kalmıştır.²⁸⁸

²⁸⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 16, Birleşim 94, 1. Oturum, 25 Ağustos 1992.

²⁸⁷ MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1847-1848.

²⁸⁸ ÖZPİÇAK, a.g.e., s. 135.

18 Eylül 1992’de, Bosna Hersek’e NATO ülkelerince BM himayesinde birlik gönderecek 8 ülke olarak sadece İngiltere, Kanada, Fransa, İspanya, Hollanda, Belçika, Norveç ve Danimarka belirlenmiş, Türkiye’nin bu konudaki girişimleri ilk etapta sonuç vermemiştir. Ancak Türkiye, UNPROFOR paralelinde başlatılan deniz ve hava harekâtlarına katılım göstermiştir.²⁸⁹

Türk Deniz Kuvvetleri, UNPROFOR harekâtı paralelinde Adriyatik Denizi’nde STANAVSORMED tarafından 13 Temmuz 1992 tarihinde icra edilmeye başlanan “Sharp Guard” harekâtına, 1’i hazırlık durumunda olmak üzere 2 firkateyn, akaryakıt gemileri ve mayına karşı tedbir gemileri ile katılmıştır. Bu harekât kapsamında, 13 Temmuz 1992 ile harekâtın sona erdiği 2 Ekim 1996 tarihleri arasında, toplam 18 firkateyn/muhrip, 2 denizaltı, 4 akaryakıt gemisi ve yaklaşık 5000 Türk Deniz Kuvvetleri personeli görevlendirilmiştir.²⁹⁰

TBMM, 8 Aralık 1992 tarihindeki 36. birleşiminde, oy çokluğu ile UNPROFOR kapsamında veya BM nezaretinde gerçekleştirilecek muhtemel bir uluslararası harekâta katılmak için yurt dışına asker gönderilmesi konusunda, hükümete yetki veren 205 sayılı kararı almıştır. Kararda; “Bosna Hersek’te süregelen insanlık trajedisine çözüm getirmek ve insancıl yardım ulaştırmak için BM Güvenlik Konseyi’nin 743 sayılı kararıyla, eski Yugoslavya’ya ve bu kapsamda Bosna Hersek’e gönderilmesi kararlaştırılan UNPROFOR ve Bosna Hersek ve diğer eski Yugoslavya Cumhuriyetleri konusunda BM Güvenlik Konseyi’nce alınabilecek güç kullanma kararlarına katılmak üzere, lüzum, hudut, şümül ve zamanı hükümetçe takdir ve tespit edilmek kaydıyla, TSK’nin yabancı ülkelere gönderilmesine, Anayasa’nın 92. Maddesi uyarınca izin verilmesi kararlaştırılmıştır.” ifadelerine yer verilmiştir.²⁹¹

Kara birliklerinden önce Türk Hava Kuvvetlerine ait 12 savaş uçağı, BM’nin Bosna Hersek hava sahası üzerinde uçuş yasağı uygulamak ve denetlemek amacıyla başlattığı ve uygulama görevini NATO’ya verdiği “Deny Flight” hava harekâtına

²⁸⁹ ÖZPIÇAK, a.g.e., ss. 135-136.

²⁹⁰ Atike KAPTAN, *Geçmişten Günümüze Bosna Hersek Tarihi ve Türkiye Bosna Hersek İlişkileri*, ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008, s. 50.

²⁹¹ “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine Dair”s. 2.

katılmak üzere, İtalya'nın Avrano üssüne davet edilmiştir. Ancak, Yunanistan Hükümeti, Türk uçaklarının Yunan hava sahasından geçmelerine izin vermeyi reddetmiştir. Bu sebeple, Türk F-16'ları uluslararası hava sahası üzerinden bölgeye intikal etmiştir. Türk hükümeti tarafından bu operasyonda görevlendirilen ilk filo olan 142. Filo, 19 Nisan 1993 tarihinde, İtalya'ya ulaşmıştır. Türk F-16'ların görevinin, Bosna Hersek hava sahasının kontrolü ile sınırlı olacağı ve Sırlara karşı girişilebilecek bombalama harekâtını kapsamadığı açıklanmıştır. Türk filosu, ilk devriye görevine 3 Mart 1993'te başlamış ve 1994 yılı başında İtalya'da bulunan Türk savaş uçaklarının sayısı 18'e yükseltilmiştir. Dönem içerisinde, 1999 yılına kadar 12 filo ve yaklaşık 2500 personel operasyonda görev almıştır.²⁹² Ayrıca, aynı dönemde ABD tarafından bölgeye havadan insanı yardım ulaştırılması operasyonuna Türkiye, ilk gün 9 ton yardım ile destek vermiş, Türk askeri kuvvetleri, yardımın bölgeye ulaştırılmasında katkı sağlamıştır.²⁹³

Saraybosna'da yaşanan katliamların artışı ve NATO Konseyi'nin 9 Şubat 1994 tarihli ultimatoma kararından sonra, bölgede ortaya çıkan yeni durum, UNPROFOR'un ilave asker gereksinimini gündeme getirmiştir. Ayrıca, Sırların Saraybosna civarındaki kuşatmayı kaldırmak için Boşnaklarla aralarında Rus askerlerin konuşlandırılacağı bir tampon bölge oluşturulmasını şart koşmaları ve bunun kabul edilmesi, UNPROFOR'a Türk katkısı konusunun tekrar değerlendirilmesini sağlamıştır.²⁹⁴

BM Güvenlik Konseyi'nin 900 sayılı kararı ile, Balkan ülkelerinin de UNPROFOR içinde asker bulundurabilecekleri ifade edilmiş, 22 Mart 1994 tarihinde Türkiye, BM Genel Sekreteri tarafından asker gönderebilecek ülkeler listesine dâhil edilmiştir.²⁹⁵ Hemen ardından 23 Mart 1994 tarihinde, BM Genel Sekreteri Boutros Ghali, Türk Daimi Temsilciliği'ne bir nota göndererek, UNPROFOR'un gösterdiği acil ihtiyaç çerçevesinde Türkiye'den öncelik sırası ile; 1000 kişilik bir Lojistik

²⁹² Fahriye EMGİLİ, 'Bosna Hersek Trajedisinde Türk Birliği', *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* Sayı:21, 2012, ss. 72-76.

²⁹³ KUT, *Yugoslavya Bunalımı*...ss. 594-596.

²⁹⁴ Ersoy IRKLI – Ergin ALAEDDİN, *Bosna Hersek Gerçeği*, HAK Basımevi, İstanbul, 1995, s. 50.

²⁹⁵ MUĞİSUDDİN, *a.g.e.*, s. 1848.

Taburu, 500 kişilik bir İstihkâm Taburu ve 1200 kişilik bir Mekanize Piyade Taburu olmak üzere toplam 2700 kişiden oluşacak bir kuvvet tahsis etmesini istemiştir.²⁹⁶

Karara itiraz eden iki ülke Yunanistan ve Sırbistan olmuştur. Yunanistan, belirli tarihi gerekçeler öne sürerek, Türk askerinin bölgede görev almasını istememektedir. Eski Yunan Başbakanlardan Konstantin Miçotakis, karar üzerine, BM Genel Sekreteri Boutros Ghali'yi arayarak tepkilerini iletmiştir. Ghali'nin cevabı ise Türk askerinin BM barış gücüne katılımını büyük güçlerin istediği ve bir şey yapamayacağı yönünde olmuştur.²⁹⁷ Aynı sebeplerden dolayı, Sırp da ağır tepki göstermiş, birçok Sırp politikacı, bölgede vahim gelişmeler olacak şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.²⁹⁸ 25 Mart 1994'te, BM, Sırbistan ve Yunanistan'ın itirazlarına rağmen Türk askerinin Bosna'ya gidişini onaylamıştır.²⁹⁹

Bu arada, BM Genel Sekreter Yardımcısı ve Barışı Koruma Görevleri Sorumlusu Kofi Annan, Türk hükümetine iletilmek üzere Türkiye'nin BM Daimi Temsilcisi İnal Batu'ya bir mektup göndermiştir. Mektupta, 2700 askerden oluşacak Türk Birliği'nin yapması gereken görevler; Bosna'nın orta kesimlerindeki mayınların temizlenmesi, bombardımanda yıkılan köprülerin ve tarihi eserlerin onarılması, acil gıda ve tıbbi malzeme ihtiyacındaki bölgelere yardım edilmesi, konvoyların ulaşması ve piyade taburunun ateşkes bölgesine yerleştirilmesi şeklinde sıralanmıştır.³⁰⁰

28 Nisan 1994 tarihinde, Genel Kurmay Başkanlığı temsilcileri ile UNPROFOR temsilcileri arasında yapılan görüşmeler sonucunda, yeterli lojistik ve istihkâm unsurları ile desteklenmiş bir Mekanize Piyade Taburu'nun bölgeye gönderilmesi üzerinde mutabakat sağlanmıştır.³⁰¹

9 Haziran 1994 günü, Başbakan Tansu Çiller, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş ve Milli Savunma Bakanı Mehmet Gölhan ile birlikte Bosna Hersek'e gidecek olan Bosna Hersek Türk Barış Gücü Görev Kuvveti'ni ziyaret

²⁹⁶ IRKLI-ALAEDDİN, a.g.e., s. 51.

²⁹⁷ *Milliyet Gazetesi*, 25 Mart 1994.

²⁹⁸ *Hürriyet Gazetesi*, 25 Mart 1994.

²⁹⁹ *Milliyet Gazetesi*, 25 Mart 1994.

³⁰⁰ *Milliyet Gazetesi*, 25 Mart 1994.

³⁰¹ EMGİLİ, a.g.e., s. 73.

etmiştir. Ziyaret sırasında, Başbakan Tansu Çiller'e 4. Kolordu Komutanı İsmail Özkan tarafından görev hazırlıkları kapsamında bilgilendirme yapılmıştır. Bu bilgilendirmede; “Birliğin, Türkiye'nin bütün bölgelerini kapsayacak şekilde seçildiği, kuvvetin bir mekanize tabur, bir lojistik tabur ve bir muharebe bölüğünden oluştuğu, iki hava irtibat subayıyla hukuk subayları, tercüman, din işleri ve sağlık görevlilerinin de yer aldığı bildirilmiştir.³⁰² Ayrıca, Görev Kuvveti Komutanı Albay Ali Erdoğan'ın da İngilizce, Almanca, Boşnakça ve Hırvatça bildiği ve askerlere 25 dolar, subaylara ise rütbelerine göre 25-70 dolar arasında harcırah verileceği de” ifadeler arasında yer almıştır.³⁰³

Öncelikle, Ankara 28'inci Mekanize Piyade Tugayı'nda hazırlıklarını tamamlayan Türk Birliği'nin malzeme ve cephaneleri, 16-27 Haziran 1994 tarihleri arasında, Behiçbey Tren İstasyonu'ndan, İzmir Derince Limanı'na gönderilmiştir. Malzemeler, buradan gemiler ile Split Limanı'na ulaştırılmıştır. Sonrasında, personel, silah ve malzemenin, İtalya'da konuşlanan Türk F-16'larının da görev yapacağı güvenlik şemsiyesi altında, kara ve demiryolu ile intikalle görev yerinde buluşması sağlanmıştır. İlk katile, görev yerinin çevre emniyetini sağlayarak, beraberinde götürdükleri dedektörlerle çevrede mayın taraması yapmıştır.³⁰⁴

İstihkâm, ulaştırma ve levazım unsurları ile desteklenen Bosna Hersek Türk Barış Gücü Görev Kuvveti, 24 Haziran 1994 tarihinde Bosna Hersek'e gitmek üzere Türkiye'den hareket etmiştir. Bosna Hersek'te BM barışı koruma gücünde yer alacak olan Türk Birliği, Ankara Esenboğa Havaalanı'nda düzenlenen bir törenle, Split'e uğurlanmıştır. Törene, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Tansu Çiller ve diğer yetkililer de katılmıştır.³⁰⁵

24 Haziran 1994 tarihinde, Türk Hava Yollarına (THY) ait uçakla, Split'e ulaşan ve 328 kişiden oluşan Türk Barışı Koruma Gücü'nün ilk kafilesini havaalanında, Türkiye'nin Hırvatistan Büyükelçisi Yüksel Söylemez, hazırlıkları tamamlamak amacıyla daha önceden Split'e gelen Keşif ve Konakçı Heyeti Başkanı

³⁰² **Milliyet Gazetesi**, 10 Haziran 1994.

³⁰³ **Milliyet Gazetesi**, 16 Haziran 1994.

³⁰⁴ EMGİLİ, a.g.e., s. 74.

³⁰⁵ **Milliyet Gazetesi**, 16 Haziran 1994.

Tuğgeneral Işık Koşaner ve THY Bükreş Bürosu Müdürü İlker Gölcüklüoğlu karşılamıştır.³⁰⁶

Türk Birliği'nin, Türkiye'den Hırvatistan'ın Split Limanı'na intikal işlemi, 24-27 Haziran 1994 tarihlerinde tamamlanmıştır. Yapılan NATO toplantısında Türk Birliği'nin, Bosna'nın orta-kuzey yöresine düşen Zenica bölgesinde konuşlandırılmasına karar verilmiştir.³⁰⁷ Türk Birliği'nin görev yeri Zenica'ya gidişi, çeşitli sebeplerle ertelenmiş, 6 Temmuz 1994'e kadar Split kentinde beklemekte olan Türk Birliği, görev bölgesinde yerleşeceği binaların kira sorununun çözülmesi ile gruplar halinde Bosna'ya hareket etmeye başlamıştır.³⁰⁸ Türk Birliği'nin 87 araç ve 218 personelden oluşan ilk kafilesi, 7 Temmuz 1994'te Zenica'ya hareket etmiştir.³⁰⁹

Bosna Hersek'te görev yapacak Türk Birliği, Split'ten Zenica'ya intikalini 7-21 Temmuz 1994 tarihleri arasında, 4 ayrı kafile şeklinde tamamlamış ve 4 Ağustos 1994 tarihinden itibaren, bölge sorumluluğunu teslim almıştır.³¹⁰ Daha sonra ise 2700 kişilik Türk Birliği'nin kalan kısmı, Türkiye'den hareket etmiştir. 500 kişilik istihkâm ve 1000 kişilik lojistik unsurlarının önemli bir bölümü, İstanbul'daki birliklerden sağlanmıştır. Ayrıca Bosna BM barışı koruma gücünde görev yapacak askeri personelin, 6 ay gibi belirli aralıklarla değiştirilmesi planlanmıştır.³¹¹

Ankara Mamak'taki 28. Mekanize Tugayı bünyesinden oluşturulan ve bölgede görev yapacak olan Mekanize Piyade Taburu'ndaki 42 Subayın tamamı, 60 astsubayın büyük bir kısmı ve 829 er ve erbaşın 150'si İngilizce, Almanca, Fransızca ve Sırpça bilmektedir. TSK'nin en yeni ve en modern araçları ile donatılan Türk Birliği'nin; 41 tırtıllı, 116 tekerlekli, toplam 157 aracı bulunmaktadır. Bölgeye, birlik tarafından tanksavar, uçaksavar ve havanlardan oluşan ağır silahlar da götürülmüştür. Birliğin sıcak yemek gereksinimini karşılamak için mutfak, küçük çaplı ameliyatları

³⁰⁶ **Milliyet Gazetesi**, 25 Haziran 1994.

³⁰⁷ **Milliyet Gazetesi**, 28 Haziran 1994.

³⁰⁸ ÖZPIÇAK, a.g.e., s. 138.

³⁰⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Temmuz 1994.

³¹⁰ MUĞİSUDDİN, a.g.e., s. 1847

³¹¹ EMGİLİ, a.g.e., s. 75.

yapabilecek bir hastane, ambulans ve en kötü suyu bile içilebilir hale getirecek su arıtma cihazları bulunmaktaydı.³¹²

Türk Birliği, 4 Ağustos 1994 tarihinden itibaren, sorumluk bölgesi olan Zenica ve Kakani kentleri ile kuzeye uzanan 390 km'lik geniş bir alanı İngiliz ve Kanada taburlarından devralmış, 20 Aralık 1995 tarihine kadar bölgedeki insani yardım harekâtı, emniyetli bölgelerin sağlanması ve korunması maksadı ile oluşturulan UNPROFOR kapsamında görev yapmıştır.³¹³ Ayrıca, BM kararı ile NATO, 30 Ağustos 1995 tarihinden itibaren, Bosna Hersek'teki Sırp mevzilerini bombalamıştır ve söz konusu operasyonda Türk savaş uçakları da yer almıştır.³¹⁴

Türkiye'nin Bosna krizindeki yapıcı tavırlarına rağmen BM, Zenica'ya konuşlanmasından kısa bir süre sonra, Türk Birliği'nin tarafsızlığını sorgulama gereği duymuş, verilen görevler ile Türkiye'nin tavrı test edilmiştir. Verilen ilk görev, bir imar görevi olmuştur. Bu görev, Zenica şehrinin bombalanması sırasında yıkılan bazı kamu binalarının onarılmasında yardımcı olmuştur. Türk Birliği'ne verilen ilk bina, savaş sırasında hasara uğramış bir Ortodoks Kilisesi olmuştur. Şüphesiz bu tesadüfi bir rastlantı değildir. Bir taraftan Türklerin sabrı ve tarafsızlığı ölçülmüş, diğer taraftan sinayıcı ve caydırıcı bir tutum sergilenmiştir.³¹⁵

Türk Birliği, ilk görevini sabır ve olağanüstü soğukkanlı bir tutum içinde özenle tamamlamıştır. Tamir ve imar edilerek ortaya çıkarılan eser, son derece iyi bir işçilik örneği oluşturmuş ve bölgede dikkatleri çekmeyi başarmıştır. Sonrasında, Türk Birliği'ne bir Katolik Kilisesi ve bir müzik okulunun tamir işi verilmiştir. Bu onarım işlerinde de başarı sağlanmış, verilen görevler bitiriliş tarihinden önce tamamlanmış ve ilgililere teslim edilmiştir. Uluslararası toplum, böyle bir gerginlik ve kriz ortamında Türklerin tutumunu, tarafsızlığını, sivil projeler içinde gösterecekleri takım çalışması ruhunu ölçmüş ve sonucunda Türklerin etkinliğini bütünü ile kabullenmiştir.³¹⁶

³¹² EMGİLİ, a.g.e., s. 75.

³¹³ EMGİLİ, a.g.e., s. 75.

³¹⁴ Rifat UÇAROL, **Siyasi Tarih(1789-1999)**, Filiz Kitapevi, 5.Baskı, İstanbul, 2000, s. 842.

³¹⁵ MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1847-1848.

³¹⁶ MUĞİSUDDİN, a.g.e., s. 1848

BM tarafından verilen bu görevler, Türk askerinin moralini bozmayı hedeflese de başta subaylar olmak üzere Türk askerlerini daha da kamçulamıştır. Türk Birliği, sonrasında ayırım hattında keşif ve devriye görevleri, kontrol noktası tesisi, şehir içi devriye ve tarafların askeri faaliyetlerinin kontrolü görevlerinde bulunmuştur.³¹⁷

İlk direnişler, başarı ve sabırla atlatılmış ve Bosna'da Boşnaklar için ve Bosna'nın barışçıl geleceğinin sağlanmasında Türk katkısının devamı için, soğukkanlı ve olumlu bir tutum içerisinde çalışılmaya devam edilmiştir. Türk Birliği, gösterdiği çabalar ile Türkiye ile uluslararası toplum arasında bir diplomasi, bir kültür, bir anlayış köprüsü kurmayı başarmıştır.³¹⁸

Dayton Antlaşması'nın, taraflarca kabulü sonrasında anlaşma şartlarının yerine getirilmesi ve anlaşmanın uygulamaya konulabilmesini sağlama görevi BM Güvenlik Konseyi tarafından, NATO'ya verilmiştir. Bunun üzerine, UNPROFOR kontrolünde yer alan Türk Barış Kuvvetleri, takviye edilerek tugay seviyesine çıkartılmış ve 20 Aralık 1995'ten itibaren IFOR'a tahsis edilmiştir. Türk Barış Kuvvetleri, IFOR kapsamında mültecilerin evlerine dönüşü, hukukun tesisi, savaş suç ve suçlularının soruşturulması gibi konularda katkı sağlamıştır.³¹⁹ Ayrıca 22 Ocak 1996 tarihinde, Bosna Hersek Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında bir Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması imzalanmış, 20 Mayıs 1996 tarihinden itibaren Bosnalı askerler Türkiye'ye gelmeye başlamışlardır. Bu program çerçevesinde, 3000'den fazla Bosnalı subay ve askeri öğrenciye TSK tarafından askeri eğitim verilmiştir.³²⁰

20 Aralık 1996 tarihinde, IFOR görevini tamamlayarak yerini SFOR'a bırakmış ve Türk Tugayı da SFOR'a tahsis edilmiştir.³²¹ Zenica'nın dışında; başkent Saraybosna'da merkez SFOR karargâhının güvenliğinden sorumlu bir Türk Bölüğü,

³¹⁷ Mustafa AKSAÇ, "Türkiye'nin Balkanlardaki Barışı Destek Harekâtına Katkılarının Dış ve Güvenlik Politikasına Yansımaları", **Harp Akademileri Dergisi**, Yıl:6, Sayı:18, Ekim 2006, s. 36.

³¹⁸ MUĞİSUDDİN, **a.g.e.**, s. 1848.

³¹⁹ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 29.08.2020)

³²⁰ KAPTAN, **a.g.e.**, s. 50.

³²¹ KAPTAN, **a.g.e.**, s. 45.

Dalmaçya Kıyıları'nda bulunan Split Şehri'nde lojistik ağırlıklı bir Türk Destek Birliği ve Bosna'nın kuzey doğusunda yer alan ve bir endüstri merkezi olan Tuzla şehrindeki SFOR karargâhında da bir Türk İrtibat Birimi görev almıştır.³²²

1999 yılı içerisinde, 4'üncü Kolordu Komutanlığı başkanlığındaki Türk Yüksek Askeri Heyeti ve Devlet Bakanı Sadi Somuncuoğlu başkanlığındaki Türkiye Cumhuriyeti Heyeti, Bosna Hersek'teki Türk askerlerini ziyaret etmiş ve bir dizi görüşmelerde bulunmuştur. Aynı dönem içerisinde, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'de, üç günlük resmi ziyaret kapsamında Saraybosna ve Zenica'da Türk askerleri ve bölgenin genel durumu hakkında temaslarda bulunmuştur.³²³

1995 yılı sonunda, tugay seviyesine çıkarılan Bosna Hersek Türk Görev Kuvveti, 9 Aralık 1999 tarihinden itibaren tekrar Tabur Görev Kuvveti seviyesine indirilerek görevine devam etmiştir.³²⁴ Türk Tabur Görev Kuvveti'nin görevi, tarafların barış anlaşmasına uyumunu denetlemek, anlaşmanın uygulanması için bölgede istikrar oluşumuna katkı sağlamak olmuştur.³²⁵

Türk Tabur Görev Komutanlığı'nın bağlı bulunduğu Çok Uluslu Görev Kuvveti'nde görev yapan Rus Birliği'nin 22 Mayıs - 13 Haziran 2003 tarihleri arasında Bosna Hersek'ten ayrılması sebebiyle, Çok Uluslu Görev Kuvveti Komutanlığı'nın sorumluluğunda bulunan birliklerin sorumluluk sahalarının yeniden belirlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, Zepçe ve Maglaj Belediyeleri, 16 Haziran 2003 tarihinden itibaren, Bosna Hersek Türk Unsur Komutanlığı'nın sorumluluk alanına dâhil edilmiştir. 6 Eylül 2003 tarihinde, kuvvet indirimi kapsamında bir Mekanize Piyade Bölüğü Türkiye'ye gönderilerek iki Mekanize Piyade Bölüğü'nden oluşan kuruluşa geçilmiştir.³²⁶

³²² MUĞİSUDDİN, a.g.e., s. 1847.

³²³ **Bosna-Hersek Türk Görev Kuvveti 1998-1999 Dönem Raporu**, akt. SAĞSAK, a.g.e., s. 200.

³²⁴ "Barışın Güvencesi Mehmetçik Bosna Hersek'te", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, ATASE Başkanlığı Yayınları, S:413, Temmuz 2012, s. 59.

³²⁵ Ümit Mustafa AVCI, 'Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekâtı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin Rolü', Çanakkale On Sekiz Mart Üni. SBE. Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2012, s. 58.

³²⁶ "Barışın Güvencesi Mehmetçik Bosna Hersek'te" s. 59.

Dönemin Genelkurmay başkanı Hilmi Özkök, 08-09 Aralık 2003 tarihlerinde Bosna Hersek'e ve ülkedeki Türk Birliği'ne bir ziyaret gerçekleştirmiş, bu kapsamda Bosna Hersek Başbakanı Adnan Terzić ile de görüş alışverişinde bulunmuştur.³²⁷

1 Ocak 2004'te yayınlanan Altea Harekât Planı ile NATO liderliğindeki SFOR'dan, AB liderliğindeki EUFOR'a geçiş çalışmaları başlatılmış ve 2 Aralık 2004 tarihine kadar devam etmiştir. Harekât Planı; Küçülme, Uyum ve Geçiş olmak üzere üç aşamayı kapsamıştır. İlk Aşama olan Küçülme Aşaması, 19 Haziran 2004'e kadar sürmüştür, Bosna Hersek Türk Tabur Görev Kuvveti Komutanlığı herhangi bir teşkilat değişikliğine gitmeden sadece ismini Bosna Hersek Türk Tabur Komutanlığı olarak değiştirmiştir.³²⁸

İkinci Aşama olan Uyum Aşaması, 19 Haziran – 15 Temmuz 2004 tarihleri arasında gerçekleşmiş, Bosna Hersek Türk Tabur Komutanlığı'nın kuruluşunda bulunan 4 adet Sivil-Asker İşbirliği Timi'nin isimlerinin değiştirilmesi ile yeni konseptte uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, gelecekte bölgedeki askeri varlığın ortadan kaldırılacağı, irtibat ve gözlem tim ve evlerinin varlığını sürdüreceği düşüncesi ile, süratle teşkilat değişikliği çalışmaları başlatılmıştır. Üçüncü Aşama ise, Geçiş Aşaması olup, 2 Aralık 2004'te tamamlanmıştır. Türk Birliği'nin de taktik kontrolünde yer aldığı Çok Uluslu Görev Kuvveti Komutanlığı, Finlandiya liderliğinde konuşlandırılmıştır.³²⁹

Bosna Hersek Türk Unsur Komutanlığı, 2005 yılı mayıs ayından itibaren Zenica'da konuşlu bulunduğu demir-çelik fabrikasından taşınarak, 15 Kasım 2005'te Fatih Sultan Mehmet Kışlası'na yerleşmiştir. Çok Uluslu Manevra Taburu'nun lağvedilmesinden sonra, Bosna Hersek Türk Unsur Komutanlığı, EUFOR'un yeniden yapılanması kapsamında kuvvet küçülmesine giderek, 02 Nisan 2007'den itibaren, Bosna Hersek Türk Temsil Heyeti Başkanlığı olarak teşkilatlanmıştır.³³⁰

³²⁷ KAPTAN, a.g.e., s. 51.

³²⁸ "Barışın Güvencesi Mehmetçik Bosna Hersek'te" s. 60.

³²⁹ "Barışın Güvencesi Mehmetçik Bosna Hersek'te" s. 60.

³³⁰ "Barışın Güvencesi Mehmetçik Bosna Hersek'te" ss. 60-61.

Bosna Hersek Türk Temsil Heyeti Başkanlığı; emrine, harekât ve taktik kontrolüne verilen birlikleri sevk ve idare etmekten, barışı destekleme harekâtını icra etmekten, tarafların Dayton Barış Antlaşması'na uyumunu denetlemekten, barışın sağlanması için yürürlükte olan anlaşmaların sivil alanlardaki uygulamalarına güvenli ve istikrarlı bir ortam tesis etmekten, uluslararası kurum ve kuruluşların faaliyetlerini senkronize etmekten sorumlu olmuştur. Zaman içerisinde, Türk Birliği tarafından Pale'de konuşlu Muharebe Taburu'nda, Bosna Hersek ordusuna muharebe eğitimleri verilmiştir. Bu eğitimlerin amacı, Bosna Hersek Silahlı Kuvvetlerine sağlam ve kendine yetebilen bir muharebe eğitim sisteminin kurulmasını sağlamaktır. İlerleyen dönemde, Merkez Bosna Kantonu'nda yer alan Travnik, Hollandalılardan devralınarak Türk Kuvveti'nin görev bölgesine dâhil edilmiştir.³³¹

Türkiye, günümüzde hali hazırda Altea Harekâtı'na Avusturya'dan sonra en çok katkı sağlayan ikinci ülkedir. Türkiye, harekâta bir manevra bölüğü ve beş izleme timi ile toplam 183 personel katkısı sağlamaktadır. Türk birliği, Saraybosna'da konuşludur.³³²

Bosna Hersek'te görevli Türk Birlikleri, temelde hangi teşkilat yapısında veya hangi milletlerarası örgütün (BM, NATO, AB) emrinde olurlarsa olsun eş zamanlı olarak barışı koruma görevlerinden iki tanesini icra etmiştir: “Barışı Koruma” ve “Barışın İnşası”. Türk Birliği'nin görevlerinin detaylarında zaman zaman değişiklikler olsa da, TSK bu iki ana görev altında faaliyetlerini icra etmişlerdir.

4.2.1. Barışı Koruma Kapsamındaki Faaliyetler

4.2.1.1. Ateşkesi Kontrol Etmek

Ateşkesi kontrol etme görevi, Türk Birliği tarafından UNPROFOR ve IFOR dönemlerinde araçla devriye gezme şeklinde icra edilmiştir. Türk Birliği'nin görev bölgesinde, farklı etnik grupların birlikte yaşadığı ve çatışma yaşanması muhtemel

³³¹ “Barışın Güvencesi Mehmetçik Bosna Hersek'te” ss. 62-67.

³³² <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 18.03.2020)

görülen bölge ve noktalarda, gerçekleşebilecek silahlı veya silahsız çatışmalara mani olmak ve ilan edilen ateşkesin sürdürülmesi amaçlanmıştır.³³³

“Ateşkesi Kontrol Etmek” kapsamında yürütülen bir diğer faaliyet de, “Monitör” olarak adlandırılan görevdir ve UNPROFOR, IFOR ve SFOR dönemlerinde uygulanmıştır. Bu görev, Dayton Barış Antlaşması uyarınca, mevcut silahlı kuvvetlerin önceden haber vererek, kendi alanlarında icra edeceği askeri faaliyetlerin (intikal, eğitim, tatbikat v.b.) barışı destekleme gücü unsurları tarafından, Dayton Barış Antlaşması şartlarına uygun olarak gerçekleşip gerçekleşmediğinin kontrolünü kapsamaktadır.³³⁴

4.2.1.2. Askerden Arındırılmış Bölgeyi Gözlemlemek

“Askerden Arındırılmış Bölge” kavramıyla, ateşkes hattının her iki tarafında yer alan bölge ifade edilmektedir. Bu alan, ülke içerisinde savaşıyan tarafların ayrıldığı bölgedir. Bu alanın büyüklüğü, Bosna Hersek krizi sırasında oluşturulan UNPROFOR yetkililerince, görüş mesafesi ve tarafların sahip olduğu keskin nişancılarının atış menzili göz önünde bulundurularak, 4 km olarak belirlenmiştir. Türk Birliği’nin sorumluluğu altındaki askerden arındırılmış bölge, Teslic Bölgesi’dir. Türk Birliği, bölgeye girişleri kısıtlayabilme yetkisi ile donatılmıştır. Gerçekleştirdiği devriye ve gözetlemelerle bölgenin denetimini ve kontrolünü sağlamıştır. Bu görev, UNPROFOR, IFOR, SFOR süresince icra edilmeye devam etmiştir.³³⁵

4.2.1.3. Silah Akımını Kontrol Etmek ve Tarafların Silahsızlandırılması

Türk Birliği, bu kapsamda 30 ve 60 günlük süreler ile 140 km²lik bir bölgeyi sürekli olarak kontrolü altında bulundurmakla görevlendirilmiştir. Bu görevle, 10 km’lik alanlar içinde 2’şer km’lik kontrol noktaları oluşturularak, silah akımının denetimini sağlamak ve izin verilen sayıdan daha fazla silah ve mühimmatın

³³³ ÖZPIÇAK, a.g.e., s. 141.

³³⁴ ÖZPIÇAK, a.g.e., ss. 141-142.

³³⁵ ÖZPIÇAK, a.g.e., s. 142.

bulundurulmasını engellemek amaçlanmıştır. Bu yolla, savaş için gerekli hazırlıkların yapılamaması ve savaş ihtimalinin önlenmesi sağlanmıştır.³³⁶

1990'ların son döneminde, SFOR kapsamında, elinde silah bulunduranların silahlarını toplamak amaçlı Hasat Operasyonu başlatılmış, silahlarını isteyerek ve kendi eli ile teslim eden herkes koşulsuz affedilmiştir. EUFOR kapsamında ise, silahsızlandırmaya yönelik üç farklı yöntem icra edilmiştir. Bunların ilki, bölge halkının önceden belirlenmiş bir günde, tespit edilmiş bir noktaya elindeki silah ve mühimmatı getirip teslim etmesi şeklindedir. İkinci yöntem, daha önceden bölge ve zamanın bildirilmesi şartıyla, birliklerin bölgedeki evleri kapı kapı gezerek halka silah ve mühimmat teslim edip etmeyeceğini sorması ile gerçekleştirilir. Son yöntemde ise, halktan herhangi birinin bir silah ve mühimmat deposu hakkında ihbarda bulunması sonucunda, birliklerin bağlı olduğu komutanlığa haber vererek harekete geçmesi ile silahlara ulaşılmaktadır.³³⁷

4.2.1.4. İnsani Yardım Faaliyetlerinin Güvenliğinin Sağlanması

UNPROFOR ve IFOR kapsamında gerçekleştirilen bu görevde Türk Birliği tarafından, sorumlu olduğu bölgeye ulaştırılacak yardımları taşıyan yardım konvoylarının emniyetinin sağlanması ve yardım malzemelerinin bölgeye dağıtımının güvenle gerçekleştirilmesi için, devriye ve gözetleme personeli görevlendirilmiş, görevin icrası gerçekleştirilmiştir.³³⁸

4.2.1.5. Seçimlerin Emniyeti ve Denetimini Sağlama

14 Eylül 1996'da gerçekleştirilen seçimler esnasında, AGİT'in uluslararası denetçisi sıfatı ile görevli olarak Zenica'da bulunan Oya Akgönenç, bölgedeki izlenimlerini şöyle aktarmaktadır. "Türk Tugayı'nın çok dikkatli, etkili ve sistemli çalışmalarına şahsen şahit olmuş bulunmaktayım. Gerek seçimin hazırlık aşamasında, gerek uluslararası denetçilerin eğitiminde ve gerekse seçim günü ve

³³⁶ MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1849-1852.

³³⁷ ÖZPIÇAK, a.g.e., ss. 142-143.

³³⁸ Bosna Hersek Türk Unsur Komutanlığı 2007 Yılı Brifingi, akt. ÖZPIÇAK, a.g.e., s. 145.

gecesi sabaha kadar AGİT ile Seçim Kurulu'na yardımcı olmuş, personel ve araçlarla atılacak her adıma katkıda bulunmuştur.”³³⁹

“Oylamanın sona ermesiyle, seçim sandıklarının bir merkezde toplanmasında bizzat personel ve araçla destek sağlamıştır. Sonrasında, uygun koşullar altında oy sandıklarının Saraybosna'ya ulaştırılmasında da, Türk Tugayı görevlendirilmiştir. Böylece, Zenica'da yapılan seçimlerin sağlıklı ve güvenli bir şekilde gerçekleşmesi sağlanmıştır.”³⁴⁰

4.2.1.6. Yerlerinden Edilmiş Kişilerin ve Haklarının Korunması

Savaş sırasında, saldırı, şiddet ve misilleme eylemlerine hedef olan alıkonma veya öldürülme tehdidi ile yerlerinden edilmiş kişilerin, sürekli yaşadığı yerlere döndükten sonra, çatışma sırasında mahrum edildikleri mülklerin kendilerine geri verilmesi ve geri verilmeyen mülkler için tazminat ödenmesini isteme hakkı bulunmaktadır.³⁴¹

Diğer birlikler gibi Türk Birliği de, kendi sorumluluk bölgesinde yerinden edilmiş kişilerin güvenle sürekli yaşadıkları yerlere dönebilmeleri ve tekrar evlerine kavuşabilmeleri için, yoğun çaba göstermiştir. İlk olarak, bu insanların geçici olarak yaşamını sürdürebilecekleri kamplar kurulmuş ve bu kamplara, belirli aralıklar ile gıda, sağlık, bakım, eğitim, alt yapı gibi alanlarda yardım sağlanmıştır. Sonrasında, yasal prosedürler ve uluslararası yardım örgütlerinin de katılımı ile kamplarda yaşayan insanların mahrum edildikleri haklarının onlara geri verilmesi, geride kalan mal ve mülklerinin yok edilme, işgal veya keyfi ve yasadışı kullanıma karşı korunması için çalışmalar yürütülmüştür.³⁴²

³³⁹ MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1849-1852.

³⁴⁰ MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1849-1852.

³⁴¹ Walter KAELİN, *Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler*, çev. Kerem Altıparmak, İmaj Yayınevi, Ankara, 2005.

³⁴² ÖZPİÇAK, a.g.e., ss. 143-144.

4.2.2. Barışın İnşası Kapsamındaki Faaliyetler

4.2.2.1. Altyapı İnşa ve Onarım Hizmetleri

Bosna Hersek'te barışa destek veren Türk askerleri, savaşın ardından Boşnakların yaralarının sarılmasında önemli bir destek sağlamıştır. Savaştan zarar gören 36 cami ile külliyesi, onarılarak ibadete açılmıştır.³⁴³ Osmanlı döneminden kalan üç medrese, düzenlenerek yetkililere teslim edilmiş, kullanıma hazır hale getirilmiştir.³⁴⁴ 10 adet Ortodoks ve Katolik Kilisesi, din farkı gözetmeksizin onarılarak bölge halkına yardım edilmiştir.³⁴⁵ Tahrip olmuş Hırvat mezarlığının bölgeye yerleşen bölükçe talep edilmeden onarılması, Hırvatların şükran ve desteğini kazanmıştır. Başta birliğimize yaklaşmayan Hırvatlar, sonrasında yakınlık göstermiş, köyleri Türk Birliği sınırları içerisinde olmamasına rağmen, BM yetkililerine baskı yaparak köylerini Türk Birliği sınırlarına aldırılmıştır.³⁴⁶

Tahrip edilen toplam 52 tane ilkokul, ortaokul ve lise yenilenerek, eğitime açılmıştır. 55 hastane, tiyatro vb. kamu binası onarılmış³⁴⁷, Zenica bölgesine 4 yeni sağlık ocağı inşa edilmiştir. Buralara tıbbi ve sıhhi malzeme yardımıyla bulunulmuştur.³⁴⁸ 1 köprü yapımı, 7 köprü onarımı³⁴⁹ gerçekleşmiş, köy yolları açılmış, 40 km'lik yolun tadilatı yapılmış, yolların birbiri ile bağlantısı sağlanmıştır.³⁵⁰ Sonrasında ise, 37 su ve kanalizasyon sistemi onarımı ve 84 değişik kamu alt yapısı hafriyat çalışması gerçekleştirilmiştir.³⁵¹

³⁴³ EMGİLİ, a.g.e., s. 79.

³⁴⁴ Aziz DOĞAN, *TSK'de Halkla İlişkiler ve TSK'nin Yurt Dışında Kullanılmasının Tanıtım ve Halkla İlişkiler Açısından Önemi*, İstanbul, 1997, akt. İbrahim ÇAĞIRAN, 'Türk Silahlı Kuvvetleri Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kurumsal Kimlik ve Kurumsal İmajına Etkisi', İstanbul Üni. SBE. Tanıtım ve Halkla İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, ss. 153-155.

³⁴⁵ EMGİLİ, a.g.e., s. 79.

³⁴⁶ DOĞAN, a.g.e., s. 107.

³⁴⁷ EMGİLİ, a.g.e., s. 79.

³⁴⁸ MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1849-1852.

³⁴⁹ EMGİLİ, a.g.e., s. 79.

³⁵⁰ MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1849-1852.

³⁵¹ EMGİLİ, a.g.e., s. 79.

4.2.2.2. Sosyal Yardım ve Dağıtım Hizmetleri

Türk Birliği, İnsani Yardım Vakfı isminde bir vakıf kurmuş, birlikte görevli personelin gönüllü olarak düzenli bir şekilde bu vakfa yaptığı bağışlar ile oluşturulan fon sayesinde, sağlık ocaklarına, okullara ve ihtiyaç sahiplerine yardım edilebilmiştir. Savaşın en zor dönemlerinden olan 1994 yılı içinde ve 1995 yılı başında, Bosna Hersek üzerinde uygulanan ambargo ve yaşanan şiddetli kış koşulları altında, Bosna'nın bütün bölgelerinde çok zor zamanlar yaşanmıştır. Ulaşım ağının savaş yüzünden kesilmesi, halk arasında açlık ve zorluklara yol açmıştır. Türk Birliği Vakfı'ndan elde edilen gelir sayesinde Türk Tugayı, Zenica halkına düzenli olarak gıda yardımında bulunabilmiştir. Sayılarla ifade etmek gerekirse, toplam 30.000 adet yiyecek paketi dağıtılmıştır. Dağıtılan paketlerin her biri, 4 kişilik bir ailenin 10 gün boyunca tüketebileceği temel gıda ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde oluşturulmuştur.³⁵²

İnsani Yardım Vakfı'nın desteğiyle, sağlık ocaklarına ilaç ve tıbbi malzeme yardımı yapılmış, Türk Birliği'nin reviri bölge halkının hizmetine sunularak, 50.000'in üzerinde hastanın tedavisi gerçekleştirilmiştir. Okullar için ihtiyaç duyulan kırtasiye ve giyecek yardımı da, vakıf aracılığı ile sağlanmıştır. Türk Tugayı tarafından, yaklaşık 11.000 öğrenciye yardım edilmiştir.³⁵³

Dönem içerisinde, Kızılay tarafından bölgeye ulaştırılan 300 ton süt tozu, Türk Tugayı yardımı ile Zenica ve çevresindeki belediyelere dağıtılmıştır. Karşıyaka ve İzmir Belediyelerinden, Üsküdar Belediyesinden, Erzurum Üniversitesinden, İstanbul İETT Kurumundan, Diyanet Vakfından ve bunun gibi çok sayıda kuruluştan gelen yardımların, ihtiyaç sahibi kişi ve kurumlara ulaştırılmasına yardım edilmiştir. Kızılay, 1999 yılı başında, Zenica'ya yaklaşık 40 ton gıda yardımı göndermiş, yardım malzemeleri bölgede görevli Türk askerinin yardımıyla, 19 mülteci kampına dağıtılmıştır.³⁵⁴

³⁵² MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1849-1852.

³⁵³ MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1849-1852.

³⁵⁴ MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1849-1852.

4.2.2.3. Barınma ve Güvenlik Hizmetleri

Savaşın acımasızlığı sonucunda yerinden ve evinden edilen Boşnaklar, kendi topraklarında mülteci konumuna düşmüştür. Zenica’da, Türk Birliği binlerce yerinden edilmiş Boşnak’a sahip çıkmış, emniyetini sağlamış, geçici olarak barınabilecekleri çadır kentler oluşturmuştur. 1995 yılında, Srebrenica yakınlarından kaçan 30.000’e yakın mülteciye Tuzla’da bulunan barışı koruma gücünün sahip çıkmaması sonucunda, bu mültecilerin bir bölümünün Zenica’daki Türk Birliği’ne gönderilmesine karar verilmiştir. Türk Birliği tarafından, demir-çelik fabrikası içerisindeki boş alana çadır kent kurulmuş, geri kalan mülteciler de bölgedeki boş okullara yerleştirilmiştir. Mültecilerin bu alanlara taşınması ve gıda ihtiyaçları, Türk askeri tarafından karşılanmıştır. Birliğin istihkâm ve ulaştırma bölükleri, bu doğrultuda yapılacak hazırlıkları takip etmiştir.³⁵⁵

Aynı dönemde, Bosna’nın bir diğer şehri olan Zepa’dan kaçan mültecilerden 750’si, çözüm yolunu Türk Birliği’ne sığınmakta bulmuştur. Bu kişiler, Türk Birliği’ne ait araçlarla taşınarak, birlik civarında kurulan çadır kente yerleştirilmiştir. Türk Birliği, çadır kentlere su tankerleri kurmuş, aşırı sıcak çarpması nedeniyle rahatsızlanan yaşlıların ve kadınların tedavi edilmesi görevini de üstlenmiştir.³⁵⁶

4.2.2.4. Eğitim Hizmetleri

Eğitim ve öğretim, Türk Birliği’nin Bosna’da en çok önem verdiği konuların başında gelmektedir. Savaşta tahrip edilen birçok okul, yeniden kullanabilir hale getirilmiş ve öğrencilerin hizmetine sunulmuştur. Ayrıca, üniversiteler ve okullarda derslikler açılmış, ihtiyaç sahibi binlerce öğrenciye kırtasiye ve giyim yardımlarında bulunulmuş, Türkçe ve bilgisayar kursları verilmiş, bu kurslardan mezun olan öğrencilere, kurs bitirme belgeleri törenle takdim edilmiştir.³⁵⁷

³⁵⁵ EMGİLİ, a.g.e., s. 77.

³⁵⁶ EMGİLİ, a.g.e., ss. 77-78.

³⁵⁷ **Bosna Hersek Türk...**, akt. ÖZPIÇAK, a.g.e., s. 146.

Zenica Üniversitesi Metalürji Fakültesi'nin onarımı ve bakımı, Türk Birliği tarafından üstlenilmiş, fakültenin amfilerinden birine Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün ismi verilmiştir. Ayrıca 11 Ocak 2005'te düzenlenen törenle, Fatih Sultan Mehmet'in ismini taşıyan 15 bilgisayarlı bir sınıfın açılışı gerçekleştirilmiştir. Yine eğitim ve öğretim kapsamında, özellikle öğrencilerin mayın konusunda bilgi edinmesini sağlamak amacıyla okullarda konferanslar düzenlenmiş ve eğitimler verilmiştir.³⁵⁸

4.2.2.5. Sağlık ve Rehabilitasyon Hizmetleri

Türk Birliği, bu kapsamda onlarca hastane ve sağlık merkezini onarmış, yeni sağlık merkezleri de inşa etmiştir. Bu alanlara, ilaç ve tıbbi malzeme katkısında bulunmuş, yüz binlerce kişi Türk Birliği revirinde Boşnak, Sırp ya da Hırvat ayrımı yapılmaksızın, sağlık taramasından geçirilmiş ve aşılanmıştır. Bunların yanı sıra, diş sağlığı konusunda da yardımda bulunulmuş, 5000'in üzerinde diş hastası tedavi edilmiştir. Kurulan ameliyathanelerde, 1000'i aşkın ameliyat gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, yaşlılara gözlük, ihtiyaç sahiplerine diş protezi, ortopedik ayakkabı temini gibi yardımlar da yapılmıştır.³⁵⁹ Çukurova Üniversitesinden, 69 kişiden oluşan plastik cerrahi ve ortopedi uzmanının bölgeye gelmesi sağlanmış, birçok hastaya derman olunmuştur.³⁶⁰

Savaşta yaralanan veya mayına basması sonucu sakat kalan insanlar için, rehabilitasyon programları hazırlanmış, ayrıca bu kişiler için tekerlekli sandalyeler tedarik edilmiştir. Sadece sakatlar için düşünülen bir spor salonu projesi de hayata geçirilmiştir. Bu salonda, hem bütün spor faaliyetleri yerine getirilebilmiş, hem de salonda kurulacak büfe ile bu insanlara gelir elde edebilme imkânı da sağlanmıştır.³⁶¹

³⁵⁸ *Bosna Hersek Türk...*, akt. ÖZPIÇAK, *a.g.e.*, s. 146.

³⁵⁹ MUĞİSUDDİN, *a.g.e.*, ss. 1849-1852.

³⁶⁰ MUĞİSUDDİN, *a.g.e.*, ss. 1849-1852.

³⁶¹ MUĞİSUDDİN, *a.g.e.*, ss. 1849-1852.

4.2.2.6. Tanıtım Kültür ve Spor Hizmetleri

Türkiye'yi tanıtmak ve sevdirmek için, ayrıca halkın bilgilendirilmesi ve moral kazanması amacıyla, yerel radyolarda Türkiye saatleri düzenlenmiştir. Her hafta için hazırlanacak ikişer saatlik programlarla, ‘‘Türkiye’nin Sesi’’ ve ‘‘İstanbul Rüzgârları’’ ismiyle, Beta Radyo ve Zenica Radyo’da yayınlar yapılmaya başlanmıştır. 1997 yılından itibaren, Türk televizyon programları Zenica’dan izlenebilir hale gelmiştir.³⁶² Bu dönemde, Türkbət isimli gazete de çıkarılarak, halkın gelişmelerden haberdar olması sağlanmıştır.³⁶³

Türk Barış Gücü Komutanlığı, Zenica’da düzenlenen ZEPS-95 fuarına katılarak, Bosna Hersek halkına destek ve moral kazandırmıştır. Turizm Bakanlığı ile ortaklaşa gerçekleştirilen fuarda, Türkiye’yi tanıtmak amacıyla, broşür, afiş ve geleneksel el sanatları sergilenmiş, ayrıca bir de film gösterimi gerçekleştirilmiştir.³⁶⁴ Türkiye’deki ailelerle kardeş aile müessesesi oluşturulmuş, Türkler ve Boşnaklar arasında kaynaşma, yardımlaşma ve dayanışma artırılmaya çalışılmıştır.

23 Nisan Çocuk Şenlikleri düzenlenmiş, okullar arası folklor, müzik ve resim yarışmaları tertiplenerek, ödüller dağıtılmıştır. 19 Mayıs Gençlik Koşuları düzenlenmiş, kazananlar ödüllendirilmiştir. Şeker Bayramlarında, öksüz ve yetim çocuklar için bayramlık kıyafetler alınmış, Kurban Bayramları’nda ise, kesilen kurbanlar ihtiyaç sahiplerine dağıtılarak savaşın acıları biraz da olsa unutturulmaya çalışılmıştır.³⁶⁵ Hırvat halkına da belirli miktarda yardım edilmiş, Hırvatların da dini günlerine ve ibadetlerini yapmalarına özen gösterilmiştir.³⁶⁶

Türk Birliği tarafından, Zenica’da bir halı saha kurulmuş, bir futbol takımının kurulmasına yardımcı olunmuştur. İhtiyaç duyulan eşofman, forma ve spor ayakkabıları, İzmir Büyükşehir Belediyesi yardımı ile temin edilmiştir.³⁶⁷

³⁶² MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1849-1852.

³⁶³ DOĞAN, a.g.e., s. 107.

³⁶⁴ DOĞAN, a.g.e., s. 107..

³⁶⁵ MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1849-1852.

³⁶⁶ DOĞAN, a.g.e., s. 107.

³⁶⁷ MUĞİSUDDİN, a.g.e., ss. 1849-1852.

4.2.2.7. İş İmkânı Sağlama

Türk Birliği tarafından, yardıma ihtiyacı olan, eğitim görmüş ve yetenekli birçok Boşnak için iş imkânı sağlanmıştır. Böylece, hem bu kişilere gelir elde etme ve kendilerine güvence sağlama imkânı verilmiş, hem de Türk Birliği'nin ihtiyaç duyduğu tercüme, sekreterlik ve diğer hizmetler karşılanmıştır.³⁶⁸

Özetle Türk Birliği; aynı değerleri paylaşan, tarihsel, kültürel, inançsal bağı olan iki milletin biri savaşırken, diğerinin barışın tesisi için tek bir kurşun atmadan bölgede bulunabileceğini kanıtlamış,³⁶⁹ tarafsız tutumu ile dünya kamuoyu tarafından takdir edilmiş, sorumlu olduğu bölgelerde, kendine verilen bütün görevleri başarı ile yerine getirmiştir.³⁷⁰

³⁶⁸ MUĞİSUDDİN, **a.g.e.**, ss. 1849-1852.

³⁶⁹ DOĞAN, **a.g.e.**, s. 107.

³⁷⁰ EMGİLİ, **a.g.e.**, s. 78.

SONUÇ

1. Dünya Savaşı büyük bir yıkıma neden olmuş, verilen büyük kayıplar uluslararası dayanışmayı zorunlu kılmış, uluslararası barışa yönelik çabalar artmıştır. Bu çabalar sonucunda MC kurulmuş ancak yeni bir dünya savaşının çıkmasına mani olunamamıştır. Bu başarısızlık, uluslararası örgütlenmeye olan ihtiyacı daha da arttırmış, savaşın hemen ardından benzer acıların yaşanmaması düşüncesiyle, BM kurulmuştur. BM Antlaşması'nın getirdiği evrensel düzenlemelerle, devletlerin aralarındaki ilişkilerinde kuvvet kullanımı yasaklanmış, uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözülmesi istenmiştir. Uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülememesi durumunda, zorlayıcı tedbirlerin uygulanması öngörülmüştür. Yıllar içerisinde, söz edilen sistem işlemez hale gelmiş, BM Antlaşması'nın yetkili organlara tanıdığı geniş yetki sonucunda, barışı destekleme harekâtları ortaya çıkmıştır.

Bu harekâtlarla amaçlanan, çatışmanın ya da krizin yaşandığı bölgede bozulan toplumsal yapıyı onarmak, düzeni ve istikrarı yeniden sağlamaktır. Harekâtlar, sadece askeri birliklerin değil, gözlemci grupların faaliyetlerini de kapsamaktadır. Bu harekâtlarda düşman yoktur ve çatışan taraflara tehdit unsuru oluşturulmamaktadır. Barışı destekleme harekâtları; BM Antlaşması hükümlerince, askeri kuvvetlere verilen görevleri kapsamaktadır. Bu görevlerin yerine getirilmesi amacıyla gerçekleştirilen harekâtlar ise, “barışı koruma harekâtı” ve “barışı zorlama harekâtı” olarak ikiye ayrılmaktadır.

Harekâtlar, BM bünyesinde gerçekleştirilebileceği gibi, NATO, AB, AGİT gibi bölgesel örgütler veya örgüt üyelerince oluşturulan koalisyon güçleri eliyle de gerçekleştirilebilmektedir. Barışı destekleme harekâtı uygulamaları, icra edilmeye başlandığı ilk günden günümüze dek bir birikim oluşturmuş, zamanla bu birikim, uluslararası toplumun büyük kısmının görüş birliğine vardığı barışı destekleme harekâtının ortak temel ilkelerini oluşturmuştur. Bu ilkeler; “ev sahibi ülkenin rızası, kendini savunma hariç kuvvet kullanmama, tarafsızlık ve iç işlerine karışmama” olarak belirlenmiştir. Harekâtın başarısı için, bu ilkelerin hepsine birden uymak esastır.

Barışı destekleme güçleri, zamanla değişime uğramıştır. Harekâtlar, çok işlevli bir nitelik kazanmış, askeri görevlerin yanı sıra, sivil elemanlarla gerçekleştirilen sivil görevlerin ağırlığı zamanla artmıştır. Operasyonlar, geleneksel askeri görevlerin yanı sıra siyasi ve insancıl yönler taşımaya başlamıştır. Polisler, seçim görevlileri ve insan hakları gözlemcileri, barışı destekleme gücünün önemli bir unsuru haline gelmişlerdir. Görevler ise, insani yardım ulaştırmak, uyuşmazlıkları sona erdirilen taraflara barış anlaşmasının uygulanabilmesi için destekte bulunmak, uzlaşan tarafları silahsızlandırmak, yerel polis gücü oluşturarak eğitim vermek, seçimlerin sağlıklı ve güvenli bir şekilde yerine getirilmesini sağlamak gibi, daha önce gerçekleştirilmeyen görevleri de kapsamaya başlamıştır.

Soğuk Savaş'ın ardından, ABD ile Rusya arasındaki stratejik rekabetin sona ermesi, devletlerin parçalanması ve dağılması, küresel çatışmaların yerini bölgesel çatışmalara bırakmasına neden olmuştur. Bu dönemde, Doğu ve Batı arasında gerilim azalmış, süper güçler arasında bir iş birliği zemini meydana gelmiştir. Bu durum, veto yetkisi kullanma sayısında azalışa neden olmuş ve bu sayede daha çok barışı destekleme harekâtı icra edilebilmiştir.

Geçmişten günümüze, dünyanın dört bir yanında çok sayıda barışı destekleme harekâtı gerçekleştirilmiş, bu operasyonlara 120'yi aşkın ülkeden yüz binlerce askeri ve sivil personel iştirak etmiştir. 3000'i aşkın barış gücü personeli, bu görevler de hayatını kaybetmiştir. Bu dönemde, başarısızlık ve geri çekilmeyle sonuçlanan olumsuz örneklerle rastlanılsa da, barışı destekleme harekâtları genellikle ya uzun yıllar istikrarla devam etmiş, ya da görevler başarı ile tamamlanmıştır.

Bu dönemde önem kazanan insani müdahale kavramının meşruluğu ve uygulanabilirliği konusunda ise farklı görüşler mevcuttur. Hangi durumlardaki insan hakları ihlallerinin barışı tehdit ettiği veya bozduğunu tespit etmek oldukça zordur. Ayrıca, günümüzde geçerli uluslararası hukuk sisteminde, bir devlet içerisinde gerçekleşen insan hakları ihlallerine, diğer devletlerin insani müdahalede bulunabileceklerine yönelik ne anlaşmalarda ne de uluslararası teamüllerde herhangi bir kural oluşmuştur. Etik olarak, insan hakları ihlallerine müdahalede bulunulması

gerektiği kabul edilse de, bu gibi ahlaki kurallar, uluslararası hukuk düzeni tarafından kabul edilmedikçe, uluslararası hukuk bakımından geçerli hale dönüşmeyecektir. Öyle ki, yaşanan bazı insani müdahale örnekleri, müdahale kavramının, insan hakları ihlallerine mani olamadığını ve uluslararası toplumun, daha fazla sorumluluk alması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu nedenle de, insani müdahale yerine, karar mekanizması ve kriterleri net bir şekilde tespit edilmiş, yasal ve ahlaki bir çerçeveye ihtiyaç duyulmuş ve koruma sorumluluğu kavramı ortaya çıkmıştır. Bu ilkeye göre; devletin, vatandaşlarını koruyamaması veya insan haklarını bizzat ihlal etmesi halinde, uluslararası toplumun sorumluluğu gündeme gelmektedir.

BM'nin bu konudaki yetkileri oldukça geniştir. Çatışmaların durdurulması, ateşkesin sağlanması, silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi, askeri malzemeye ambargo konulması gibi geçici tedbirlerin yanı sıra, diplomatik, ekonomik, siyasi ilişkilerin sonlandırılması, iletişim ve ulaşım ağının kesilmesi hatta kara, deniz ve hava kuvvetleri aracılığıyla kuvvet kullanılmasını öngören zorunlu tedbirler de mevcuttur.

Yakın dönemdeki gelişmeler sonrasında tartışılır olmakla beraber, geleneksel olarak Türk Dış Politikası, ulusal sınırları korumak ve tam bağımsız yaşamak üzerine şekillenmiştir. Statüko yanlısıdır. Var olan dengelerin korunup devam etmesine önem verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, ulus ötesi maceralardan kaçınılmış, devletin, rejimin ve reformların pekiştirilmesi amaçlanmıştır. 1937 yılında gerçekleşen Nyon Konferansı, çok uluslu askeri girişimlere Türkiye'den katkı beklentilerinin ilk örneği olmuş ancak bu beklenti kabul edilmemiştir. Sebep olarak ise, ekonomik yetersizlikler, karar vericilerin ihtiyatlı tavırları ve Türk askeri gücünün, ülke içi gereksinimlere göre şekillenmiş olması gösterilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı boyunca sürdürülen tarafsızlık politikası, Türkiye'yi 1946'ya dek devam edecek bir yalnızlığa itmiştir. 1947 yılında alınan Amerikan askeri yardımı sonrası Türk Dış Politikası, Amerikan önceliklerine göre şekil almıştır. Bu dönemde, NATO üyeliği Sovyet tehdidine karşı bir güvence olarak görülmüş, BM kararı ile Kore'de gerçekleştirilecek operasyona katılımın NATO üyeliğini kolaylaştıracağı düşünülmüş ve operasyona iştirak edilmiştir.

Türkiye 1950 yılında Kore’de yürütülen BM askeri gücüne katkı sonrasında Soğuk Savaş dönemi boyunca, Irak-İran Savaşı sonrası 1988-1991 yılları arasında görev aldığı askeri gözlemci görevi dışında, harekâtlara ve diğer askeri etkinliklere ilgi göstermemiştir. Ancak bu durum Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan dinamiklerin etkisi ile değişmiş, Türk Dış Politikası değişim göstermiş, günümüze dek barışı destekleme harekâtlarına etkin katılım arzulanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde TSK, barışı destekleme harekâtlarında etkin rol oynamış, bu politika ve stratejinin sonucunda Türkiye; Afrika, Balkanlar, Arap yarımadası gibi farklı coğrafyalarda görev almış ve sorumluluklar üstlenmiştir. Türk askeri, katıldığı bütün görevlerde kendisine verilen bütün görevleri başarıyla yerine getirmiş ve bütün dünyanın takdirini kazanmıştır.

Bosna Hersek, Türkiye’nin görev aldığı barışı destekleme harekâtlarının en önemli örneklerinden biridir. Tito’nun ölümü sonrası, Yugoslavya geri dönüşü olmayan dağılma sürecine girmiştir. Ekonomik krizler, altı cumhuriyet arasındaki ekonomik gelişmişlik farkları, tarihsel düşmanlıkların gün yüzüne çıkması, şovenizme dönüşen baskıcı Sırp milliyetçiliği, dağılma sürecini hızlandıran gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, sırasıyla Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek bağımsızlıklarını ilan ederek Yugoslavya’dan ayrılma kararı almıştır.

Gerçekleşen referandum sonucunda, 1 Mart 1992 günü Bosna Hersek bağımsızlığını ilan etmiş, Saraybosna’da başlayan çatışmalar, bütün ülkeye yayılmıştır. Uluslararası örgütlerin bütün barış çabalarına rağmen, saldırıların ve çatışmaların önüne geçilememiş, mevcut savaş hali ancak yaklaşık üç buçuk yıl sonra NATO tarafından gerçekleştirilen Kararlı Güç Operasyonu ile sonlandırılabilmiştir. İmzalanan Dayton Barış Antlaşması’yla, bölgenin Bosna-Hersek Federasyonu ve Bosna Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki birimden oluşmasına karar verilmiş, bölgeye anlaşmaya uyulmasını denetlemek ve istikrarı sağlamak için hala devam etmekte olan görev kuvvetleri yerleştirilmiştir.

BM tarafından Bosna Hersek krizi süresince geçici ve silahlı kuvvet kullanımını gerektirmeyen zorlayıcı önlemler hayata geçirilmiş, bu önlemlere ek olarak müzakere çabaları da sürdürülmüştür. Alınan önlemler ve müzakere çabalarının yetersiz kalması silahlı kuvvet kullanımını gündeme getirirse de, beklenen silahlı müdahale kararı BM tarafından bir türlü alınamamıştır. Krizi sona erdiren NATO müdahalesi, BM'nin güvenli bölgelerin korunmasına yetki veren kararına dayandırılmış, bu nedenle de hukuka uygun kabul edilmiştir. Ancak insani müdahale açısından değerlendirildiğinde oldukça geç kalındığı ve yaşananları engelleyemediği için başarısız bir insani müdahale olarak değerlendirilebilmektedir. Gerçekleştirilen müdahale koruma sorumluluğu metninde insani amaçlı bir askeri müdahalenin gerçekleştirilebilmesi için ortaya koyulan ölçütleri de yerine getirmektedir.

Gerçekleştirilen müdahale, yetkili otorite olan BM yetkisi sonucunda gerçekleştirilmiştir. Bosnalı Müslümanların toplu bir soykırıma uğramasını engellemek amacı taşımaktadır. Dolayısıyla, haklı bir sebebe dayanmaktadır. Devletlerin kişisel çıkarlarının müdahalede etkili olup olmadığı tartışılır olmakla birlikte, uluslararası toplumun bölgedeki barış çabaları günümüze dek sürmüş, doğru niyet gösterilmiştir. Yaşananların ciddiyeti başka yollar denense bile sonuç alınamayacağı yönünde ortak bir kanı oluşturmuş, son çare ölçütüne de uygun davranılmıştır. Müdahalede orantılılık ölçütü yerine getirilmiş, oldukça az sayıda kayıpla kriz sonlandırılmıştır. Son olarak müdahalenin yaşananları sona erdireceğine yönelik beklentiler her zaman korunmuş bu ölçüt de karşılanmıştır.

Türkiye, 6 Şubat 1992 tarihinde Yugoslavya'dan ayrılan Bosna Hersek'in de yer aldığı dört cumhuriyeti ayırt etmeksizin tanımış, başlayan çatışmaları egemen bir devletin toprak bütünlüğüne yönelik bir saldırı olarak tanımlamıştır. BM tarafından alınan geçici ve zorlayıcı önlemler, Türkiye tarafından desteklenmiş ancak yetersiz bulunmuş, yoğun ve çok taraflı diplomasi takip edilerek, kuvvet kullanımının meşrulaştığı yönünde uluslararası toplumun dikkati çekilmeye çalışılmıştır.

Türkiye, UNPROFOR'a katılmak için talepte bulunulmuş, bu talep 1994 yılına dek karşılık bulmamıştır. Ancak alınan önlemler kapsamında, BM'nin

yetkilendirmesi ile UNPROFOR paralelinde NATO tarafından Adriyatik Denizi'nde ve Bosna Hersek hava sahasında gerçekleştirilen harekâtlara etkin katılım sağlanmıştır. 30 Ağustos 1995'ten itibaren gerçekleştirilen NATO harekâtı, Türkiye tarafından hukuka uygun bulunmuş, Türk savaş uçakları da harekâta görev almıştır. Krizin sonuçlandırılmasının ardından imzalanan Dayton Barış Antlaşması da Türkiye tarafından desteklenmiştir. Türk askerleri sırasıyla IFOR, SFOR ve EUFOR kapsamında görev almıştır. Türk askerinin Bosna'daki faaliyetleri, ALTEA bünyesinde günümüzde de devam etmektedir.

Türkiye, BM'nin yetkilendirdiği NATO tarafından bölgede icra edilen harekâtlarda görev almakla, müdahale kararının yetkili otorite tarafından alınması ölçütüne uygun davranmıştır. Bosna Hersek'te yaşanan can kayıpları, insanlığa karşı suçlar ve soykırıma varan eylemlere en başından beri dikkat çekmiş, müdahalenin meşru hale geldiğini savunmuştur. Dolayısıyla Bosna'daki varlığı, haklı sebebe dayanmaktadır. Türkiye'nin kendi çıkarlarını da gözetebileceği şeklinde değerlendirmeler bulunsa da, Bosna Hersek'te günümüze dek süren varlığı, yaşanan insanlık dışı durumun sonlandırılması amacını taşımaktadır ve doğru niyet ölçütünü karşılamaktadır. Türkiye, müdahale konusunda geç kalındığını düşünmüş, uluslararası toplumu ivedilikle ve kararlılıkla harekete geçmeye çağırmış, son çare ölçütüne uygun hareket etmiştir. Bölgedeki faaliyetlerinde ölçülü ve orantılı olmaya, insani hukuka uygun davranmaya dikkat etmiştir. Ayrıca gerçekleştirilecek müdahalenin yaşanan insanlık dışı durumu sona erdireceğine dair beklentilerini her zaman korumuş, bu ölçütü de yerine getirmiştir.

Krizin sona erdirilmesi ve Bosna Hersek'in toprak bütünlüğünün tanınması için uluslararası toplumu harekete geçirebilmek için Türkiye tarafından yürütülen çok taraflı diplomasi çabaları, önleme sorumluluğu kapsamında değerlendirilmektedir. Türkiye'nin katıldığı ve desteklediği ekonomik ve askeri ambargo kararları ile Adriyatik'te ve Bosna Hersek topraklarında gerçekleştirilen Deny Flight, Sharp Guard ve Kararlı Güç gibi hava ve deniz harekâtları tepki sorumluluğu kapsamında yer almaktadır. Dayton Barış Antlaşması sonrasında, NATO ve AB kapsamında barışın korunması ve yeniden inşasına yönelik Türk askeri

tarafından yürütülen ateşkesin kontrol edilmesi, bölgenin askerden arındırılması ve silahsızlandırılması, insan yardım faaliyetlerinin güvenliğinin sağlanması, yerlerinden edilen kişilerin sürekli yaşadıkları yerlere dönmelerinin sağlanması ve seçimlerin emniyet içinde gerçekleştirilmesi gibi faaliyetler ile altyapı, inşa ve onarım, eğitim, sağlık ve rehabilitasyon, iş imkanı sağlama, barınma ve güvenlik, tanıtım, kültür ve spor gibi hizmetler ise yeniden inşa sorumluluğu kapsamı içerisindedir.

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgesel ölçekte daha aktif bir dış politika izlemiştir. Bu açıdan bakıldığında, barışı destekleme harekâtlarına katılım sağlanması, Türk Dış Politikası'nı destekler niteliktedir. Türkiye'nin harekâtlara katılımı, görev aldığı bölgelerdeki etkinliğini artırabilir ve bu bölgeler ile ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Dahası bu bölgelerde olumlu bir imaj edinmesini, uluslararası toplum tarafından daha fazla itibar görmesini de sağlayabilir.

Türkiye'nin barışı destekleme harekâtlarına katılımının gelecekte de devam etmesi beklenebilir. Türk askerinin barışı destekleme faaliyetleri ile açılan bu yol iyi değerlendirilmeli, geliştirilen askeri bağlantılar ve iş birliği sayesinde, Türkiye'nin güvenliği açısından tehdit oluşturan unsurlar en aza indirilmeye çalışılmalıdır. Unutulmamalıdır ki, bölgesel bir güç olmanın yolu aktif bir dış politika izlemekten geçmektedir. Askeri güç ise, dış politikanın en önemli araçlarından biridir. TSK'nin barışı destekleme harekâtlarındaki varlığı da, Türkiye'nin bölgesinde ve uluslararası politikadaki konumunu güçlendirecek şekilde kullanılabilir.

KAYNAKÇA

Kitap

- AKARSLAN, Mediha, **Bosna Hersek ve Türkiye**, Ağaç Yayınları, İstanbul 1993.
- ALKAN, Necmettin, **Dağılan Yugoslavya Mozaikinde Bosna**, Beyan Yayınları, İstanbul 1995.
- ANNAN, A.Kofi, **The Question of Intervention**, UN Publications, New York 1999.
- BAYAT, Mert, **Atatürk'ün Deniz Stratejisi**, Harp Akademileri Özel Bülten Eki No.160, Kasım 1988.
- BM Antlaşması**, BM Enformasyon Merkezi, Ankara 1997.
- BORA, Tanıl, **Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası**, Birikim Yayınları, İstanbul 1994.
- BOZKURT, Enver, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, Asil Yayıncılık, (3.Baskı), Ankara 2007.
- ÇAKMAK, Haydar, **Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Platin Yayınevi Ankara 2004.
- DERİNGİL, Selim, **Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.
- EREN, Ahmet Cevat, **Mahmud II Zamanında Bosna-Hersek**, Nurgök Matbaası, İstanbul 1965.
- FORBES, Ian - HOFFMAN, Mark, **Political Theory, International Relations, and the Ethics of Intervention**, St. Martin's Press, New York 1993.
- GHALI, Boutros, **Bir Barış Gündemi**, BM Enformasyon Merkezi, Ankara 1993.
- GÖRGÜLÜ, İsmet, **Bosna Hersek**, Kara Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1992.
- GUTMAN, Roy, **Bosna'da Soykırım Günlüğü**, (Çev. Şakir Altıntaş), Pınar Yayınları, İstanbul 1994.
- IRKLI, Ersoy – ALAEDDİN, Ergin, **Bosna Hersek Gerçeği**, HAK Basımevi, İstanbul 1995.
- KAELİN, Walter, **Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler**, çev. Kerem Altıparmak, İmaj Yayınevi, Ankara 2005.

KAPTAN, Atike, **Geçmişten Günümüze Bosna Hersek Tarihi ve Türkiye Bosna Hersek İlişkileri**, ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

KESKİN, Funda, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

KUT, Şule, **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005,

MALCOLM, Noel, **Bosna'nın Kısa Tarihi**, (Çev. Aşkım Karadağlı), Om Yayınevi, İstanbul 1999.

MELEL, Raşit, **Atatürk ve Donanma**, Deniz Basımevi, İstanbul 1966.

NALCIOĞLU, Orhan, **Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekâtının Hukuksal Esasları**, ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.

ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt-3, İstanbul İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

OZAN, Emre, **Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin Değişen Güvenlik Gündemi**, Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Mayıs 2017.

ÖZDEMİROĞLU, Nejat, **Birleşmiş Milletler Kararlarında Eski Yugoslavya ve Bosna Hersek**, Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.

ÖZEY, Ramazan, **Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası**, 1.Baskı, Pegem Akademi, Ankara, Eylül 2016.

ÖZFATURA, Mustafa Necati, **Ah Bosna**, Adım Yayınları, İstanbul 1993.

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap**, Turhan Kitapevi, (3. Baskı), Ankara 1999.

Peace Support Operations (AJP-3.4.1), USA, 2007.

RATNER, Steven R, **The New UN Peacekeeping: Building Peace in Lands of Conflict after the Cold War**, New York: St. Martin's Press, 1995.

Responsibility to Protect, ICISS, Kanada, Aralık 2001.

SELVER, Mustafa, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, IQ Yayınevi, İstanbul 2003.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **2.Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası**, Der Yayınevi, İstanbul 2006.

ŞAHİN, Erman, **Askeri Ceza Hukuk Umumi Kısım ve Usul**, Üçdal Neşriyat, (7.baskı), İstanbul 1983.

TAŞAR, M. Murat – METİN, Burhan – ÜNALTAY, Altay, **Bosna Hersek ve Postmodern Ortaçağa Giriş**, Birleşik Yayıncılık Yayınları, İstanbul 1996.

Türkiye'nin Savunma Politikası ve Türk Silahlı Kuvvetleri (Beyaz Kitap), Milli Savunma Bakanlığı, Ankara 1996.

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih(1789-1999)**, Filiz Kitapevi, (5.Baskı), İstanbul 2000.

WHITEMAN, M. Marjorie, **Digest of International Law**, Volume12, Washington DC 1971.

YILDIZ, Zekeriya, **Geçmişten Günümüze Bosna Hersek**, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1993.

Makale

AKBAŞ, Zafer - ÇELİK, H.Ahmet - DUMAN, Melih, “ İkinci Yüzyılında İşbirliği ve Çatışma Sarmalında Türk-Amerikan İlişkileri ”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Cilt:13, Sayı:19, Eylül 2019, ss. 2228-2258.

AKSAÇ, Mustafa, “Türkiye'nin Balkanlardaki Barışı Destek Harekâtına Katkılarının Dış ve Güvenlik Politikasına Yansımaları”, **Harp Akademileri Dergisi**, Yıl:6, Sayı:18, Ekim 2006.

ANNAN, A.Kofi, “A More Secure World: Our Shared Responsibility”, **Report of the Secretary General's Report High-level Panel on Threats, Challenges and Change**, 2004.

AYDIN, Turan, “Bosna-Hersek'teki Yeniden Yapılanma Çalışmaları ve Türkiye”, **Avrasya Etüdleri**, Cilt:3, Sayı:2, 1996.

BABACAN, Abdurrahman, “AK Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:51, Ocak-Haziran 2018, ss. 21-38.

“Barışın Güvencesi Mehmetçik Bosna Hersek'te”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, ATASE Başkanlığı Yayınları, S:413, Temmuz 2012.

ÇAYCI, Sadi, “Barışı Destekleme Harekâtı”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S:341, Temmuz 1994, ss. 29-37.

ÇAYCI, Sadi “Barış Gücü Harekâtının Hukuksal Esasları”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S:335, Ocak 1993, ss. 103-112.

- DEMİREL, Naim, ‘‘Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu’’, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 2013, ss. 152-172.
- DİLEK, Cahit Armağan - ROMYA, Kıvılcım, ‘‘Çağımızın Askeri Harekâtı: Barışı Destekleme’’, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S:400, Nisan 2009, ss. 86-93.
- DOHERTY, J. Carroll, ‘US Policy on Use of Force Puzzles Many Lawmakers’, **Congressional Quarterly Weekly Report**, Vol.52, No. 15, 16.04.1994.
- DURAN, Hasan, ‘‘BM ve Müdahale’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:6, S:2, 2001, ss. 119-139.
- EMGİLİ, Fahriye, ‘‘Bosna Hersek Trajedisinde Türk Birliği’’, **Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S:21, 2012, ss. 57-87.
- EYİCİL, Ahmet, ‘‘Bosna Hersek’’, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Eylül-Ekim 19995, ss. 29-42.
- GALTUNG, Johan, ‘Peace’, **Essays in Peace Research**, Copenhagen 1975.
- GLENNY, Misha, ‘‘Heading of War in Southern Balkans,’’**Foreign Affairs**, C:77, NO:3, Mayıs-Haziran 1995.
- GÜDER, Süleyman - MERCAN, H.Muhammed, ‘‘2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Orta Doğu Politikası’’, **İnsan ve Toplum Dergisi**, Cilt:2, 2012, ss. 57-92.
- GÜNGÖR, Uğur, ‘‘Günümüzde Barış Operasyonları’’, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 2008, ss. 7-19.
- GÜRKAN, İhsan, ‘‘Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye: Geçmişin Işığında Geleceğe Bakış’’, **Orta Doğu ve Balkanlar İncelemeleri Vakfı**, İstanbul 1993, ss. 259-273.
- GÜVENÇ, Serhat, ‘‘Bir Dış Politika Aracı Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri: Yetenekler ve Uygulamalar’’, (der. Faruk Sönmezoğlu), **Türk Dış Politika Analizi**, (3.Baskı), Der Yayınları, İstanbul 2004, ss. 893-933.
- HAYTOĞLU, Ercan, ‘‘Kore Savaşı ve Denizli Kore Şehitleri ile Gazileri’’, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:11, 2002, ss. 76-115.
- HENDRICKSON, C. Ryan, ‘‘Dönüşü Olmayan Karar’’, **NATO Dergisi**, Sonbahar 2005.
- HIMES, R.Kenneth, ‘‘The Morality of Humanitarian Intervention’’, **Theological Studies**, Vol.55, No.1, March 1994, ss. 82-106.

- JOHNS, E. Reymond, "Bosnia and Collective Security: UN, EC, NATO, CSCE, WEU- Which Task For Whom?", **Executive Research Project**, The Industrial College of the Armed Forces, National Defence University, Washington 1993.
- KARATAY, Osman, "Bosna Krallık Soyı Kotromanic'lerin Aslı Hakkındaki Tartışmalar", **Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, 2003.
- KESKİN, Funda, "Yeni Barış Güçleri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C:54, S:4, 1999, ss. 67-81.
- KOÇER, Gökhan, "Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkısı", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:11, Güz 2006, ss. 47-70.
- KUT, Şule, "Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna Hersek ve Makedonya Politikası:1990-1993", (der. Faruk Sönmezoğlu), **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul 1994.
- MOORE, Patrick, "Croatia and Bosnia: A Tale of Two Bridges", **RFE/RL Research Report 3**, No.1, 7 Ocak 1994.
- MUĞİSUDDİN, Oya Akgönenç, "Türklerin Balkanlar ve Bosna'daki Katkılarına Bir Örnek: Türk Tugayı", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ankara 1997, ss. 1845-1852.
- NEZİROĞLU, İrfan "Bosna Hersek'teki İç Gelişmeler ve Savaş", **TBMM Enformasyon Merkezi Dergisi**, S:6, Şubat 1993.
- ÖZTÜRK, Osman Metin, "Türk Dış Politikasında Balkanlar", (der. Ömer E.Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun), **Balkan Diplomasisi**, ASAM Yayınları, Ankara 2001, ss. 2-3.
- ROBERTS, Adam, "A Crisis in Peacekeeping", **Survival**, Cilt 36, No 3, 1994, ss. 93-120.
- ROBERTS, Adam, "The United Nations and International Security", **Survival**, Cilt 35, No 2, 1993, ss. 3-30.
- SAK, Yıldırım, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanana ya da Yaşanacaklar İçin Dersler", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 44, Kış 2015, ss. 121-153.
- SANCAKTAR, Caner, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Açılımı", (der: Hasret Çomak), **Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2010.
- SCHEFFER, Jaap de Hoop, "İlkeli, Sabırlı ve İstikrarlı Çalışmaların Zaferi", **NATO Dergisi**, Kış 2004.

SOYSAL, İsmail, ‘‘Günümüzde Balkanlar ve Türkiye’nin Tutumu 1989-1992’’, **Balkanlar**, İstanbul 1993.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, ‘‘Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim’’, **Türk Dış Politika Analizi**, (3.Baskı), Der Yayınları, İstanbul 2004.

STEPHEN, John Steadman, ‘‘The New Interventionist’’, **Foreign Affairs**, Cilt. 72, 1992-1993, ss. 1-16.

TAŞCI, Tekin Aycan, ‘‘Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi’’, **ERUSAM**, Kayseri 2015.

WALLENSTEEN, Peter – AXELL, Karin, ‘‘Armed Conflict at the End of the Cold War, 1989-92’’, **Journal of Peace Research**, Cilt 30, No 3, 1993, ss. 330-337.

YALÇINKAYA, Haldun, ‘‘Geleneksel Barışı Koruma Kavramının Yugoslavya’nın Dağılma Sürecinde Nato Harekâtı İle Uğradığı Değişim’’, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Aralık 2003.

YAPICI, Merve İrem, ‘‘Bosna Hersek’te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri’’, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 2, No:8, 2007, ss. 1-24.

YAZAR, Yusuf, ‘‘Bosna’da Reel Politik’’, **İzlenim Dergisi**, S:2, Şubat 1993.

YEŞİLTAŞ, Murat – BALCI, Ali, ‘‘AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita’’, **Bilgi**, S:23, Kış 2011, ss. 9-34.

YÜRÜR, Pınar, ‘‘Balkanlarda Uluslararası Himaye Yönetimleri: Bosna-Hersek Örneği’’, **Avrasya Dosyası Dergisi**, Cilt/Vol.14, Sayı/No 1, 2008, ss. 159-192.

Sempozyum

ÖZKÜRKÇÜ, E.Gazi, ‘‘Balkanların Coğrafi Konumu, Bölgenin Jeopolitik, Jeostratejik ve Jeoekonomik Özelliklerinin, Bölgedeki Güç ve Rekabet Mücadelelerine Olan Etkileri’’, **Balkanlar ve Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu** 15-16 Aralık 1998.

Gazete

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1994.

Hürriyet Gazetesi, 25 Mart 1994.

Milliyet Gazetesi, 25 Mart, 10, 16, 25, 28 Haziran 1994.

“Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine Dair”, Karar no:205, **Resmî Gazete**, no:21431, 10 Aralık 1992.

“TSK’nin Lübnan’a Gönderilmesi Hususunda Anayasanın 92. Maddesi Uyarınca Hükümete İzin Verilmesine Dair”, Karar no:880, **Resmî Gazete**, no:26282, 5 Eylül 2006.

Ansiklopedi

DJURDJEV, Branislav, “Bosna-Hersek”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:6, 1992, ss. 297-305

KARPAT, Kemal, “Balkanlar”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:5, 1992, ss. 25-32.

Arşiv

Cumhurbaşkanlığı Arşivleri, **AIV-6. D-54. F102-63**, 12 Eylül 1937

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 16, Birleşim 94, 1. Oturum, 25 Ağustos 1992.

Yayımlanmamış Doçentlik Tezi

KILIÇCI, S. (1973). *Devletler Hukukunda Müdahale*, Yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara.

Yayımlanmamış Doktora Tezi

GÖK, G.O. (2005). *Türk Dış Politikasında Uluslararası Meşruiyet Sorunsalı: BM ve Bölgesel Krizler*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

YÜRÜR, P. (2007). *Uluslararası Toplumun Bosna Hersek’i Yeniden Yapılandırma Süreci ve Modeli*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezleri

AKCA, F. (2018). *Kosova’dan Suriye’ye İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Kavramlarının Dönüşümü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

ALBAYRAK, İ. (2008). *Türkiye’nin Barış Destekleme Harekâtlarına Katılımının Analizi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

- AVCI, Ü.M. (2012). *Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekâtı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- AYTOĞU, Ç.O. (2016). *BM Güvenlik Konseyi Kararları Doğrultusunda İnsani Müdahale*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÇAĞIRAN, İ. (2001). *Türk Silahlı Kuvvetleri Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kurumsal Kimlik ve Kurumsal İmajına Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GÜRKAYNAK, M. (1997). *Bosna Hersek'te İç Savaş, İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar ve Barışın Tesisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- KÖYMEN, Y. (2012). *Türk Dış Politikasında Doksanlı Yıllar ve AB Perspektifinde Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MÜDÜROĞLU, N. (2007). *Birleşmiş Milletler ve İnsani Müdahale*, Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÖZPIÇAK, S. (2008). *Bosna Hersek Savaşı ve TSK'nin Barışı Destekleme Harekâtındaki Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- SAĞSAK, M. (2013). *Bosna Hersek Örneğinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- TARHAN, A. (2013). *Türk Dış Politikasını Belirleyen Faktörler ve 21. Yüzyıl Olaylarla Türk Dış Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- YAMAN, T. (2007). *Barışı Destekleme Harekâtının Hukuksal Temelleri ve Barışı Destekleme Harekâtına Katılımın Türkiye'ye Sağladığı Faydalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

İnternet Ortamından (Web Sayfalarından) Elde Edilen Bilgiler

Web:<https://www.stratejikortak.com/2018/06/bm-baris-operasyonlarinda-kuresel-ve-bolgesel-trendler.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2020)

Web: <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Gorevi> (Erişim Tarihi: 18.01.2020)

Web: <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf> (Erişim Tarihi: 18.01.2020)

Web: <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme> (Erişim Tarihi: 30.01.2020)

Web: <http://politikaakademisi.org/2019/11/22/turk-silahli-kuvvetlerinin-yaptigi-sinir-otesi-askeri-harekatlar/> (Erişim Tarihi: 27.04.2020)

Web: <https://www.loc.gov/item/lcwaN0012522/> (Erişim Tarihi: 28.04.2020)

Web: <https://www.ecoi.net/en/source/11532.html> (Erişim Tarihi: 28.04.2020)

Web: <https://unmis.unmissions.org/> (Erişim Tarihi: 28.04.2020)

Web: <https://tr.euronews.com/2020/01/21/rus-devlet-ajans-mass-turkiye-ile-yap-lan-s-400-anlasma-nda-teknoloji-transferi-kismen-bi> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

Web: <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

Web: <https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

Web: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/308 (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

Web: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/security-council-resolution-1674-2006-on-protection-of-civilians-in-armed-conflict/> (Erişim Tarihi: 28.08.2020)

ÖZGEÇMİŞ

Umut Yaşar Turhan, 25.04.1990 tarihinde Samsun Tekkeköy’de doğdu. İlkokulu ve ortaokulu, doğduğu ilçede Tekkeköy İlköğretim Okulu’nda, lise eğitimini de Samsun Cumhuriyet Anadolu Lisesi’nde tamamladı. 2010 yılında, Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimine başladı ve 2015 yılı Haziran ayında mezun oldu. 2017 yılında, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi yüksek lisans programına başladı. 2020 yılında, “ Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barış Destekleme Harekâtları Kapsamındaki Faaliyetleri: Bosna Hersek Örneği ” başlıklı tez ile mezun oldu.

